

Жарка Свирчев
**ПОРТРЕТ ПРЕТХОДНИЦЕ:
ДРАГА ДЕЈАНОВИЋ**

Жарка Свирчев:
Портрет претходнице: Драга Дејановић

Издавач: Градско позориште Бечеј

За издавача: др Здравко Петровић

Рецензенткиње:
др Јелена Милинковић, научна сарадница
проф. др Биљана Дојчиновић
др Ивана Пантелић, научна сарадница

Жарка Свирчев

ПОРТРЕТ ПРЕТХОДНИЦЕ:
ДРАГА ДЕЈАНОВИЋ

Градско позориште Бечеј
2018.

Драга Дејановић

Садржај:

11	Феминистичка авангарда Драге Дејановић
11	Архив Драга Дејановић
14	Ка женској стваралачкој заједници
19	Скица за историју интелектуалног (без)чашћа
39	Љубитељница књиженства
63	Драга Дејановић, „нова, модерна жена“
71	Литература
79	Библиографија Драге Дејановић
81	Хронолошки преглед живота и рада
86	Библиографија радова Драге Дејановић
99	Библиографија радова о Драги Дејановић
111	Индекс имена

Радмила Лазих
ЖЕНСКО ПИСМО

Нећу да будем послушна и кротка,
Мазна као мачка, привржена као псето;
Са стомаком до зуба,
Са рукама у тесту,
Са лицем од брашна,
Са срцем-угљеном,
И његовом руком на мојој задњици.

Нећу да будем заставица-добродошлица
На његовом кућном прагу.
Ни змија чуваркућа под тим прагом,
Ни змија, ни Ева, из приче о Постању.

Нећу да ходам између врата и прозора,
Да послушнујем и разабирам
Корак од ноћних шума.
Нећу да пратим оловно померање казаљки,
Ни падање звезда -
Да би се он пијан заглибио у мене као слон.

Нећу да будем уденута гоблен-бодом
У породичну слику:
Крај камина с клупчићима деце,
У врту с кучићима деце.

Па ја као хлад-дрво,
Па ја као зимски пејзаж.
Статуета под снегом,
У венчаници с наборима и воланима
Одлетећу у небо.
Алелуја! Алелуја!
Нећу младожењу.

Хоћу седу косу,
Хоћу грбу и котарицу,
Па да кренем у шуму,
Да берем јагоде
И скупљам суварке.
Да је већ све за мном,
И осмех оног младића
Тада тако драг
И ничим замењив.

ФЕМИНИСТИЧКА АВАНГАРДА ДРАГЕ ДЕЈАНОВИЋ

Архив Драга Дејановић

Драга Дејановић спада у ред личности чији животопис опасује читаву једну епоху, односно њене различите сегменте. Отуда се говор и/ли писање о Драги Дејановић разбоковава у низ праваца: ка романтичарској поезији, часописној култури средином 19. века, феминистичком ангажману и, уопште, либералним идејама међу српском интелигенцијом, ка професионализацији позива жена и њиховом иступању у јавну сферу, првим данима позоришног живота у Срба, развоју напредне педагошке мисли итд. Међутим, Драга Дејановић до сада није препозната као парадигматична или, бар, репрезентативна фигура једне епохе или, мање амбициозно казано, једног времена. У то нас уверава подједнако и књижевна и културна историографија. Изузетак су поједини историчари и историчарке феминизма и књижевности захваљујући чијем прегнућу су име и (поједини) списи Драге Дејановић отргнути од заборавља.

Нетачно би било рећи да је Драга Дејановић данас заборављена. И неправедно, пре свега, према истраживачима и истраживачицама који су своју пажњу посветили њеном делу, настојећи да ауторка „добије“ место које завређује у културној историји, посебно оном њеном *живом слоју*. Ипак, наша песникиња и феминисткиња није у довољној мери, још увек, присутна у колективним представама ближе прошлости. Најпрецизније би било рећи, чини ми се, да Драга Дејановић припада слоју *пасивног памћења* унутар српске културе сећања.

Англисткиња и културолошкиња Алаида Асман (Aleida Assmann) је издвојила различите модалитете унутар механизма културног сећања/заборава који могу послужити и као погодне хеуристичке натукнице у изучавању српске женске културе 19. и 20. столећа. Ауторка је издвојила два облика културног памћења - активно и пасивно. Активно памћење одликује „складиштење и репродуковање културног капитала једног друштва које се континуирано рециклира и реафирмише“ (Assman 2008: 100). Канон је репрезентативна институција активног памћења, а његова кључна обележја суселективност, конзервирање репрезентативних вредности и трајање (Исто). Док активно памћење представља прошлост као садашњост (*past as present*), пасивно памћење чува прошлост управо као прошлост (*past as past*) и његови се садржаји, у ствари, налазе на самој граници између канона и заборава (Исто: 102). Архив је централна и парадигматична институција пасивног памћења. Знање ускладиштено у архиву је инертно, оно је потенцијално доступно али је неинтерпретирано (Исто: 103). Међутим, оно може у сваком тренутку да буде „извучено“ из архива и (ре)интерпретирано у новом контексту што изискује компетентног истраживача и истраживачицу. Алаида Асман истиче да две сфере културног сећања нису запечаћене, односно међусобно недоступне, већ је могућа интеракција међу њима која твори динамику унутар културе сећања једне заједнице. Елементи канона могу бити „отуђени“ и реинтерпретирани у новом оквиру који пружа архив и резултат тог процеса може бити њихово одлагање у архив, као што и елементи архива могу бити разоткривени и повраћени у канон (Исто: 104).

Стваралаштво Драге Дејановић је, дакле, ускладиштено у културном и књижевноисторијском архиву. Међутим, Драга није изузетак јер њену судбину *између* потпуног заборава и канона дели још увек велики број српских интелектуалки и списатељица. Разлози за одсуство Драге Дејановић из „институција“ активног културног памћења кореспондирају утемељеном моделу рецепције женског стваралаштва у српској култури, а чија је окосница, уз појединачне варијације на тему, фалоцентричност канона и патријархално устројство институционализованог знања,

односно „скандалозна историја заташкавања феминизма“, о чему је већ исцрпно и аргументовано писано поводом стваралаштва других списатељица (в. Слапшак 1996, Дојчиновић 2006, Томић 2008, Кох 2012, Милинковић 2015). Поред маскулиног дискурса који је доминирао у (књижевној) историографији, творећи канонске пројекције културних вредности, бивајући, дакле, рестриктиван спрам стваралаштва списатељица, вишедеценијска измештеност у архиву повлачи са собом консеквенце које, такође, отежавају, ако не и онемогућавају, рецепцију стваралаштва одређене списатељице.

Није занемарива чињеница да је савремена читалачка публика, уколико није била расположена да посеже за деветнаестовековном периодиком или првим издањем песникињине збирке из 1869. године¹, Драгина дела могла да чита искључиво у антологијским изборима или часописним тематима. Такође, доступне биографије и библиографије Драге Дејановић оскудевају, чак и противурече у подацима што, такође, отежава систематичније и обухватније истраживање њеног опуса. Стога је интегрално издање њених дела² предуслов за темељно и свестрано истраживање *архива Драга Дејановић* и стицање нових увида у српску женску књижевност, феминистичке токове и културу.

¹ *Списи Драге Дејановић* се данас могу пронаћи у Библиотеци Матице српске, Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ и на Филолошком факултету у Београду.

² О интегралном издању дела Драге Дејановић може се само условно говорити. Последњи спомен на Драгине рукописе оставила је Јулка Хлапец Ђорђевић у тексту из 1921. године (прештампан 1935. године), напоменувши да их јој је уступио Драгин пасторак, Бранко Дејановић. Јулка Хлапец Ђорђевић је спомињала педагошку расправу „Мати“, недовршену драму „Диоба Јакшића“ и више приповедака, издавајући насловом приповетку „Свећеник у Морлаку“. Међутим, Драгина рукописна оставштина је највероватније загуљена приликом пресељења из окупираног Прага Јулке Хлапец Ђорђевић 1939. године. На овај податак наилазимо у текстовима Стевана Радовановића који се позива на усмену комуникацију са Јулком Хлапец Ђорђевић (Радовановић 1981). Такође, рукопису другог тома Драгиних дела, „Ускок Кариман, приповетка из црногорског живота“, за који се зна на основу позива на претплату објављеног у *Матици* 1869. (излазак из штампе планиран за трећу недељу септембра исте године) је изгуљен траг.

Ка женској културној заједници

Године 1938. у *Гласнику југословенске демократске странке* Паулина Лебл Албала је пластично предочила преовалађујућу представу о жени у друштву тог времена:

Али не само шалјиви листови, него и велика, озбиљна дневна штампа, спремна је у свакој прилици, нарочито доносећи извештаје са судских расправа или са седница и скупштина женских друштава, да своју репортажу стилизује тако да би изазвала подсмех или презир за менталитет и делатност жена. И све то скупа подражава непрестано уверење широких маса да жене не треба узимати озбиљно, да су оне ташта, плиткоумна створења, нестална и ђудљива, вероломна и извештачена, у најбољем случају само надри учена и надри еманципована, неспособна да и једном послу приђу темељно и разумно, и да њих својски могу заинтересовати само прописи за шминку и модне ревије, или, у најбољем случају, рецепти за добру кујну. (нав. прем. Вучетић 2007: 147–148).

Читајући ове редове, можемо само да претпоставимо колико је одлучности и одважности било потребно једној жени да иступи на јавну сцену шездесет година раније, у времену када жене нису имале могућност формалног образовања, нису биле професионално еманциповане, нису имале своје часописе и новине, као ни своја друштва. О проблемима са којима су се жене суочавале иступајући на књижевну сцену писала је почетком 20. века Јелица Беловић Бернаджиковски у уводнику алманаха *Српкиња* (1913).

Текст „Жене и књижевност“, шеснаест година пре *Сопствене собе* Вирџиније Вулф (Дојчиновић 2000), отвара (доцније) базичне поставке феминистичке књижевне критике. Беловић Бернаджиковски је истакла присуство малог броја жена на књижевној сцени, наводећи, „искрено и отворено“, неколико разлога томе: непостојање женског часописа (часописа чије су уредница/е и сараднице жене), неплаћање женског интелектуалног рада, одсуство књижевних контаката и сусрета

међу женама, као и непостојање женске књижевне традиције, односно небрига за њу (Беловић Бернаджиковска 1913: 15–22). У програмским начелима Јелице Беловић Бернаджиковске Биљана Дојчиновић је препознала напор ка стварању „женске културне заједнице“ као предуслова адекватне продукције и ваљане рецепције стваралаштва жена (Дојчиновић 2011).

Драга Дејановић је стварала и објављивала током шесте и почетком седме деценије 19. столећа, у време када нису постојали женски часописи³ и када је тек неколицина жена имала објављене књиге. Јавна сфера је била изнимно рестриктивна према женама, идеја женског образовања је те деценије тек стицала своје гласноговорнике/ице, а професионализација занимања жена тек начета, те ни у том смислу није било контаката и сарадње међу интелектуалкама. Међутим, свест о важности женског заједништва и сарадње, па и својеврсни „успон“ женског ауторитета, полако, али јасно се испољавао и у стваралаштву српских списатељица првих деценија 19. столећа. Ступајући на књижевну сцену, Еустахија Арсић и Милица Стојадиновић Српкиња су афирмисале женску креативност, охрабрујући и друге жене да следе њихов пример.

Еустахија Арсић⁴ (1776-1843) је, између осталог, саветовала жене да остављају траг о својим интелектуалним претензијама речима: „Љубезне моје друге и сестре! купујте

³ Први часопис намењен женама, *Домаћица*, покренут је 1879. године. У уводнику *Српкиње: поучног и забавног листа за наше женскиње*, покренутог 1882, истиче се да је један од главних циљева часописа „да потпомогнемо (...) удруживање међу женскињем“. О еманципаторској функцији и улози часописа на прелазу векова вид. Пековић 2004.

⁴ Татјана Јовићевић је анализирао прву књигу Еустахије Арсић, *Совет матерниј предрагој обојего пола јуности сербској и валахијској* (1814), настојећи да осветли „да ли је и како родна позиција утицала на одабир тематике и поступака, структурирање слике света у књижевном тексту и поимање сâме улоге/задатка књижевности“. Ауторка је закључила да се „прва српска списатељица модерног доба својом првом књигом потврдила (...) као аутор потпуно уклопљен у поетичке токове свог доба, а концепцијом свог дела потврдила је како немалу просветитељску амбицију тако и недвосмислену литерарну самосвест. Хибридни жанровски статус њене књиге отворио је простор како за размах ученог

књижице, пренумерирајте се, уписујте имена дражајша ваша, да се спомињемо, докле смо живе здје в кратком времени жини; а кда се к Богу преселимо, наћи ће у књигама имена наша потомци наши, и видиће да је и садшњега века нашег пола читателница било..." (Арсичъ 1816: 14). Еустахија Арсић јасно препознаје специфични допринос жена као посебне друштвено-културне заједнице у изградњи културних тековина, указујући и на важност *памћења истог*, односно памћења и неговања женског интелектуалног и стваралачког идентитета⁵. Прикладно је на овом месту парафразирати Алберта Мангела (Alberto Manguel) који је запазио да култура која изгуби своје читаоце нестаје – култура која не признаје све своје читаоце не може да рачуна на целовитост и хетероген идентитет који је иманентан свакој развијеној и богатој култури. Милица Стојадиновић (1828-1876), Драгина савременица, у дневнику *У Фрушкој гори* 1854. промовисала је модел женског интелектуалног пријатељства. То је чинила како сведочанством о личним сусретима и штампањем преписке са пријатељицама, тако и преводом приповетке *Три пријатељице* која за тему има, управо, интелектуално сазревање жена путем међусобног уважавања и подршке, и помоћу ослањања на женски васпитни модел и ауторитет (мајка, учитељица, пријатељица).

есејистичког дискурса, тако и за поетске исказе који су се за њега мотивски везивали. Настављајући оваквим изразом доситејевску традицију, и истовремено залазећи у димензије поетског које су тих и нешто доцнијих година истраживали поједини значајни песници, она очито не прихвата ограниченост на обраћање издвојеним категоријама публике нити на бављење темама везаним за конструкт женских интересовања и женског погледа на свет. Пионирски женски глас у српској књижевности јавио се тражећи простор у истој равни са бројнијим и на јавној сцени присутнијим мушким колегама и – судећи по чињеници да је већ наредне године уврштена у прву историју српске књижевности (Бојић, 1815) – у свом времену је умногоме била тако и читана" (Јовићевић 2014).

⁵ Еустахија Арсић је објавила две књиге. На корицама прве књиге се не налазе њено име и презиме (сазнајемо га тек на крају књиге), већ је потписано формулацијом *Сочителница*. Другу књигу потписује именом и презименом. Свест о родној димензији ауторства Еустахија Арсић је истицала чак и када се није потписивала именом и презименом. Иако је прва списатељица која је објавила књигу на нашем језику, Еустахија Арсић непостојање терминологије за женску књижевност није представљало проблем, већ је сама сковала неологизам који упућује на женско ауторство.

„Јавна предавања“ Драге Дејановић су прожета духом заједништва и имплицитним позивом женама да се уједињују и заједничким снагама делују. Такође, Драга се, аргументујући важност/нужност женске еманципације, ослањала и на мишљење учених жена. Такође, наглашавала је организованост жена у западноевропским земљама и САД и наводила угледне примере. Тема женског заједништва и пријатељства представљала је оквир за истраживање различитих идеја и служила је различитим циљевима током 19. столећа, примера ради, учвршћивању ставова о моралној једнакости жена и мушкараца чиме су жене себи крчиле пут у јавну сферу, легитимисању хомосексуалних веза, критици репресивне природе институције брака и стварање алтернативних модела заједница (в. Гариоч 2011). Тема женског пријатељства је посебно место имала у снажењу феминистичког дискурса, те је одражавала нове моделе односа и заједница у којима су жене учествовале у стварности, истичући значај љубави, оданости и подршке коју жене једна другој могу да пруже (Броди и Кејн 2011: 282–283). Отуда не изненађује што је тема женског заједништва у подтексту Драгиних феминистичких предавања/есеја. Супротстављајући се вишевековним концепцијама пријатељства које су женама оспоравале способности за искрено и интелектуално пријатељство, еманципаторски/феминистички дискурс доприноси израстању ове теме у топос српске женске књижевности последњих деценија 19. столећа.⁶

⁶ Тема женског пријатељства једна је од најважнијих у *Девојачком роману* Драге Гавриловић (1854–1917), првом домаћем женском Bildungsromanу (Милинковић 2013) и протооблику феминистичке контрајавности на овдашњим просторима (Бараћ 2012), а налазимо је, на пример, у приповеткама женског релазима/реалистичкиња „Несретан случај“ и „Двије сестре“ Милке Гргурове (1840–1924), „Ретка срећа“ Милеве Симић (око 1855–1935), „У двадесет осмој“ Косаре Цветковић (1868–1953), „Андреја Плавшић“ и „Двије сестре“ Данице Бандић (1871–1950).

Колегиница Јелена Милинковић ми је скренула пажњу на приповетку „Опасна пријатељица“ Милке Гргурове која говори о издаји, односно о мушкој прељуби са најбољом пријатељицом своје супруге и то непосредно након жениног порођаја. Уколико бисмо ову приповетку тумачили са позиција женске солидарности, како предлаже Јелена Милинковић, онда она приказује њено налачије, а са таквих херменеутичких позиција могу да се отворе многа проблемска места: да ли је женска издаја премостива, шта се дешава уколико нема женске

Напоследку, форма коју је Драга Дејановић изабрала како би изложила своје идеје, „феминистички есеј“, својеврсна је женска микроинституција деловања током 19. века, а посебно у првој половини XX века, о чему је темељно писала Магдалена Кох. Под женским феминистичким есејом ауторка подразумева „есеј чије су ауторке српске списатељице, а који се тематски односи на проблеме еманципације Српкиња у почетној фази, путем читања, писања (такође књижевних дела) и приступа школовања“ (Кох 2007: 158), есеј у којем су српске списатељице „из другачије визуре изражавале проблеме свог пола/рода него што је то случај са дискурсом доминантним у патријархалној култури“ (Исто: 159). Ауторке, дакле, нису пасивно преузимале постојеће стваралачке обрасце, мада би и то било довољно да њихов чин пробијања вишевековне женске обезглашености сматрамо револуционарним, већ су отпочеле и традицију гиноцентричних жанрова, прилагођавајући сопственим потребама и циљевима есејистички дискурс.

Драга Дејановић је била потпуно свесна онога о чему ће, између осталих, пет деценија касније писати и Ксенија Атанасијевић, савременица и саборкиња Паулине Лебл Алабале, са „горким талогом искуства“ у академском животу, свесна тога да је „свакој разумној жени јасно и то, да је и најмучније потресе, и најступиднија исмевања, ради одржавања својих права, достојније подносити, него помирити се са искљученошћу из учествовања у изграђивању културе“ (Атанасијевић 2008: 38). Јер, речима анонимног аутора Драгиног некролога, „њезина озбиљна радња јамачно ће наћи својих наследница у колу пробуђенога женскиња српског“. Питање је да ли је непотписани аутор имао на уму онај слој феминистичког ангажмана Драге Дејановић који ће бити у подтексту свих доцнијих прогресивних феминистичких захтева, али је засигурно да су њене идеје ускрсавале у деценијама које су уследиле, и то управо путем феминистичког есеја, жанра који је она успоставила, о чему ће бити више речи у последњем сегменту

солидарности, да ли њен изостатнак доводи до смрти женског, односно да ли је једино уз солидарност могуће опстати као жена у мушком свету итд. Захваљујем колегици Милинковић на сугестији и нарочито на подстицајним увидима.

ове студије. Захваљујући самосвести будућих феминисткиња и интелектуалки, њезина „озбиљна радња“ је, чак и у архиву, сачувана од заборава, бивајући доступна и нама, савременим читаоцима, не без своје актуелности и у нашем времену због чега и завређује да буде део „активног памћења“ наше културе.

Ослобођење женскиња: скица за историју интелектуалног (беш)чашћа

Феминистичке идеје и есеји Драге Дејановић у највећој мери су заокупљали пажњу истраживачица и истраживача. Две ствари су се најчешће истицале - она је наша *прва феминисткиња*⁷ и њени су назори формиран у идејном окриљу покрета Уједињена омладина српска (1866-1870). Међутим, концепција феминизма Драге Дејановић, односно њена идејна окосница и/ли примарни циљ различито су у литератури тумачени, односно различити су сегменти издвајани и наглашавани, што осведочава ширину њених интересовања. Тако је, на пример, Јулка Хлапец Ђорђевић као главни циљ Драгиног феминистичког ангажмана истакла „буђење народне самосвести“ (Хлапец-Ђорђевић 1921: 246); Биљана Шљивић Шимшић идеју „просвећеног мајчинства“ види у његовој основи (Шљивић-Шимшић 1984/85: 37); као императив Драгиног феминизма Неда Божиновић издваја оспособљавање жене за самосталан живот „раденом еманципацијом“ (Божиновић 1996: 40--41); Ивана Пантелић истиче Драгин став да је лоше образовање највећа препрека еманципацији жена као њен покретачки импулс (Пантелић 2006: 107). Наравно, наведене ауторке нису у својим разматрањима феминизма Драге Дејановић запостављале и друге његове идејне аспекте, указујући на њихову разноврсност, испреплетаности, али и противреченост, односно „страшну замршеност“⁸.

⁷ Први који ју је тако назвао био је Јован Скерлић који је, иначе, и први употребио реч феминизам на српском језику баш тим поводом у студији о Омладини и њеној књижевности. Да је реч о адекватној употреби појма, потврђује и историчарка Ана Столић: „Идеје Драге Дејановић и Светозара Марковића о еманципацији жена биле су у неким аспектима, пре свега у погледу женског права на образовање, на рад и економску самосталност, блиске једном од праваца тадашњег феминизма па се зато с правом могу дефинисати као феминистичке“ (Столић 2015: 49).

Упутно је најпре се зауставити на „страшној замршености“ идеја у текстовима Драге Дејановић коју је истакла Јулка Хлапец Ђорђевић, као резултат укрштања романтизма омладинског покрета и феминизма. Јер та замршеност није само обележје Драгиних феминистичких назора, већ и идејних струја унутар Уједињене омладине српске, дакле, првог таласа феминистичког активизма. Такође, та „замршеност“ иманентна је и феминизму уопште с обзиром на то да су теоријски темељи на које се ослања(о) и/ли друштвено-културни токови где се манифестује често у међусобном конфликту. Отуда би се историји феминизма, односно њеним одређеним просторно-временским варијантама (у случају Д. Дејановић феминизму 60-их година 19. столећа у српској заједници у Хабзбуршкој/Аустроугарској монархији) требало приступити као „историји спорова“ како је то Адриана Захаријевић предложила .

У концепцији историје феминизма, као историје спорова, три равни су одређујуће: спор теорије и праксе, спор између различитих теоријских оквира и легитимних читања/писања феминистичке историје и спор међу конкретним женама које својим ставовима и делом представљају феминизам извесног раздобља (Захаријевић 2010: 189). Да би условљеност и вишедимензионалност равни спора била адекватно тумачена, Адриана Захаријевић истиче да, са једне стране, увек треба имати у виду просторни, временски и епохални контекст у којем се одређени феминизам развија, а, са друге стране, чињеницу да су везе међу равнима спора неретко производ амбивалентног односа према наслеђу и неусклађених очекивања од времена које долази (Исто). Утврђујући Фукоов генеалогски метод у концепцију феминизма као историје спорова, Захаријевић истиче да је „‘феминистичко знање’ (...) усталном односу - каткад конфликтном, каткад савезничком - с институционално прихваћеним корпусима знања. Феминистичко знање је резултат сталних, релативно успешних покушаја другачијих читања етаблираног знања у циљу

⁹ „У свом одушевљењу Драга није видела хаос у који се заплела. Њена пријемчива душа жудно је уносила у себе бујицу наврелих идеја и без обзира на њихову нутарњу несугласицу зидала је на њима свој *specto*“ (Хлапец-Ђорђевић 1921: 248-249).

његовог ‘поправљања’ или свргавања са положаја мериторног знања.“ (Исто: 191) Ауторка закључује да је „феминистичко знање, према томе, немогуће истргнути из мрежа доминантних дискурса који су за њега конститутивни, било да им се декларативно супротставља или да уз њих прећутно пристаје. Они прожимају расуте идеје и праксе, одржавајући се у животима и идентитетима особа које су имале *могућност* и *моћ* да репрезентују то знање.“ (Исто).

Дакле, да би се осветлило *феминистичко знање* садржано у текстовима Драге Дејановић, „страшна замршеност“ не мора да буде обесхрабрујући знак њене методолошке и идејне некохерентности, већ је издвајање њених појединих нити трасирање пута ка разумевању *спорова* унутар феминизма који се манифестовао унутар српске заједнице у Аустроугарској и Србији, спорова који су у његовом темељу и који ће бивати актуелизовани и током његових двадесетовековних манифестација. У Драгиној концепцији феминизма, дакле, зачете су, а поједине и разрађене, идеје које ће у деценијама које ће уследити развијати теоретичари/ке и активисти/киње феминистичке провинијенције, неретко се међусобно конфронтирајући. Имајући у виду методолошке натукнице Адриане Захаријевић, покушаћу у даљем тексту да осветлим феминистичко знање Драге Дејановић, усмерававши пажњу на два доминантна дискурса у њеним „јавним предавањима“, *педагошки* и *економски*.

Феминизам Драге Дејановић је блиско скопчан са циљевима и деловањем покрета Уједињена омладина српска (УОС). И опет, ова чињеница изискује и додатна појашњења. У истој мери у којој је у дијалогу са идејама УОС, Драга Дејановић се и оштро супротстављала појединим идеолошким струјама унутар УОС, те је недовољно њен еманципаторски дискурс искључиво уклапати у оквиру националних, омладинских идеја 60-их година 19. столећа које ни саме нису у сагласју. Поготово је несмотрено њене идеје тумачити као резултат непосредног утицаја Светозара Марковића, па чак и идеолога УОС.⁹ Јер, како је то већ Васа Стајић запазио, Драга Дејановић „није чекала да

буде одјек идеја Џона Ст. Мила или Светозара Марковића“ (Стајић 1933: 72). Стајићево запажање поновио је и Бранко Бешлин, истичући да „најсмелија међу првим српским феминисткињама, Драга Дејановић није чекала ни Омладину, Марковића или Мила“ (Бешлин 2005: 765-766). Повод за овакве констатације је чињеница да је Драга Дејановић чланак „Зла срећа девојачка“, у ком скицира идеје које ће крајем 60-их и почетком 70-их детаљно разрадити, објавила 1862. године. Стога би требало, бар за љубав чињеница, ревидирати календар манифестација феминистичких идеја - дакле, активности на еманципацији жена нису започете у оквиру деловања УОС, односно пештанским предавањем Илије Вучетића „О положају женскиња у друштву човечанском“ 1866. године (Божиновић 1996: 38), већ Драгиним чланком „Зла срећа девојачка“.

Покрет Уједињена омладина српска оформљен је 1866. године у Новом Саду са јасним политичким циљевима. За остваривање идеја националног освешћивања, ослобођења и напретка, које су омладинци себи поставили за задатак, било је неопходно да и жене узму учешће у тој акцији. Ана Столић истиче како је у оквиру УОС отворена прва иза дужиниз година једина јавна расправа о женама у оквиру које су артикулисани и феминистички и антифеминистички ставови, а та расправа је важна „зато што је тада постављен оквир за обликовање покрета за еманципацију жена у будућности“ (Столић 2015: 43). „Уједињена омладина српска прожета је, дакле, тежњом да се и женска омладина стави у службу националних идеја и да се у том циљу просвети и образује. Идеје о женском образовању и о равноправности жена

⁹ Свакако да је најфрапантније прећутати Драгу Дејановић као што је то учинио Витомир Вулетић у свом тексту „Уједињена омладина српска и друштвени положај жене“. Вулетић је пратио омладинску штампу (*Матица, Напредак, Јединство, Застава, Млада Србадија*) од друге половине 60-их година до 1874. године, издвајајући текстове релевантне за борбу за „ослобођење жене“. Поред текстова које је омладинска штампа преносиле из иностране штампе, Вулетић је, махом, издвојио текстове Ђорђа Рајковића, Љубена Каравелова и Светозара Марковића, ниједном речју не упућујући на текстове Драге Дејановић. Такође, аутор ничим није ставио до знања својим читаоцима да Драгине текстове не сматра релевантним за питање еманципације жена. Вид. Вулетић 1998: 163-173.

су различитог, често конзервативног порекла и разног домета.“ (Божиновић 1996: 37-38).

Ана Столић је различите аргументе у вези са еманципацијом жена припадника либералне и социјалне оријентације УОС поделила у две групе. Прву групу „чине ставови засновани на „природној“ разлици на основу које се развијају посебне дужности и задаци Српкиња образованих и просвећених да буду добре мајке и домаћице. (...) Овој групи аргумената припадају и они који су против еманципације жена јер би она угрозила домаћи круг, породицу и читаво друштво“ (Столић 2015: 45). Друга група аргумената, које су у својим текстовима заступали Драга Дејановић, Илија Вучетић и Светозар Марковић, „истиче да женама треба дати све више прилика да себи обезбеде самосталан и независан живот који ће им омогућити да се издигну изнад потчињеног стања до слободног, самосталног и независног положаја у друштву“ (Исто). Дакле, реч је о потпуном изједначавању права мушкараца и жена и идеји да ће еманципација допринети друштвеном напретку у целини.

Тема женског васпитања и образовања је један од топоса Драгиних „феминистичких есеја“. „Већ је крајње време да се изображавамо“ полазна је Драгина тачка. У есејима ће критички сагледати постојећу васпитну и образовну праксу, нудећи и конкретна решења како би се она унапредила у циљу еманципације жена. Поједине Драгине претходнице и савременице су истицале потребу за образовањем девојака. Еустахија Арсић је, у духу и маниру доситејевске просветитељско-дидактичке традиције, у *Полезная размышления о четырехъ годишнихъ временехъ* отворила питање женског образовања, подстичући жене на самообразовање и стицање сваковрсног знања (в. Кох 2007: 162). Милица Стојадиновић у дневнику *У Фрушкој гори 1854*. такође у просветитељско-дидактичком стилу излаже потребу да се девојке на савремен начин образују и школују, што за њу значи у религиозном и патриотском духу, критикујући површно васпитање девојака и ограничавање образовања девојака на рано детињство (Исто: 164). Драга Дејановић је проширила, продубила и осавременила захтеве својих претходница.

Последњих деценија 19. stoleћа, када отпочиње потрага за одговарајућим институционалним моделом образовања за женску децу, тема женског образовања постаје јавна, дискурзивно се обликујући кроз низ чланака, студија, уџбеника и приручника. Идеолошка основа за васпитање девојчица, како наглашава Ана Столић, произведена је из постојећег, патријархалног, културног концепта чије је

полазиште утемељено у уверењу да женски пол представља свет за себе у којем, поред примарне биолошке разлике, доминира специфичан женски начин мишљења, специфичан тип сензибилитета (женска душа), и предуслови за одређене улоге и активности. Та идеја, становиште о предуслову за улогу будуће супруге, мајке и домаћице, која сигурно није српска посебност, представља идеални културни образац. (Столић 2001: 98).

Дакле, доминантан педагошки дискурс био је усмерен ка одржавању постојећих родних задатака и улога. Васпитање и образовање жена је, пре свега, било стављено у службу националне интеграције: „Теоретичари се слажу да једино образовање на националној основи може формирати освешћене Српкиње које ће подизати узорне грађане и патриоте.“ (Исто: 103).

У есејима Драге Дејановић могу се издвојити идеје које су у дослуху са национално-романтичарским: жена треба да стиче образовање да би била добра мајка, или Драгиним речима, „прва брига жене је да јој птић полети пун најсветије љубави к роду свом“ (Дејановић 1869: 64). Своје назоре о васпитању деце најопсежније је изложила у есеју „Српским мајкама“.¹⁰ Драга критикује постојећу праксу васпитавања деце, варирајући лајтмотив тадашњег педогошког дискурса, „Нема те школе, нема тог васпиталишта које би толико на детиње изображеније утицаја имало, колик једна мајка!“ (Дејановић 1871: 86). Тезу врлог мајчинства као пресудног у одгајању деце, посвећене вредностима и напретку нација, поткрепила је научним, филозофским и обичајним

¹⁰ У литератури се може наћи податак да је у заоставштини Драге Дејановић остала недовршена педагошко-хигијенска расправа *Мати*. Јулка Хлапец Ђорђевић, која је имала увид у Драгине рукописе, истиче да је „Драга читала многе педагошке

примерима, дајући предност епској традицији. Спону напредне и конзервативне мисли у еманципаторском дискурсу УОС истакао је и Бранко Бешлин: „Исказивали су дубоко и искрено поштовање према жени али у духу најбољих патријархалних традиција. Цитирали су либералне писце, а за пример давали мајку која одгаја Обилиће и сестру која вида ране јунацима.“ (Бешлин 2005: 764). У питању је свакако доминантно обележје времена. Улоге кућанице, мајке и чуварке нације промовисане су и у најеманципаторским дискурсима, а оваква концепција женских (друштвених) улога се одржала све до Првог светског рата.¹¹

Добро материнство је мера жениног родољубља и корисности за народ, и да би жена испунила тај задатак неопходно је да се и педагошки образује. Јер, „таква наука постаје жени средство којим децу благорођава, а народ поправља“. Драга оштро критикује „данашње наше мајке“ које „потпуно занемарују васпитање деце у националном духу“ и „више изгледају на какав сјајан и скупоцен украс, коме не знамо цели“ (Дејановић 1871: 88). Ауторка истиче заблуду жена које мисле да ће лагодније живети без деце, а, у ствари, са једне стране лишавају себе материнске радости која је једина срећа у човечијем животу, а са друге стране саботирају развој народа. У време када све снаге треба мобилисати за очување народа, његовог препорода и развитака, Драга дијагностикује проблем – „женскиње су узрок што се народ умањује“ (Исто: 86).

Дискурс Драге Дејановић у многоме кореспондира деветнаестовековном националном дискурсу чији је важан сегмент био *патриотско материнство* (вид. Yuval-Davis 2004), облик учешћа у политичком, јавном, грађанском домену резервисан за

књиге и озбиљно се бавила дечјом поуком. У својој недовршеној радњи ‘Мати’ упућује матере како да негују и васпитавају децу“ (Хлапец-Ђорђевић 1921: 244). У есеју „Српским мајкама“ Драга је, поред аргументације за потребу осавремењивања васпитања, давала и практичне савете за васпитање и негу деце. Реално је претпоставити да је управо идеје из овог есеја разрађивала у студији „Мати“.

¹¹ О томе је подстицајно писала и Ана Коларић, истражујући дискурс еманципације у часопису *Жена* (1911-1921) Милице Томић. Вид. Коларић 2011.

жене као потврда њихове важности на плану биолошке и културне репродукције нације. Стога је и идеал материнства био пажљиво конструисан и негован, образовање је постављено као патриотска обавеза жена у културној репродукцији нације, а „крајњи циљ је да се посредством формулисања друштвене односно патриотске мушкости и женскости, успостави друштвени поредак припадника заједнице у функцији државних и националних интереса“ (Столић 2015: 65). Дакле, „у Србији у XIX веку национални дискурс почивао је, између осталог, на оној врсти родних односа и улога који подразумевају да су жене биле истовремено важне за нацију као мајке, васпитачице и домаћице, а опет на основу додељених улога и задатака искључене из области која је представљана као област јавног“ (Исто: 64).

Не изненађује што је на ове идеје Драге Дејановић Јулка Хлапец Ђорђевић оштро реаговала, указујући на њихов источник. „Драга Дејановић је била превише опијена омладинским духом, да тај тежак социјални проблем [положај жена - Ж.С.] не заплете са националистичким идејама (...) И док баш претерано рађање отежава интелектуални развитак женскиња и док се баш у нашем народу жена сматра за женку, она иште од Српкиње још већу плодност.“ (Хлапец Ђорђевић 1921: 247). Иако, можда, за нијансу Јулка Хлапец Ђорђевић пренаглашава Драгине захтеве упућене савременицама, потцењујући дејство њеног хабитуса, што се пре може разумети као појачавање сопствених феминистичких поставки,¹² Хлапец Ђорђевић свакако ваљано истиче идеолошку базу са којом Драга кореспондира, као и њену идеолошку неприхватљивост. Истовремено, она, имајући у виду Драгин педагошки дискурс, наглашава да су „феминистичке идеје Драге Дејановић пуне противречности“ (Исто). Та противречност, односно идеје у којима се Драга разилазила са доминантним педагошким дискурсом су најизазовније и разоткривају праву меру њене авангардности.

¹² Једна од базичних програмских поставки Јулке Хлапец Ђорђевић јесте „рационализација и ограничење физичког материнства“ као предуслов еманципације жене. Вид. Хлапец Ђорђевић 1930. О феминистичким идејама и концепцијама Јулке Хлапец Ђорђевић вид. Милинковић 2012.

Ана Столић напомиње да у образовном систему, какав је био у Србији у 19. столећу, а чија је база националан идеолошки образац, доминира васпитање, а не образовање (Столић 2001: 98). Драга Дејановић у есејима, посебно у „Две три речи нашим Српкињама“ и „Еманципацији Српкиња“, пажњу посвећује не само узорним васпитним моделима, већ и образовању женске деце. У Драгиним есејима је евидентан развој идеја, тј, својеврсна еманципација унутар сопственог дискурса. Њена образовна концепција, односно пожељни садржаји, циљеви и сврха образовања жена у колизији су са парадигматичним педагошким идејама и препорукама. Да би се њихова *револуционарност* у правом светлу сагледала, ваља их самерити са ондашњим ауторитетима. *Наука о васпитању* (1868) Димитрија Матића и *Девојачки свет. Књига за одрасле девојке* (1871) Мите Петровића представљају ауторитативно штиво, односно оличавају, фукоовски речено, *доминантно знање*.¹³

Као увод у елаборацију своје концепције васпитања и образовања девојчица, Димитрије Матић најпре, позивајући се на научне изворе, указује на биолошке разлике између дечака и девојчица које условљавају и карактерне специфичности које се морају поштовати приликом осмишљавања васпитних и образовних корака. Инфериоризација жена на биолошкој основи представља каталожку тему оновремених педагошких дискусија. Наравно, девојчице треба спремити да буду ваљане супруге, мајке и газдарице јер то одговара женској природи. Међутим, интересантно је оно на чему Матић инсистира као неадекватно женској природи: „Противно је женској природи, да оне строге науке уче само науке ради, а да лепе вештине ради усавршавања

¹³ Димитрије Матић (1821-1884) је био доктор филозофије, министар просвете у више влада, министар правде и заступник министра иностраних послова. Такође, био је председник Друштва српске словесности и професор на Лицеју. *Науку о васпитању* Густава Адолфа Рикеа штампао је у облику прерађеног превода у три дела у периоду 1866-1868; Мита Петровић (1848-1891) је предавао природне науке у сомборској Препарандији. Аутор је првих уџбеника за учитељске и више девојачке школе: *Поуке о кућанству* (1876), *Човечије тело и његова нега* (1876) и др. *Девојачки свет* је прва засебна публикација уџбеничког типа намењена женама.

у уметности.“ (Матић 1868: 77). Одгонетка женске „природе“, ако је и било недоумица, лежи у чињеници да је „Девојка (...) створена за кућни живот. По томе како је женски живот сведен на ужи круг, и знање девојке не треба да је оног обима као код мушкарца.“ (Исто: 28). С обзиром на то да „ваља особито пазити на оно што је нужно и корисно“ у васпитно-образовном раду, Матић налази за сходно да таксативно наведе шта је то корисно знање за жену: девојке да уче рачун тек колико им за кућу треба; ђеометрију само посматрањем; у физици оно што је нужно за обичан живот; што се тиче хемије, довољно им је да знају која намирница је штетна, а која није; иако ће филозофија дух подизати, за девојке је довољна практична филозофија - наук о васпитању деце (Исто: 78–79). Дакле, не само да су педагошки назоци Димитрија Матића усмерени ка одржавању постојећих родних односа и традиционалних улога жене, већ је приметно и настојање да се спута било који облик интелектуално-стваралачког настојања жене, чак и у оквиру задатих улога.

Девојачки свет Мите Петровића има за свој предлогач *Науку о васпитању* Димитрија Матића коју он и свесрдно препоручује девојкама да читају. Дискурс надзирања и контроле, а у циљу постајања узорне домаћице, мајке и супруге, такође, прожима *Девојачки свет*. „Нико не одриче жени право на социјалан живот, али тај живот не треба жена толико у спољашњем свету да тражи, колико у раширеном кругу домаћег огњишта.“ (Петровић 1871: 88). Јер, како то аутор подвлачи, „активност, стварање, дала је природа мужу, пасиван живот жени; за повредом тих забрана не изостаје казна, освета“ (Исто). Не експлицирајући, додуше, ко ће и какву ће казну и освету да спроведе над женама које се огреше о природни закон, држећи вероватно до своје реторичке убедљивости, Мита Петровић изражава уверење да женин интелектуални напредак доноси само празнину у животу, јер ако жена постане филозоф неминовно ће се приволети славољубљу које ће резултирати губитком смерности и стида, а то значи нестанак љубави у браку (Исто: 90). Дакле, женски интелектуални развој је опасност по поредак ствари. Посебно, у контексту брачних односа, Мита Петровић истиче да је читање веома опасна

активност, те је треба свести на минимум код жена, уз препоруке за подобно штиво уз обавезан надзор читалачке активности (sic!), јер ће „митолошки муж“ угрозити „стварног мужа“ услед превеликих очекивања жена које су, дакако, неоправдане.¹⁴

Драга Дејановић критику, најпре, усмерава ка институтима који девојкама пружају површно и несврхисходно образовање. Критика женских института није подстакнута само чињеницом да њихови програми не одговарају васпитању и образовању у националном духу као што је било уобичајено у ондашњим расправима на ту тему, већ и увидом да девојке у њима не стичу образовање које би им омогућило да прекораче праг куће и допринесу бољитку свог народа и у јавној сфери. Драгина оштра критика девојачких института и (модних) обичаја које жене преузимају са Запада и усклици попут „коље нас Западна цивилизација“ могу се, у први мах, доимати као ксенофобичан став у духу заоштрене национално-романтичарске реторике, како је истицано у литератури. Међутим, чини се да је Биљана Шљивић Шимшић у праву када скреће пажњу да је Драга презирала поједине аспекте западног начина живота због њиховог погрешног и искривљеног преузимања у српским провинцијалним срединама (Шљивић Шимшић 1984/85: 43). Биљана Шљивић Шимшић закључује да „из перспективе 80-их година, јавна предавања Драге Дејановић садрже много мудрости, доброг укуса и здравог разума: у малој и релативно провинцијалној Војводини била је способна да разликује позитиван и негативан страни утицај, и да заступа одбацивање оних који нису за добробит српског народа“ (Исто: 44), пренебрегавајући, додуше, чињеницу да српски народ није хомоген ентитет. Драга Дејановић се искрено дивила образованим женама на Западу које се „одају највишим наукама и највишим уметностима, које су готово до тог ступња дошле да ће скорим у наукама и вештинама својим мужевима равне бити“ (Дејановић 1870: 110). Њена критика института је заснована на

¹⁴ Конвенционалну представу читатељке пониклу у оновременом педагошком дискурсу, али и европској традицији женског кихотизма изузетно ефектно је пародирала Драга Гавриловић у свом опусу, указујући на субверзивни потенцијал читања. О томе сам писала у посебном огледу (в. Свирчев 2014а).

чињеници да „се учи наука којој се не зна цељи“ и да ниједна Српкиња није постала вештакиња, за разлику од „туђинки“ које постају учитељке, васпитатељке, вештакиње у певању и музици (Дејановић 1869: 111).

За разлику од ауторитарне речи свог времена, Драга смело истиче да је жену „бог обдарио оним истим врлинама, којима је обдарио човека“ и да „по томе треба женско да се васпита за умни и телесни рад исто тако као и човек“ (Дејановић 1870: 58). Драга Дејановић посебно инсистира на жениним интелектуалним способностима - „Ми Српкиње уопште можемо се дичити са нашим умним даровима, па за што смо се тако скучиле у свом мишљењу и деловању?“ (Дејановић 1869: 139). Да је потпуно свесна радикалности својих захтева, односно новине коју предлаже види се и из осврта на своје претходнице и савременице: „По досадашњем мњењу наших свесних Српкиња, дужност мајчина била би своје ћери само за вредне кућанице васпитати“ (Дејановић 1870: 83). Драга Дејановић жели да њене сународнице, попут Европљанки и Американки, стекну образовање које ће их увести у јавну сферу. Чинећи корак даље од својих претходница, Дејановић захтева формално образовање за жене, чак и више школе намењене девојкама.

Педагошки дискурс Драге Дејановић блиско је скопчан са економским, односно идејом „радне еманципације“. Жена треба да се образује како би била способна да врши различите послове и тиме допринела напретку народа. Жене треба да се обучавају „у послу и радњи светској“ као и мушкарци:

Млоги се већ од толико столећа заносе том предрасудом, да је женски позив у свету тај, да само лепа жена и мати буде, а друго ништа. А несудни опазили да се с дана на дан све већма обистињава, да ниједна жена не може бити добра и ваљана сапутница и мати, ако неје пређе као и други људи мислила, радила и борила се свесно са незгодама живота. (Исто: 59).

Економском просперитету народа и жене могу да дају свој допринос уколико би се обучаваале, на пример, за производне

делатности. Економски развитак народа за Драгу је сразмерно пропорционалан радној еманципацији жена. Као пример наводи ткалачки и кројачки занат за који се Српкиње више не обучавају - сељаци и даље производе кудељу и лан, али их продају „туђинцима“ који производе платно, а Срби потом купују то платно, трошећи много више новца, него да су га сами произвели (Дејановић 1869: 110). Ауторка износи и конкретан предлог који би то занати и вештине биле погодне за жене: кројачки, ципеларски, сајцијски, пекарски, колачарски, бојаџијски, ткачки, рукавичарски, куварски, стакларски и други послови (Дејановић 1870: 110).

Такође, Драга обавештава своје слушатељке/читатељке да се на Западу жене баве и медицинском науком, да су учитељице, математичарке и доктори филозофије (Исто). Међутим, не инсистира се на „радној еманципацији“ жена само у циљу давања доприноса борби за бољитак народа, већ и у циљу постизања личног достојанства жена, што је у непосредној вези са једним од водећих проблемских места у Драгиним есејима - критиком институције брака. „Еманципација женскиња значи ослобађање њино из очинске или мужевљеве потчињености, које их скучава у њиховом умном и раденом напредовању.“ (Исто: 65). Другим речима, да би жена интелектуално напредовала и професионално се остваривала, неопходно је да се промени постојећа констелација односа моћи и улога у патријархалној породици.

Драга оштро и борбено диже глас против увреженог мишљења, које подједнако деле и мушкарци и жене, да је удаја једино што женскињама пристоји. А да би се „добро“ удале, девојке сву своју енергију и вештине усмеравају на изглед, робујући императиву младости и лепоте. Васпитањем се подстичу да буду лепе и лење, нерадне, неокретне и невеште - „мајмунско накинђурене лутке“. На једном месту критикује жене које држе да еманципација подразумева ослобађање од мужевљеве доминације, али без преузимања одговорности коју подразумева радна еманципација. Драга, попут Милице Стојадиновић, критикује трговинске односе који мотивишу ступање у брак, јетко напомињући да су некада родитељи добијали новац за ћерке, а

сада још и дају мираз. Брачни однос за Драгу Дејановић треба да је оличење међусобне супружинске љубави и уважавања. Најмање је брак за Драгу потврда женине вредности. „Може се и самохраним срцем своје уважање и достојанство човештва пред светом одржати и сачувати.“ (Исто: 84). Но, неопходно је да жене имају смелости да се наукама одају. Јер, образовање које одговара на захтеве времена, обележеног научно-технолошким развојем, донеће жени радну еманципацију која ће је лишити финансијске зависности од очева и мужева и тиме је, у Драгиној перспективи, ослободити патријархалних стега и обезбедити јој достојанствену егзистенцију, без обзира да ли је удата или не.¹⁵

Чак, на једном месту, Драга напомиње да „Ми жене држимо данас, да смо само због тога на свету да не би човештво изумрло и утаманило се, но кад би бог другим којим начином свет производио, то онда ми жене баш никаква позива не би имале, наш живот би сасвим без цељи био“, упућујући изузетно провокативно питање - „А шта да кажемо за оне Српкиње које свог века несу ниједно дете народу своме поклониле, *било то хотимице ил' нехотимице?* [курзив Ж.С.]“ (Исто: 59). Вероватно су управо ови фрагменти Драгине есејистике подстакли Јулку Хлапец Ђорђевић да закључи да је Драга Дејановић била свесна да се „живот женскиња из темеља мора променити“ (Хлапец Ђорђевић 1921: 248). Такође, иако у Драгиним феминистичким назорима, што је уопште обележје првог таласа феминизма, доминира жена као хомогени субјективитет, у синтагми „било то хотимице ил' нехотимице“, која имплицира револуционарну идеју за њено време да постоје жене које не желе да постану мајке, помаља се заматак свести о *разлици*, о индивидуалности и посебности сваке жене, што ће постати велико дебатно поприште у 20. столећу.

Идејни слој Драгине есејистике у којем се може ишчитати потреба за променом постојећих родних односа и подељених сфера, у којем се брани индивидуалност жене независно од њеног супружинства или мајчинства, у којем се инсистира на потреби за оснаживањем жена у интелектуално-стваралачком

и професионалном смислу, те економска самосталност жене, у којем се шири поље њеног деловања и утицаја у правцу јавне сфере надилази национално-романтичарски покрет, најављујући социјално-феминистичку струју Светозара Марковића и Драгу Гавриловић, односно њене ликове „мислећих женскиња“, али и активизам двадесетовековних феминисткиња. Сам Светозар Марковић је у свом тексту, програмски писаном, *Je ли жена способна да буде равноправна са човеком?* одао пошту Драги Дејановић (Марковић 1960: 219).

Тачке сусрета Драге Дејановић и Светозара Марковића вишеструке су. Обоје сумишљења да васпитање игра конститутивну улогу у потчињености жена, да је жена способна за умни рад и да сврха њеног образовања не треба да буде искључиво припрема за супружанство и мајчинство, те да се народ може развијати једино уколико се створе могућности за радну еманципацију жена. Светозар Марковић је учинио и (пресудни) корак даље, захтевајући, на трагу Џона Стјуарта Мила, политичка права за жене.¹⁶ Међутим, како бележи Ана Столић, са становишта историје феминизма у Србији идеје Светозара Марковића су „јединствена појава“:

И поред противуречности у погледу објашњења „женске природе“, односно анализе порекла друштвене неједнакости између мушкарца и жене, Марковић први у Србији помиње жену као особу која има грађанска права, жену индивидуу, самосталну и независну личност. Посматрано у европском контексту историје феминизма, еманципаторски концепт заснован је на аргументацији која је, гледано у целини почивала на концепту *разлике*. Међутим, аргументи Светозара Марковића и поред мањих одступања развијени су у правцу остваривања појединачних, индивидуалних права жене као личности.“ (Столић 2015: 59).

Напослетку, Драга Дејановић је разлоге за потчињеност жена налазила и у њима самима јер један од разлога због ког еманципација жена није узела маха јесте одсуство самосвести и активизма жена. Драгина критичка оштрица је, стиче се утисак

¹⁵ Ово је основна теза и првог чланка Драге Дејановић „*Зла срећа девојачка*“.

¹⁶ О утицају Џона Стјуарта Мила на српске деветнаестовековне интелектуалце вид. Пантелић 2009.

на појединим местима њене есејстике, пре свега усмерена ка женама. Нимало не величајући постојеће стање ствари, истичући тежак и жалостан положај жене у друштву, она сматра да је сама жена делимице одговорна за то. „Онај, ко добро расуди, у каквом је стању женски пол, хтео или не хтео, мора признати да смо постидни с њега и пред богом и пред људима.“ (Дејановић 1869: 112). Највећи проблем види у женином робовању јавном мњењу и предрасудама. Посебно је дотичу предрасуде у вези са женским образовањем, односно (не)способности жене за научно мишљење. Ватрено покушава да одбрани став да „љубав к науци и знању код жена није фантазија“, наводећи примере Европљанки и Американки које се „одају највишим наукама и уметностима“. „Толико се говори и пише о томе, па чујемо ли ми то?“, апелује Драга, закључујући да је „грдна штета, што у нама никаквих виших племенитих појмова нема, него овако, главна нам је тежња да будемо лепе, те да вам се допаднемо“ (Исто: 139).

Драгино питање/протест ускрснуће 1911. године у питању Исидоре Секулић „Има ли право Константин Брунер?“, питању којим насловљава есеј који, речима Магдалене Кох, представља „еманципатроско-интелектуални (па чак и феминистички) програм не само ауторке, него и српских списатељица у доба модернизма“ (Кох 2011). Исидора Секулић у есеју „Има ли право Константин Брунер?“ истиче да је жена још увек у власти мушкарца: „Ниједном богу није тако тешко служити као човеку; а жена робује човеку, а роб губи своју душу. (...) Он је избирач, он ставља захтеве који ми испуњавамо, он легитимише нашу вредност. Ми још живимо туђом свешћу, свешћу човека.“ (Секулић 1966: 203–204).

Актуелност Драгине критичке свести ни четири деценије касније није изгубило на својој снази. Попут Драге Дејановић, да би поткрепила тезу о изузетним женским интелектуалним потенцијалима и Исидора Секулић се осврће на резултате које су жене постигле у области интелектуалног рада. И као што Драга није идеализовала жену, ни Исидора нема заблуда: „Они који нам суде, умногоме имају право, јер процес којим се ослобађа робље и не може бити брз и светао, него мора бити спор, очајан, јадан и развучен.“ (Исто: 205). Да би се обориле тезе Вајнингера

или Брунера, који имају потпуно право да сумњају и критикују, „жене такође треба да им изађу у сусрет; јер само тако може у њихов покрет да уђе наука а не мода“ (Исто: 206). А да Исидора Секулић дели уверење које је Драга Дејановић изразила почетком 70-их година 19. столећа да постоје изузетни интелектуални и стваралачки потенцијали жене, сведочи њена мисао да ће „доћи време када ће бити и генијалних жена, женских филозофа чисте крви: дотле је наравно, далеко, и данашње поносито и уображено покољење школованих жена бестрага ће затрпати у темеље оне зграде која је засада још кула у ваздуху.“ (Исто: 207-208).

Да би начиниле пресудан корак у правцу науке и уметности, за Драгу Дејановић је кључно да се жене ослободе страха од јавног мњења.¹⁷ Додуше, „света истина [је] да јој околина подсмешљивим оком прати онај започети рад, па је држе за мушкарцу или фантасту.“ (Дејановић 1870: 85). Драга Дејановић се полемички усредсредила на питање *Шта ће рећи свет?*, позивајући жене да победе те „страшне предрасуде“ које им „везују руке“ и да се посвете „духу јавне радности“ (Исто: 109).

Борба са јавним мњењем била је дуготрајна, мучна и исцрпљујућа. Каталог негативних оцена и представа које су прикачињане стваралаштву¹⁸ и јавном раду жена је поражавајући, а реторичко насиље, чије су реперкусије сезале и ван текстуалних оквира, осведочава запањујући распон перфидних стратегија репресије над женама. Могу само да поновим речи Татјане Росић, казане поводом „симболичког насиља патријархата“ (П. Бурдије)

¹⁷ У педагошком дискурсу је недвосмислено истицано да је женина дужност да се потчини јавном мњењу. Девојчица зарана треба „да два велка судија над собом призна, кои су један спољни, а то је мњење света, други интерни, то је совест. Оба јој је нужно слушати, јер јој срећа живота од обадва зависи. Мушки се може и борити са мњењем света, и кадкад му се отети; али жени то никад није слободно, јер њој је најлепше својство љубка кротост“ (Аноним 1837).

¹⁸ Вероватно да је најбруталнија оцена Јована Дучића. Наиме, након што је у *Зори* приређен „женски број“, Дучић је писао пријатељу: „Мени жена од лектире у нас не постоји, још мање она од пера. Моји другови оном *Зором* ако су то хтели да докажу, доказали су (оним бројем) црно на бело“ (Томић-Ковач 1971: 184). „Женски број“ (*Зора*, бр. 12, 1899) је приредила Јелица Беловић Бернаджиковска, представљајући у њему генерацију српских реалисткиња. Вид. Милинковић 2015: 46-60.

над женским правима у симболичком поретку заједнице, да је жена-писац „реч која представља место сукобљених идентитета и стереотипа [...] жена-писац је, одувек, у српској верзији приче, биће подвојено између родног и професионалног идентитета, биће у процепу, у граничном простору цртице, биће које пребива у лиминалним просторима непрекидних преображаја“ (Росић 2008: 14-15).

О томе су потресна сведочанства оставиле и саме ауторке. Тако је, на пример (ограничавам се на неколико случајева у периоду до Првог светског рата), Драга Гавриловић у свом последњем објављеном тексту „Петом га довукао“ (1900, *Садашњост*), адресираном уреднику једног српског листа, одговарајући на његову молбу да му пошаље прилог након дужег времена, објашњава разлоге свог „ћутања“. Напомиње да писати није престајала, али није излазила у јавност јер, како каже за себе, „ласкати никад нисам ни волела, ни умела никоме, па ни читалачкој публици ... Ни вређала нисам лично и хотимице никога, па и опет сам имала доста да препатим ... Истина је била и биће, ма како била умотана, горка пилула ... (...) И мој начин писања ми је доносио доста горких часова.“ (Гавриловић 1990: 98). Такође, списатељица има потребу да одбрани одлуку о повлачењу из књижевне јавности као сопствени избор, напомињући да она није плод притисака јавности јер је у појединим круговима означена као „исхлапела“. Познато је да је Јелена Димитријевић и од свог супруга крила да пише поезију¹⁹, а повлачење из псеудонима многе ауторке је мотивисао „страх од ауторства“. Бројни прилози у алманаху *Српкиња* (1913) сведоче о ниподаштавању, опструирању и стигматизацији жена, било да су уреднице, књижевнице, педагогице или етнографкиње.

¹⁹ Познато је, такође, да је Стевану Сремцу за прототип „ониричке Зоне“ послужила Јелена Димитријевић:

„Ужасно је проводила и дане и ноћи; дању црне мисли, а ноћу страшни снови низаху све црње и црње слике из будућности Зонине.

Често ноћу мисли Ташана, и дуго не може ока да склопи мислећи о Зони, па ваљда под утиском тих црних мисли и заспи, па често сњева немиле снове. Сњева Ташана, а кћ њена Зона учена, није више онако умиљата, али је учена - врло учена, све на свету зна, носи чак и наочаре. Чуди се Ташана

Драга Дејановић је била упорна - „није нас бог овако слабачке створио“. „Права је срећа човекова у здравој свести његовој, у снази и здрављу телесном и умном, неузимајући разлике никакве у сполу.“ (Дејановић 1870: 85). Драга Дејановић не пренебрегава да су жене физички слабије, али напомиње да је томе узрок „нешто природа, нешто ми саме“ јер жене допуштају да их мушкарци третирају као „слабији пол“. Међутим, потпуно одбацује могућност да на биолошким основама пристане на инфериоризацију жена. Жене бивају/остају нееманциповане јер робују предрасудама, односно друштвеној конструкцији слике узорне жене. Особине које се везују за женскост, попут радозналости, склоности ка оговарању, недотупавности, сентименталности, кинђурења, рахатног уживања „несу женске мане, него су мане и зла беспослених, лењих, невештих и од дуга времена мучених људи, јер то од туд долази. Код научних и радених људи и жена те су мане већ давно нестале и утаманиле се“ (Исто: 111). Драга Дејановић позива жене да образовањем и својим радом уруше постојеће представе о *идеалној*

откуд све то зна и где је научила Зона све то?! Говори француски, немачки, грчки зна. Иде по господским кућама, курдисује клавире, свира из неке велике књиге и печали паре, и учи господску децу да говоре француски и одасвуд доноси силне паре и меће их на гомили. Ујутру оде, а увече дође. Нема више оне раскошно бујне косе, онаг дугог лепог курјука, - отрцао се и крзао једнако, док није дошао танак и кратак, мало дужи од маџег репа, а после нестале и њега. Одсекла га Зона, ошишала се, а на тршавој глави јој мушки шешир неки (па дошла иста позната мадмазель д'Ангулем, што учи децу француски). Крсти се Ташана, брише сузе и пита је: „Што се направи, дете, резил? Што искубе, мори, курјуци? Кој ће те такву, без курјуци узне?!— А Зона јој одговара: „Мори, глај си посла, нане, - ја ли ћу се зар удам?! Ба! Мени ми стига и овако!“ - „Леле“, плаче Ташана, „истин' ли зар искаш девојка да останеш!?“ - „Ама, па може да се и удам“, одговара Зона, „теке неје зорт! Има време, нане! Зашто си ја печалим и збирам онол'ке паре? За мираз, нане! Па може и да се удам за никога... да се удам за онога ћелеш-ефендију Исидора, агент што је осигуравајућег друства... а може ласно да си останем и девојка.. А, једна ли ћу сам ја таква!?“...

Никад тужнија и утученија није Ташана била него после тога сна.“

Текст романа преузет је са сајта „Антологија српске књижевности“, пројекта дигитализације значајних дела српске књижевности Учитељског факултета у Београду и компаније Microsoft. Вид. <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/Default.aspx>.

женскости, раскидајући са есенцијализованим представама жене, антиципирајући на тај начин двадесетовековну мисао о конструктивистичкој природи родних идентитета која ће, у овдашњем контексту, бити тематизована најпре у радовима Јулке Хлапец Ђорђевић.

Драга Дејановић ће отворити, такође, још једну тему која је актуелна и у савременим студијама рода, културе и медија. Наиме, критикујући помодарство девојака и њихово робовање стереотипима лепоте и младости, Дејановић ће на више места у својим есејима сугерисати да је мода, у ствари, облик контроле над женама у оквиру патријархалне расподеле моћи - жене робују модним трендовима како би се допале мушкарцима да би испуниле своје „свете“ дужности, дужности Супруге и Мајке. Посебно је занимљива њена критика мидера која разоткрива сву „политичност“ тог одевног предмета²⁰ и толико је заводљива да се у њеном подтексту скоро дâ (или жели) прочитати порука *лично је политичко*. У разматрању генеалогичке теме моде у служби патријархалне стратегије потчињавања жене, незаобилазан је и ванредно исказан став Јулке Хлапец Ђорђевић који кореспондира идејама Драге Дејановић. У прилог аргументацији да жена данас (1930-их) радије иде под нож или на губилиште, него да се одрекне човечанског достојанства, Јулка Хлапец Ђорђевић пише:

Напросто, не жели да се врати добу где је, сва обузета женскошћу, била вођена на конопцу, као овца. Метаморфозе тог конопца најбоље показују ток жениног живота. Док је млада и лепа, конопац је широк, од баршуна и свиле, искићен цвећем, те није чудо да жена радо допушта да јој се баца око врата. Опадањем њене привлачности конопац отворне и груби. Кад је жена одиграла своју улогу забавног полног партнера, конопац се претвара у оштру жицу, спреман да задави жену чим би хтела да окрене главу куд она хоће.“ (Хлапец Ђорђевић 1937: 151).

²⁰ Последњих деценија 19. столећа женска одећа (мидери, високе потпетице, шпичасте ципеле, превише широке сукње, мноштво подсукињи, перике итд.) је и у европском оквиру постала предмет шире феминистичке критике са различитих аспеката, медицинских, естетских, социолошких и политичких. Између осталог, истицало се да се против тираније моде треба борити јер је она део стратегија мушкараца да потчине жене себи.

Драга Дејановић се овом патријархалном *конопцу*, као и Јулка Хлапец Ђорђевић и друге списатељице и феминисткиње, смело, аргументовано, креативно и инспиративно супротставила сопственим *плетивом*, да се послужим језгровитом (већ пословичном) метафором женског стваралаштва.

Љубитељница књиженства

Књижевни рад Драге Дејановић неодвојив је од њеног национално-романтичарског и феминистичког активизма. Лира Драге Дејановић се огласила 1862. године, а исте године објављује и приповетку „Несретна мати“. У то време пише и писмо Јовану Ђорђевићу и изражава жељу да буде примљена у ансамбл Српског народног позоришта у Новом Саду:

Силна љубав к милом српском роду вољу и снагу даје; ја хоћу да жртвујем на олтар српске просвете свој млади живот. А за љубав српског рода, за љубав српске просвете, радо ћу се отцепити од свију присних родова мојих; оставићу кућу, оца мог и похитаћу у друштво, које слободно узноси славу светих праотаца наших. Та српство је моје сунце, па кад се не сунчам у зраку његовом, нешто ми живот.²¹

У позоришту Драга Дејановић неће бити само глумица, већ ће се бавити и преводилачким радом, али и писањем ауторских комада.²²

Иако се Драга Дејановић окушавала у различитим књижевним врстама, данас смо у могућности да за предмет истраживачког рада узмемо само њену поезију и приповетку „Несретна мати“. Међутим, за разлику од поезије чије поновно читање може да унесе нове и другачије акценте у поимање и

²¹ Одломак из писма Драге Дејановић Јовану Ђорђевићу први наводи Димитрије Кириловић у тексту „Српско народно позориште. [1], Од оснивања до одласка Јована Ђорђевића у Београд: 1861-1868“, објављеном у 2. броју *Гласника Историјског друштва у Новом Саду* 1930. године на стр. 264-265.

²² Стиче се утисак да је позоришни ангажман Драге Дејановић до сада са најмање пажње „третиран“ у радовима истраживача и истраживачица, па се често наилази на непотпуне податке или, пак, податке које се косе са биографским

разумевање женске поетске традиције, приповетка „Несретна мати“ не успева својим литерарним вредностима да превазиђе време свог настанка или, пак, да поетици приповетке свог времена да нове акценте. Стеван Радовановић је закључио да се „сентименталним читатељкама *Данице*, морала, вероватно, допасти приповетка Драге Дејановић „Несретна мати“ (...) проткана љубављу и трагиком, родољубљем и сентименталношћу“, заснована на подражавању приповедака Богобоја Атанацковића (Радовановић 1981: 178). Иако је подлегао стереотипизацији оновремене женске читалачке публике, Стеван Радовановић је истакао стожерне тематске и стилске тачке приповетке „Несретна мати“, а такође се и његовој оцени да је реч о „тексту без уметничке вредности“ (Исто: 179) нема шта додати. Но, иако је пред собом имао текст без уметничких квалитета, Стеван Радовановић се потрудио да издвоји „једну појединост [која би] била вредна пажње“. У лику Ненада, „горског хајдука и капетана над србијанском четом“ који се 1848. борио на страни својих сународника у другој држави Стевановић је препознао „лик племенитог хајдука и осветника“ који је у прози Богобоја Атанацковића, Скерлићевим речима, еволуирао од бајроновског одметника до хајдука, националног борца (Исто). Ипак, „нејасан и моголит Ненадов лик није могао разбити оквире ове слабе сентименталистичке приповетке“, закључио је Стевановић (Исто).

У контексту идејних стожера Драге Дејановић, поред национално-романтичарских, у приповеци „Несретна мати“

чињеницама. На пример, Нада Савковић наводи да је Драга Дејановић „кратко време била чланица Дилетантског друштва Уједињене омладине српске, али пошто није имала талента брзо је напустила глуму“, занемарујући (без обзира на квалитет Драгине глуме) њен ангажман у СНП-у и београдском Народном позоришту (в. Савковић 2011). У монографији *Српска позоришта у Војводини I* Миховила Томандла, који исцрпно представља рад Дилетантског друштва УОС, не налазимо име Драге Дејановић међу члановима и чланицама тог удружења (в. Томандл 1963). Јављају се, рецимо, и несугласице у хронолошком распореду Драгиних активности у позориштима. Међутим, Драгин преводилачки рад свакако завређује додатно истраживање јер већина истраживача/ица спомиње један Драгин превод са немачког језика, комад *Ђавољаста певач*, а у чланку Рашка Јовановића наилазимо на податак „преводила је позоришне комаде“, без навођења које то комаде је Драга преводила (в. Јовановић 2013).

још једна појединост може бити вредна пажње јер наговештава будуће списатељкине есејистичке теме. Наиме, корен несреће главне јунакиње Маре и њене деце (инцестуозна веза услед непознавања) лежи у чињеница да ју је отац удао за мушкарца ког она није волела и желела:

Она беше оцу своме све на овом пространом свету, сва радост старим годинама његовим, понос душе његове. Мара је љубила: 'ал седи отац нехтеде је дати љубљеноме злату, он тражише бољу срећу за своју јединицу, мишљаше, да ће Мара само с оним човеком сретна бити, који је богат и племић. Али срце Марино сасвим је другачије осећало. Она је љубљена била од човека, који небеше племић, али му у грудима куцаше племенито срце за њу, за род свој, за србско име, које му милије беше од зраке сунчеве. Тајно су се љубили у нади, да ће се временом умекшати крути старац, па благословити њихову љубав. Стари Ђорђе истина да је љубио јединицу своју, али Мара му опет зато несмеде ни у чем вољу кварити: пре би се он одрекао рођене крви своје, но што би од воље своје одустао: он би свиснуо од срамоте, да му јединица пође за човека, који није племић и богат. (Дејановић 1862: 323).

Имплицитна критика „рачунцијских“ бракова и бескомпромисног поштовања воље очеве од стране деце/ћерки које може имати трагичне реперкусије, формулисаће се осам година касније у захтев за еманципацију женскиња која „значи ослобађање њино из очинске или мужевљеве потчињености“. Генерацијски сукоб у приповеци има и своју идеолошку подлогу. Отац је своју ћерку дао племићу друге националности, имајући у виду економску и статусну добит, док је жељени младић припадао слоју либералне, напредне интелигенције у чијем систему вредности љубав ка народу далеко надмашује материјална добра. У том смислу, Мара је, за разлику од оца који представља „стари свет“, весница новог покољења, која, услед патријархалне потчињености очевој вољи, није имала снаге и могућности да се бори за своје место у „новом свету“, како ће то учинити њена списатељица.

О другим приповеткама Драге Дејановић сазнајемо само посредним путем. Читалачку белешку је оставила Јулка Хлапец Ђорђевић и с обзиром на то да је једини помен на њих, завређује

да буде поновљена:

„‘Несретна мати’, ‘Свећеник у Морлаку’ и остале приповетке Драге Дејановић показују мане омладинске белетристике: усиљеност, бљутаву сентименталност и недостатак сваке, ма и најпростије логике. (...) ‘Свећеник у Морлаку’ је фантастична приповетка о ‘шмуглерима’. Родољубље и поука, особито жигосање кокетерије заузимају важно место у Драгиној прози.“ (Хлапец Ђорђевић 1921: 245).

О драми Драге Дејановић *Диоба Јакшића*, чијем се рукопису такође приметно траг, данас се могу износити само претпоставке. Занимљиве је изнела Нада Савковић, проучавајући стваралаштво првих српских драмских списатељица, Драге Дејановић, Милеве Симић и Данице Бандић. Ауторка је, најпре, констатовала да се „чини (...) да је, када је одабрала ову тему, имала на уму мишљење Л. Костића да ниједан европски народ у својој прошлости нема тако богату грађу подесну за драмску обраду као наш народ.“ (Савковић 2011: 647). Драга Дејановић је са народним песништвом (епским и лирским) успостављала интертекстуални дијалог и у својој есејитици и поезији, цитатно се везујући за ликове, тематско-мотивски и жанровски корпус народне литерарне баштине. *Диобу Јакшића* Нада Савковић је довела у везу и са Драгиним идејним преокупацијама:

Тајна је како је конципирала комад, да ли је покушала да у складу са својим феминистичким опредељењима фокусира драму на лик Анђелије, веома храбре жене изузетних врлина, која се оглушила о мужевљево наредбу да му отрује брата, која је права бунтовница у патријархалном свету у којем одлучују мушкарци, или је пак драму усмерила ка лику њеног похлепног мужа Дмитра. (Исто).

У есеју „Две три речи нашим Сркињама“ Драги Дејановић је епска песма *Зидање Раванице* послужила као илустрација да у прошлости „не само у домаћим, него и у јавним договорима беше примљена женска реч“ (Дејановић 1869: 63-64). Кнегиња Милица се у поменутој песми, такође, оглушила у патријархални поредак, узевши реч током већања старешина („Господине, славни кнез-Лазаре! / зазор мене у те погледати, / а камо ли с тобом говорити, / бит’ не може, говорити хоћу“) при томе се критички односећи

према мужевљевој „вођењу државне економије“. Вероватно да је, имајући наклоност према женама које су чиниле иступе у патријархалном свету, Драга *Диобу Јакшића* замислила као апологију Анђелији.²³

Поезија Драге Дејановић, обједињена у јединој објављеној збирци *Списи. Књига 1* 1869. године, кореспондира са њеним револуционарно-родољубивим и феминистичким есејистичким дискурсом. Поезији Драге Дејановић место су уступили тада репрезентативни часописи, *Даница* и *Јавор*, а касније и *Матица*. Улога *Данице* у културној историји је посебно значајна јер је била прави књижевни регулатор и идеолошки мобилизатор, постављајући темеље српског националног и књижевног романтизма (Бошков 1968: 524). Међутим, Живојин Бошков Драгу Дејановић није убројио међу „пажње вредне и заслужне градитеље наше културе и књижевности“; међу „оне мале песнике без којих не може ниједна књижевност, који пуне све часописе, а чији уметнички глас се губи бестрага њиховом смрћу“ *en masse* је споменуо и Драгу Дејановић и Драгу Димитријевић (Исто)²⁴. Важно је истаћи и то да песништво Драге Дејановић у свом времену није било перципирано на начин на који јесте у веку који је уследио. Поезију је, дакле, објављивала у репрезентативним и утицајним часописима свог времена, *Даница*, *Јавору* и *Матици*. Њене песме су штампане на насловним странама, те часописна позиција Драгиних песама указује на уредничко опредељење, односно, статус песникиње на књижевној сцени. С обзиром на то да су поменути часописи били гласила омладинског

²³ У контексту Драгиног позоришног рада занимљиво је споменути да је у Бечеју у другој половини 1860-их била активна позоришна сцена. *Застава* је извештавала о позоришним представама у Бечеју, а добијени прилози су усмеравани СНП-у. Организоване су беседе (културно-уметнички програми), а на једној која је имала хуманитарни карактер, 11.9.1866, присуствовали су Светозар Милетић, Лаза Костић, Ђорђе Стратимировић и други. Иако не постоје подаци да је Драга учествовала у позоришном животу, њен супруг, Михаило Дејановић (више о њему вид. фусноту 31) био је управитељ Дилетантске позоришне дружине коју је основала бечејска омладина, а и сам је глумио. Могуће да је Драга делила са њим своје знање и искуство стечено на новосадској и београдској позорници. Велику захвалност дугујем историчару Драгиши Славићу који ми је скренуо пажњу на ове податке и упутио ме у изворе.

покрета, те у служби ширења прогресивних идеја, националног освешћивања, препорода и развоја, а у циљу приближавања европском цивилизацијском кругу, истицање Драгиних песама у први план потврђује не само да није била *poeta minor* (како се може дојмити у савременом представљању њеног песништва), већ да је припадала кружоку цењенијих и читанијих песника. Но, о рецепцији њене поезије за живота немамо конкретних података/текстова.

Међутим, наговештаје може да пружи и оновремена позоришна критика. У појединим освртима на представе у којима је играла и Драга Дејановић изражава се нада да ће она постати „врстан члан“ Српског народног позоришта тим пре што ради и на пољу књижевности, а на једном месту се изражава уверење је Драга, која се одала глуми, „даровита списатељка народна“, већ позната читаоцима. Дајући панораму „наше новије лирике“ у *Летопису Матице српске* 1873. године, дакле, непосредно након Драгине смрти, Стеван В. Поповић²⁵ приказ поезије Драге Дејановић закључује речима „да Драга Дејановићка заузимље међу нашим поеткињама прво, а међу лирским песницима знатно место.“ (Поповић 1873: 117). Дакле, није неосновано претпоставити да је поезија Драге Дејановић 60-их и 70-их година 19. века моделовала естетски укук читалачке публике. Опсежније истраживање стваралаштва генерације песникиња којој је припадала, али и оних које ће уследити, можда би одговорило на питање да ли је њена поезија функционисала и као поетички модел.

²⁴ Интересантно је да је Живојин Бошков међу „градитеље наше културе и књижевности“ истакао групу интелектуалаца која је сарађивала у часопису *Даница* и окупљала се у новосадској кафани Пера Камила, на чему Бошков посебно инсистира. Његово спомињање часописа и кафане призива у сећање напомене Јелице Беловић Бернаджиковски да жене нису имале простор за афирмацију јер су топоними књижевног живота били часописи и кафане, дакле, „мушки простори“. Видимо да ауторке не само да у свом времену нису имале „приступ“ просторима у којима се поставља темељ наше културе и књижевности, већ ни доцнији историчари књижевности нису налазили за сходно да свој истраживачки поглед усмере ван тих „мушких простора“.

Међутим, есеј Стевана Поповића је уједно и један од последњих афирмативних натписа о Драгиној поезији. Последњи је оставио Јован Скерлић у портрету Драге Дејановић, истичући да су њене „кратке лирске песме много више песме но невешти стихови Милице Стојадиновић“ (Скерлић 1966: 501). Скерлић је Драгине стихове оценио као оригиналне, издвојивши при томе утицај Бранка Радичевића и Ђуре Јакшића, приписујући им и лакоћу, течност и полетност. Скерлића је, такође, привукла и читава личност „егзалтоване песникиње“, високо вреднујући њен темперамент и фантазију, те даровитост, памет, полет, шире видике, идеализам, вољу и способност за рад које се ретко срећу код „пасивних и немарних, полуоријенталних жена српских“ (Исто: 502). Ипак, Драга Дејановић није завредила место у Скерлићевој *Историји новије српске књижевности* (1914), за разлику од Милице Стојадиновић чија поезија је била подређена Драгиној у студији из 1906. године.

²⁵ Стеван В. Поповић (1845-1918), родом Бечејац, књижевник, уредник, издавач, педагог и политички делатник, дугогодишњи директор Текелијанума, био је рођак Драге Дејановић. У време када је Драга Дејановић боравила у Пешти (1861), Стеван В. Поповић је био студент права, питомац Текелијанума. Био је члан ђачке дружине Преодница и, као и Драга, Уједињене омладине српске. Године 1870. када *Матица* најављује објављивање другог тома Драгиних *Списа*, Поповић је члан Матичиног књижевног одбора, па је вероватно био упућен у садржај рукописа. Изненађује отуда што је рукопис изгубљен. Но, на неки начин, Стеван В. Поповић је радио на „афирмацији“ песништва Д. Дејановић. Поред афирмативне белешке у *ЛМС*, Стевановић је Драгине песме уврстио у своје антологије поезије за децу, у прву такве врсте на српском језику *Венец песама сплео за малу Српчад Чика Стева* (1872) и у *Велики српски деклематор. Збирка одабраних песама за деклемовање у народним и средњим школама, приликом беседа и светковина* (1879). Такође, могуће је да је Стеван В. Поповић имао удела у Драгином добијању дозволе за полагање учитељског испита у сомборској Препарандији. Наиме, да је Драга добила ову дозволу и да је добила похвалу од надзорника за свој учитељски рад (заменењивала је супругу током боловања) пише Јулка Хлапец Ђорђевић, позивајући се на усмене изворе из породице Драге Дејановић. Овај податак је данас непроверљив јер постоје забелешке само о женама које су положили тај испит што им је, иначе, омогућено од школске 1866/1867. године. Стеван В. Поповић је био школски надзорник Бачко-будимске дијацезе од 1871. године и могуће је да је управо он тај надзорник о којем пише Јулка Хлапец Ђорђевић. Занимљив је и податак да је један од наставника ангажован на ванредном течају за припремање српских учитеља био и сомборски катехита Димитрије Поповић са ким је, према речима Јулке Хлапец Ђорђевић, Драга Дејановић била у вишегодишњој преписци на педагошке теме.

Јулка Хлапец Ђорђевић је тек узгред проговорила о Драгиним стиховима, усмеравајући своју пажњу пре свега ка њеним феминистичким идејама и есејима. Ауторка је истакла да је то „поезија пуна песимизма и уздаха“ и „одјек романтичарског Weltschmerца и тужних личних доживљаја“ (Хлапец Ђорђевић 1921: 246). Средином 70-их година поезија Драге Дејановић је привукла пажњу Миодрагу Павловићу. Мапирајући доминантне мотиве и емоционални регистар у њеној поезији и успостављајући паралелу са поезијом Данице Марковић, Павловић закључује да је реч о мањем лиричару прошлог века који „задржава спомен у оквиру интимистичке традиције наше поезије“ (Павловић 1974: 75-76). Недуго након Павловићевог есеја, Стеван Радовановић је објавио монографију *Српске песникиње XIX века*, посветивши једно поглавље песништву Драге Дејановић. Такође, Стевановић је уврстио и неколико њених песама у зборник „Из књижевног стварања српских романтичарки“ у оквиру поменутог монографије,

Иако је песништву Драге Дејановић посветио више простора но Миодраг Павловић, Радовановићева запажања и вредновање њеног песништва кореспондирају Павловићевим увидима и суду. Анализу Драгине поезије, не скривајући симпатије према њеној личности, Стевановић ће заокружити навођењем Скерлићевих речи „Поклањао сам пуну пажњу проучавању мањих песника, често непознатих стихотвораца, за које не зна ни потомство ни историја књижевности. Они имају више добре воље него талента, више жара него стваралачког умећа. Али су зато занимљиви као документ.“ (Стевановић 1981: 178).

Песништво Драге Дејановић ни у првој деценији 21. stoleћа није доживело ново читање и превредновање. Силија Хоксворт је у свом прегледном чланку у оквиру историје српске и босанске женске књижевности *Voices in the Shadows* варирала ставове Јулке Хлапец Ђорђевић и Миодрага Павловића (в. Hawkesworth 2000: 112-121). Исписујући „генеалогiju женског писма у српској култури“, Магдалена Кох је песме Драге Дејановић оценила „углавном као неоригиналне и прилично шаблонске“, приписујући им и мелодичност и вешт, иако једноставан стил

(Кох 2012: 42), закључивши да су песникињине љубавне песме много занимљивије од родољубивих, што је, уосталом, став свих истраживача и истраживачица.

Избор из романтичарске поезије објављен у часопису *Стање ствари* 2005. године, у којем се налазе и песме Драге Дејановић, Небојша Јовановић је насловио *Антологија „других“ српских романтичара* (Јовановић 2005). Ознака „други“ вишеструко је илустративна у случају Драге Дејановић. Она рефлектује устаљен рецепцијски модел песникиње који је у књижевноуметничком смислу позиционира у „другоразредне“ песнике. Међутим, другост је иманентна стваралаштву Драге Дејановић и у суштинском смислу на културолошком, па и антрополошком плану. Јер, ако на трагу доминантних представа у културној и књижевноисторијској свести, имамо у виду да је икона српске (женске) романтичарске поезије „Врдничка вила“ (Исто: 45), песникиња Драга Дејановић одиста представља антиподну фигуру. Парадигматичност Милице Стојадиновић Српкиње у своје окружење призива аскетско (асексуално) родољубиво подвижништво и солипсистичко медитирање природе, те религиозно надахнуће и елегичку рефлексивност. Њен лирски глас о љубави јесте негација говора о истој - она говори о стиду или недоличности исказивања љубавних осећања. Вишедеценијски књижевноисториографски рад само је потцртавао овај песникињин лик - лик осамљене, (родољубивим) идеалима посвећене поетесе (жене) потиснуте либидалне енергије која је у потпуном сагласју са хоризонтом очекивања читалаца патријархалног миљеа. „Књижевна слика“ Милице Стојадиновић коју је утемељио Јован Скерлић²⁶ постала је део институционализованог знања о Милици, али и женском стваралаштву уопште, чије се (пред)поставке деценијама нису доводиле у питање или пак њихово критичко изазивање није имало довољну снагу да се пробије кроз мрежу званичног (маскулиног) критичког дискурса. Чини ми се да ту треба тражити засаде пренебрегавања песништва Драге Дејановић, дакле у културолошкој (идеолошкој) патријархалној парадигми која је подупирала историографисање књижевности.

Родољубива поезија Драге Дејановић представља опште место „лирско-патриотског делиријума“ (М. Поповић) 60-их година 19. столећа. Њена кључна својства су патетика, бомбастичност и формулативност. Драга Дејановић, попут своје браће песника, мрзи Турке и тражи освету за Косово, опевајући идеал народне слободе. Њена лирска јунакиња час преузима улогу виле која бодри и надахњује јунаке, час Косовке девојке која вида ране, а не преже ни да буде љута осветница, што су све типичне улоге жене у поезији романтизма, као и у епском песништву одакле је романтичари и преузимају. Провокативна, не у уметничком, већ у идејном смислу јесте једино песма „Српкиња сам“. Градећи идентитет (нове) Српкиње, Драга истиче њену патриотску посвећеност и лојалност национу, али и њену храброст, односно смелост да прекрши норму понашања - *Ја сам жена али смет*. Овај стих осведочава бунтовност и пркос лирске јунакиње/песникиње, али и њену свест о условљености идентитета жене узусима патријархалног друштва. Лирска јунакиња/песникиња не прихвата есенцијализацију жениног идентитета који рачуна на њену „кроткост“ и интелектуално-физичке „слобости“, већ храбро војује за новине, за слободније хоризонте чије досезање, дакле, зависи искључиво од спремности и храбрости жене, а не од природе жене по себи.

Пркос и бунтовност спрам друштвених, патријархалних норми исказаће Драга Дејановић бескомпромисно у својој љубавној поезији у којој ће осветлити просторе женске интима еротске провинијенције о којима у српској поезији није посвећивано много стихова.²⁷ Стихови Драге Дејановић доносе нове „епизоде“ у грађанском љубавном канцонијеру које откривају нови тип лирске јунакиње, комплементарне „типу нове, модерне жене“, како је Јулка Хлапец Ђорђевић назвала саму песникињу. Да би се иновативност тематско-мотивског плана Драгине љубавне поезије сагледао у потпуности, ваља се, најпре, осврнути на њену

²⁶ У виду имам Скерлићев текст „Милица Стојадиновић Српкиња - књижевна слика“, објављен најпре у *Летопису Матице српске* (1905), а прештампан у *Споменици Матице Стојадиновић Српкињи* (1907). Ставови из тог текста Скерлић је поновио у *Историји новије српске књижевности*.

претходницу, песникињу Јулијану Радивојевић, у чијим стиховима се могу приметити наговештаји слободнијег говора о еротској жељи.

Јулијана Радивојевић (1798-после 1837) је, дакле, пре Драге Дејановић најдаље отишла у преиспитивању патријархалних назора у контексту љубавне женске поезије у песми „Зашт' да не смем ја љубити“: *Зашт' да не смем ја љубити, / зар је љубов погрешка, / Са љубезним говорити, / и загрлити њега? / О, кад на то ја помислим, / све јестество презирем / Срце моје всеу имам, / у тајности сва венем / Кад би ти знао, ах, љубими, / шта ми срце чувствује, / Јест истина, чиста љубав, / што у прсима бије* (Радивојевић 1981: 93). Свест о наметнутој забрани и цензури, а не априорном сензибилитету жене, твори расцеп у лирској јунакињи. Реторичност питања подупрета је мрежом конвенција која сапиње исказивање љубавне жеље жене, измештајући је из опредмећеног контекста и смештајући је у сферу имагинативног. Јулијана Радивојевић је опевала љубав, али не и близину, додир, присуство вољеног мушкарца. Он је заптивен у конвенционалне епитете и атрибутив (драги), распршен у сталним песничким сликама. Међутим, у поезији Јулијане Радивојевић помаља се побуна, и сведочанство о жени спутаних чула која, иако изгара због неутољених жеља, остаје привржена патријархалној стидљивости као најпожељнијој жениној особини.

Драга Дејановић у својој поезији неће постављати (реторско) питање Јулијане Радивојевић, нити ће прибегнути аутоцензури попут Милице Стојадиновић. Она ће свесно прекорачити постављене забране, откривајући просторе еротског, залазећи у табуисану сферу женске сексуалности. О свом „преступу“ ће запевати у две своје песме - „Јеси л' чула, душо моја/ Што ми неки људи веле:/ Да не певам песме теби/ И одселе, ка' доселе“ (Дејановић 1869б: 55) - наговештавајући размере скандала који изазива песникиња која слободно опева своју жељу: „Та што се чудиш, душо, / Што ме гони свијет цели?/ Зар

²⁷ О љубавној лирици Драге Дејановић писала сам у огледу „Поетски еротопис Драге Дејановић“ (Свирчев 2014б).

невидиш лице твоје,/ Светло, кано данак бели!/ Свет је пун злобе кивне,/ Па се буну, па се пита/ Па свуд тражи та два лепа/ Твоја ока огњевита.“ (Исто: 25). Успостављајући полемички транстекстуални дијалог са омиљеним чаршијским жанром, изражавајући презир према паланачком менталитету и дволичности јавног морала, лирска јунакиња исказује непомирљивост са друштвеним захтевима, „Па макар ми замерили/ Фарисеји наши стари,/ Што ми срце тако жуди,/ Што за тебе тако мари!“ (Исто: 55). Тематизација преступа, пак, не укључује и појмове попут греха, кривице и покајања. Лирска јунакиња је свесна да чини преступ са становишта грађанског и/ли хришћанског морала, али је потпуно растерећена јер не прихвата стандарде и намете истог. Отуда о кризама и самопреиспитивањима њена поезија не сведочи.

Да је Милан Богдановић имао у виду песништво Драге Дејановић вероватно би кориговао став да се прва Даница Марковић „ослободила од оног женског патријархалног осећања неке апсолутне пристојности и повучености у крај, од оне старинске женске тимидности без које до ње није могла бити ни једна жена у нашем песништву“ (Богдановић 1932: 480). Не само да је могла, већ је и била. Паралелу између поезије Драге Дејановић и Данице Марковић први је успоставио Миодраг Павловић, истичући њихову сродност на плану жанровског, интимистичког оквира (Павловић 1974: 75). Међутим, оно што приближава две песникиње, односно, њихове лирске јунакиње јесте и пркосно расположење и одбијање прилагођавања културном моделу који спутава женски (естетски и еротски) ужитак.

Правила патријархалног типика су прекршена већ самим понашањем лирске јунакиње у Драгиној лирици. Она је изазовна и игрива, неспутано изражавајући своју жељу. Почесто, она је та која предузима иницијативу, чинећи отклон од стереотипа женске пасивности, што је специфично за еротски дискурс усменог песништва (в. Пандуревић 2017). Одсуство стида најсугестивније је исказано мотивом очију. Мушкарчеве очи су црне, односно плаве боје, лирска јунакиња добро зна њихову боју јер их продорно посматра, не спуштајући, дакле, поглед како доликује

српској девојци. Такође, његове очи су љупке, бајне, душу слатким сном успављују („Оно око...“), вали су што срце раздробе („Не знам зна ли“), пуне су ватре и сјаја („Црне очи“), пламен су живи који је разгорео њено срце и који има снагу да све силе растопи („Очи твоје“), а којима се лирска јунакиња без зазора препушта, распирујући фантазије. Очи, односно мушкарчев поглед наговештава или пак освежава сећање на еротски ужитак.

Очи нису једини знак који указује на присуство мушкарца (мушакараца) за којим се жуди. Оса Драгиних песама јесу фрагменти мушког тела - очи, усне („Уста су ти к’о пупољак, / Мала, румена, / (...) За то неби ништа хтела, / Да ми боже да, / Само уста да пољубим / Малог ђавола!“ (Дејановић 1869б: 42)), науснице, коса („Ал’ је црна коса твоја, / А мека је, кано свила“ (...) Та за један само прамен/ Сав би свет жртвовала“ (Исто: 32)), врат, мишице - око којих се испреда жеља и кореографија завођења. Његове усне су и црвене, али и медне, коса и црна, али и свилена, мишица снажна. Присуство, поред чула вида, чула додира и укуса имлицира контакт еротског набоја. Ведрина и радост прожимају стихове посвећене лепоти и изазовности мушкарца. Драга Дејановић је, и то ваља истаћи, прва песникиња (песник) која описује сексуализовано мушко тело и мушку лепоту у српском песништву. Има нешто од Радичевићевог рококо ероса у Драгиним *враголијама*, које, ипак, за разлику од, рецимо, Радичевићеве *Безимене*, не прелази у експлицитну сексуалност и своју заводљивост задржавају на метафоричком плану. Такође, песникињин еротопис превазилази оквир фриволности и профаности рококо еротике која је, могуће, једно од њених изворишта.

У песми „Оно око...“ очи жељеног мушкарца постају метонимијска пројекција насладе које љубавници заједно уживају. У истој песми, лирска јунакиња не само да пркоси друштвеним назорима, већ изазива и сам рај, односно његову аксиолошку парадигму: „Оно око кад се смеши, / Па се топи, па се блиста - / Од њег, рају, неси лепши, / Неси, веруј, неси ништа! / Шта је зора, сунце шта је, / Овог света све врлине? / Друго сунце мени сјаје / Мили зрчак рајевине!“ (Исто: 56). Лирска јунакиња

одбацује врлине овог света које су улазница у рајска блаженства којима претпоставља блаженство телесног јединства са жељеним мушкарцем. Драга Дејановић преозначава духовну вертикалу пут које су песници, њени савременици, узносили своје идеалне (мртве) драге, дивинизујући их и дематеријализујући их. „Обично опседнути каквом љубављу према реалној жени, песници је у машти претварају у идеалну драгу. У њиховој поетској визији она постоји и иза обала овог живота. (...) идеална драга није само предмет песниковог обожавања, но и свето, узвишено биће, чист идеал, у коме се песник сједињује са божанским. (...) И у љубавној поезији иде ка метафизици“ (Поповић 1975: 31).

Драга Дејановић прави отклон од овог романтичарског топоса. Много пре него што је Костић донео рају „приновак драг“, Драга је рај спустила на мушкарчевотело. Иако ће свог драгог у једној песми ословити са „ђаволе мали“, алудирајући на „несташлуке“ у којима недвосмислено ужива, еротски мотиви скопчани са представом идеалног драгог нису лишени спиритуализације и егзистенцијалних конотација. Дакако, они не кореспондирају са хришћанским подтекстом у романтичарској тежњи ка чистим, неокаљаним, светлим и недостижним даљинама бесконачног који је Миодраг Поповић препознао у сржи мотива идеалне драге (Исто). Јер, Драга Дејановић телесно сједињење мушкарца и жене преводи на раван духовног и сакралног, обликујући својеврсну одуховљену путеност као идеал љубави.²⁸

Врхунац инверзије вредности, односно поетских представа, доноси у песми „Ја те љубим“. Песма је химна путености и љубавном задовољству, светковање чари еротске игре и самозаборава које оне доносе: „Та не живим већ у мени - / Нестало ме у тебика, / У мирису чара твоји. / На уснама ђул-румением / Причешће ми свето стоји; / Па кад станем, душо, мрети, / У заносу слађаноме, / Без причешћа, немој дати / Души мојој умирати.“ (Дејановић 1869б: 49). У овом фрагменту лирска јунакиња превазилази оквир еротске игре који варира у својој поезији - узбуђење због ноћних састанака, дражи ишчекивања додира, или, пак, изражавање задовољства због утољене жеље - и одлази корак даље, откривајући пун смисао

еротизма. Еротика се не задржава само на пуким манифестацијама игре тела, она је, у ствари, врхуњење љубави и њено испуњење, мера егзистенцијалне пуноће и интензитета. Свето причешће на његовим уснама које лирска јунакиња жели у тренуцима смрти у слађаном заносу након ког душа мре (*la petite mort?!*), осведочава да је еротизам за лирску јунакињу чин духовног уцеловљења, „биолошко ‘светаштво’ које врхуни биће“ (Комненић 1975: 296).

Наведени лирски фрагмент, превазилазећи општа места романтичарског певања љубави на које се песникиња такође ослањала, чак и у епигонском виду, аутентичан је глас Драге Дејановић који антиципира модерну поетску иконокластију, понајпре лирику Јеле Спиридоновић Савић и Милице Костић Селем. Побуна против патријархалних конвенција и гиноцентричност, интимистички оквир и огољена и интензивна осећајност, апотеоза женској еротској жељи и енергији, уживање у екстатичним доживљајима, интертекстуални дијалог са обредним контекстом, сливање флоралне и феминине симболике у лирици ових авангардних песникиња своје поетске корене има у стиховима Драге Дејановић. Нажалост, лирика Драге Дејановић није била позната песникињама након Првог светског рата, али апостериорно можемо да констатујемо да би она била за њих исто што је лирика Лазе Костића била за авангардисте.

Чак и када је присвајала културне симболе и наративе, Драга Дејановић им је приступала стваралачки, ревизионистички их уткивајући у своју поезију. Знаковит пример је њена песничка комуникација са слојевитошћу представе виле. Вила је мотив и у њеној родољубивој и у љубавној поезији. Опис виле у родољубивим песмама „Сербска вила“ и „Дај ми Боже“ поетска је транспозиција одреднице из Вуковог *Рјечника*,²⁹ односно узорна представа поникла у епски обликованом светоназору, а чији је култ брижно негован само у епици, већ и у окриљу романтичарског родољубља.

²⁸ Миодраг Поповић је истакао да су српски роматичари успостављали интертекстуалне везе са хришћанством и поред тога што су били антиклерикално расположени. Антиклерикализам Драга Дејановић осведочава у песми „Јан Хус“ (*Матица*, бр. 32, 1869, стр. 737-739).

Лирска јунакиња оличена у фигури виле у Драгиним родољубивим песмама, у једној руци са венцем (симбол мучеништва и/ли јуначке славе) и српским грбом у другој, недвосмислено припада корпусу узорних културолошких (идеолошких) представа и знакова који утемељују дискурс националног ослобођења и препорода. Веселин Чајкановић је лапидарно исказао превођење виле из митолошког у епски контекст: „Виле су се развиле у најпопуларнија национална српска божанства. Оне су посестрима српских епских јунака, помажу им у боју, лече њихове ране; када ткају, певају оне песме о српским јунацима“ (Чајкановић 2003: 161). Родољубиве песме Драге Дејановић усидриле су се, дакле, у епско-херојској традицији.

Љубавна поезија насупрот родољубивој доноси другачију представу виле. Песма „Жеље моје“ се интертекстуално везује за усменопоетску традицију. У првом делу песме препознатљива је флорална метафорика и симболика честа у народним лирским песмама са еротским мотивима („Ох, што несам / Љубичица мала, / Ја би с' баш на твоји / Грудни расцветала! / Па кад би зора / Свету засијала, / Ја би само теби, / Душо мирисала. / Развила би / Моје вите гране, / Па би с' лако свила, / Мој мили драгане!“ (Дејановић 1869б: 51). У другом делу песме евидентан је, такође, фолклорни подтекст, међутим, цитатно везивање за фигуру виле у овом случају је илуминативног типа. Лирска јунакиња сажима у себи два лика виле - вилу градитељку и вилу љубавницу. Виле су, процесом демитологизације народних веровања, губиле демонске моћи, попримајући људска обележја и као такве су се јављале и у народним песмама (Ајдачић, онлајн). Међутим, демитологизоване, као у случају песме Драге Дејановић (или је, пак, овде реч о митологизацији жене), виле су се у патријархалној култури приближиле архетипу привлачне, надмоћне, каткада и агресивне жене која својом појавом изазива жудњу или страх, очекивања која не може и неће да задовољи.

Међутим, у Драгиној песми, лирска јунакиња не жели да присвоји улогу *femme fatale* деструктивне сексуалне енергије у коју је заоденута вила љубавница: „Тек кадкада, / Кад би сви поспали, / Ја би моа крила / Лако развила. / Слетила би доле - / Не мирисном цвети, / Нити томе пространом свету: / Већем моме / Убавоме злату, / Да му бисер љубим/ По беломе врату.“ (Исто: 52). Врхунски митопоетски сиже у бисеру, знамену (женске) стваралачке енергије и трансцендентне стварности, али и љубави и брака, песникиња ноћни сусрет са вољеним мушкарцем одуховљава, оплођавајући га богатим значењима лунарно-акватичке симболике бисера. Било да претпоставимо да се песникиња ослањала на паганску, хришћанску (мистичку) или гностичку традицију, бисер поетску слику отвара ка сродним значењским увицима који укључују и архетипске конотације чистог, скривеног, узвишеног чије досезање води ка духовном препороду, али и сублимацију инстинкта, одуховљење материје у светлости анђеоског савршенства (в. Елијаде 1999).

Цитатном фигуром виле у песми „Моје жеље“ песникиња реинтерпретира епску и баладну књижевну традицију, а преко ње се, у ствари, обрачунава са културним моделом и његовом идеолошком репродукцијом. Реч је о моделу који младу, лепу и пожељну жену, жену наглашене сензуалности морално цензурише, односно санкционише, градећи о њој представу злог демонског бића. За разлику од епске и баладне, лирска песма, примера ради, „Вила зида град“ афирмише женски стваралачки принцип у космолошким координатама, дуел мушкарца и жене у којем жена побеђује. Не случајно, у својој љубавној поезији Драга афирмише слој женских лирских песма који је близак њеном стваралачком концепту.

Интертекстуалне споне Драгине љубавне поезије са усменопоетском традицијом завређују свакако опсежније истраживање. Такође, као тема једног испитивања намеће се и присуство традиције еротске поезије из грађанских рукописних песмарица 18. и 19. столећа у њеној поезији. Јер, свакако да је тзв. грађанска лирика један од културних модела са којима је

²⁹ Вук је у *Рјечнику* забележио: „Вила је свака млада, лијепа, у бијелу танку аљину обучена, и дугачке, низ леђа и прси распуштене косе“ (Стевановић Караџић 1987: 70).

песникиња ступала у (полемички) дијалог. Поетски еротопис Драге Дејановић је лишен ласцивности и опсцености којима кипти „граждански еротикон“ 18. и 19. столећа. Посебно је са женске сексуалности у Драгиној поезији скинуто „бреме“ гротескности у коју је она увијена у грађанској поезији. Проучавајући грађанску лирику Сава Дамјанов је уочио „чињеницу да су у нашем тадашњем еротском стваралаштву смеху (и подсмеху) превасходно изложене жене и женска сексуалност“, додајући да је женски еротизам у центру пажње наших оновремених еротских писаца: у њиховој визури, жене су бескрајно разуздане, увек спремне и увек „хоће“ (Дамјанов 2002а: 191), незајажљиво склоне разврату. Уколико бисмо трагали за коренима песничких слика Драге Дејановић у грађанској лирици, онда бисмо пре требали да посегнемо за песмама које нису доминантне, а у којима се, како је то истакао Сава Дамјанов, сексуални чин помиње као чежња за непрестаним заједничким присуством у свету, потпуно и крајње сједињење љубавника и потврда истинске љубави (Дамјанов 2002б: 223).

Такође, Драгин еротопис не задире у област зла, злочина, нечистих сила и смрти како је то бивало у „агонији романтизма“. Једини изузетак је, донекле, песма „Беж' од мене!“. Још је Скерлић приметио да ова песма спада међулире „наших Stürmer-а и Dränger-а“ којима одјекнуше „нови звуци охолости, титанског презирања, мржње и побуне бајроновске“ (Скерлић 1966: 353-354). Песма је троделно компонована. У првом делу лирска јунакиња, најпре, присваја маску *La Belle Dame sans Merci*: „Ја сам сушта / отровница љута, / Па ти могу живот отровати, / Па да плачеш, / Кад други пева, / Да се смејеш, / Кад други запева, / Да немаш мира, ни станишта, / Нити врела своја огњишта.“ (Дејановић 1869б: 62). Целивајући га „отров-устима“, усмртиће га и за живота „ладан гробак ископати“. Лирска јунакиња, ипак, показује милост, упозоравајући жељеног мушкарца да бежи од ње. Но, пре него што оде, лирска јунакиња га моли „Те на груди још једаред пани, / Још једаред да ти љубим уста, / Да ми лакше буде / Помрачина пуста / Црна гробна, грозна самовања“ (Исто: 63).

О природи своје уклетости лирска јунакиња не казује конкретније, али чини се да је неосновано закључити да је, како је то алудирао Миодраг Павловић, реч о доживљају сопствене, женске природе као „разорне болести“ (Павловић 1974: 76). Осећај расцепљености и доживљај сопства у категорији демоничности опште је место песничког сензибилитета и у том контексту треба разумети и песму „Беж' од мене!“. У трећем делу песме, лирска јунакиња доживљава преображај, односно исказује уверење да тек постхумно може слободно и посвећено волети свог драгог. Лишена телесног, „растопљена у том зраку, невиђена, нечувена, / као светлост белом данку“, бдеће и љубиће своје злато. Стихови уносе нову нијансу у доживљај љубави лирске јунакиње. Она се не исцрпљује у страсти и пожуди, она одолева деструктивности која може да поникне у њеном окриљу, она није ништећа сила, већ сила која може да трансцендира сапетост и растрзаност бића, да га узвиси и оплемени, отварајући га за Другог, усмеравајући га његовој срећи, било у овом, било у животу који ће уследити након смрти.

Но, то не значи да љубав није лишена сапетости и бола. Време без жељеног мушкарца такође је опевано. Међутим, песнички реквизитариј Драге Дејановић је у овом тематском кругу најчешће схематизован, па тек по који стих или песничка слика успева да се издигне над општим местом. Драга Дејановић је песникиња витализма, а не усамљености и патње. Њена лира одвећ бомбастичним и клишетизираним тоновима исказује свој љубавни бол. Изузетак, донекле, је песма „Моје самовање“ коју прожима нешто од „поноћне атмосфере“ српског романтизма: „Одаја је уска, мала, / На столу ми свећа гори, / Тиња клета, једва дише, / Као да се душом бори. / Преда мном је листак бели, / А у руци перо вито, / А у грудима бујна душа, / Бујна душа, срце чисто. / Напољу је црна тмина / Обавила земни крај, / (...) Сама седим, будна сањам“ (Дејановић 1869б: 77). Суптилно ухваћен тренутак настајања песме *међу јавом и мед сном* у камерном амбијенту, међутим, нагло ремети апострофирање „Аој туго, аој клета, / Самовање, вељи јаде!“ и спомињање драгог, што остварује у финалу песме ефекат смешног, неверовичног читалачка очекивања.

Интимније и истанчаније (искреније, рекао би Скерлић) је ипак исказана жал за мајчином смрћу у елегији „Туга за мајком“, но што је жал за губитком мушкарца или усахнућа љубави у иједној другој песми.

Просторе женске „приватности“ из родне перспективе осветлиће Драга и у две своје елегијски обојене песме. Прва Драгина објављена песма је „Сестри“. Стихови-благослови упућени су, топло и с љубављу, сестри. Три строфе песме три су песничке слике које сажимају лепе жеље које лирска јунакиња упућује сестри. У верзији из *Списа* песма има пет строфа. У придодатим строфама лирска јунакиња опева своје боли и „тешке јаде“ и опомиње сестру „Помени ме кад укинеш / мијо цветак румени, / у њем ти сејо шиљем / горки уздах - болани.“ (Дејановић 1869б: 19). У болним тренуцима, утешну реч може јој пружити само сестра. У песми „Туга за мајком“ доминантно осећање је бол због губитка мајке. Драга не опева величину, славу или смрт неког народног трибуна или угледне личности, како су то обичавали песници њеног времена, већ мајку. Губитак мајке је доживљен као губитак животног ослонца и једине особе која може да пружи разумевање и утеху. Драга Дејановић се надовезује на Милицу Стојадиновић која је женама (мајци, сестри, пријатељицама) испевала оде, здравице и елегије - жанрове чији су адресати традиционално били мушкарци чији се друштвени углед и моћ кроз њих легитимисао. Преиначавање ових жанрова из родне перспективе један је од гестова песникиња којима се подрива доминација маскулинитета (у сваком смислу) у књижевном систему и завређује да буде предмет једног посебног истраживања.

Пишући о песникињи у својој *Антологији поезије српског романтизма*, Слободан Ракитић је закључио да „у малом броју српских песникиња у XIX веку, Драга Димитријевић-Дејановић, поред Милице Стојадиновић Српкиње, спада у најистакнутије песникиње српске романтичарске поезије.“ (Ракитић 2011: 579). Ипак, Ракитићев став још увек није присутан у довољној мери у читалачкој и књижевноисторијској свести. Чак ни антологијски избори који су рачунали на Драгину поезију нису јој вратили статус који је у свом времену имала. Но, антологије у којима су присутне

песме Драге Дејановић у многоме пружају један сведени песнички портрет. Тек неколико песама понавља се из избора у избор - „Питаш ме“, „Што се чудиш“, „Не знам знали“, „Оно око“, „Црне очи“, „Малом ђаволу“ - песме које свакако осведочавају песникињине поетичке стожере, али не и пуну зрелост њене поезије, односно њене висове, што би могле, на пример, песме „Ја те љубим“, „Моје жеље“, „Беж' од мене“ или „Песме моје“. Инсистирање на пркосном ставу лирске јунакиње и општим местима које је делила са романтичарима или традицијом грађанске поезије замагљује аутентично искуство и непоновљив лирски глас, односно, лирски ерос Драге Дејановић.

Иако су у Драгиној поезији, и родољубивој и љубавној, евидентна општа места романтичарске епохе, чак и у епигонској варијанти, песникињин аутентичан лирски глас открива се управо на оним местима где је бивала пркосна и бунтовна, авангардно настројена према друштвеним и песничким конвенцијама прошлог и свог времена. Опевајући, са епистемолошки привилеговане позиције, женско искуство и посебно женску интиму, песništво Драге Дејановић је без сумње изузетно сведочанство о генеалогiji српског *књиженства*³⁰ и у њеном случају потврда да уметничке вредности није освајала ослањајући се (угледајући се) на стваралачке висове (мушке) песничке традиције и/ли својих савременика, већ опесмљавајући сопствено, женско искуство (или жеље) које је, као што се из њене поезије види, у колизији са патријархалном парадигмом. Но, чини ми се да управо у томе леже разлози „утуљивања“ Драгине песничке баштине.

Женска икона романтизма у културној и књижевноисторијској свести јесте Милица Стојадиновић Српкиња. И не само икона, већ једина жена која се везује за стваралаштво српског романтизма. Међутим, иако је поезија „Врдничке виле“ оцењена као хладна, схематизована и конвенционална, песникињин лик је стекао култни статус. Милица Стојадиновић свакако заслужује култни статус у нашој културној историји и поштовање, како због својих стваралачких прегнућа (превасходно, *утемељујућег текста*, дневника *У Фрушкој гори 1854.*), тако

и због интелектуалног ангажмана (на пример, сакупљачког и лекторског рада за Вука Караџића за који јој он никада није јавно изразио захвалност или огледања у ратном новинарству) и егзистенцијалних недаћа које је доживела због својих уметничких аспирација, односно чињенице да је жена, која њу саму није обесхрабрила и приволела на конформизам и патријархалну послушност. Међутим, чини се да је у оквиру популаризације Милице Стојадиновић у оквиру маскулине академске критике кључно било њено асексуално родољубиво подвижништво јер је то оно што испуњава „хоризонт очекивања“ публике патријархалног светоназора, а не кључни протофеминистички текст какав је њен дневник. Лик осамљене (изоловане), медитативно настројене, религиозно надахнуте песникиње, потиснуте либидалне енергије, свесне да се патријархални закон не сме прекршити потпуно је подупирао фалоцентричне представе српске књижевне историје.

Но, ваља истаћи да су новија истраживања стваралаштва Милице Стојадиновић, оснажена феминистичким моделима тумачења, показала колико је песникиња, у ствари, била критична према патријархалном друштвеном поретку, афирмишући женску културу и стваралачки језик, шифрирајући овај слој свог дневника (Росић 1994, Дојчиновић 2015). Природа је још увек недовољно истражен и провокативан хронотоп стваралаштва Милице Стојадиновић. У питању је хронотоп у којем можемо препознати један од архетипских образаца женске фикције који је сугестивно и прегнатно предочила Симон де Бовоар објашњавајући везу

³⁰ Појам *књиженство* је ревитализовала Биљана Дојчиновић и чини ми се да је реч о дуго очекиваном разрешењу термилошке конфузије. У огледу *Док сазревамо као култура* Биљана Дојчиновић објашњава предности овог појма у односу на толико рабљени и лаицизирани, а никада до краја ваљано схваћен појам *женско писмо* (*l'écriture féminine*) који потиче из француске постструктуралистичке теорије. Биљана Дојчиновић истиче да би термин књиженство требало да оконча некритички „увоз“ знања и теорија. Кованица књиженство садржи вишезначје је кореспондира пракси коју, како ауторка истиче, настоји појмовно покрити, односно „упућује на идеју књижевне историје, а њена обухватност у погледу онога шта књижевност овде значи (и тзв. лепу књижевност, и публицистику и приватне облике изражавања) срећно је здружена са термином женство, који као да подразумева, али и превазилази појмове женствености, женскости и феминизма.“ Вид. Дојчиновић 2012.

између природе и младе девојке која у природу налази простор рефлексије и чије поседовање изједначава са поседовањем сопства (Beauvoir 2011: 433). У контексту Миличиног стваралаштва на важност овог хронотопа указала је Аница Савић Ребац, сугеришући да је за песникињу природа простор слободе, неспутаности, аутентичности, стапања са њеним ритмовима, доба невиности пре потчињавања немилосрдном патријархалном закону (в. Савић Ребац 2015: 703-709).

„Женско питање“ у делу Милице Стојадиновић и Драге Дејановић било је већ предмет компаративног сагледавања, на шта сам већ и сама указала у претходном делу студије. Поред заједничких ставова, ове две жене су делиле и храброст - храброст да иступе и јавно говоре, да се јавно супротставе патријархалним вредностима. Милице Стојадиновић је вероватно још и теже било, јер није имала, како је то истакла Марија Велимировић, покрет иза себе, већ је индивидуално тражила пут, те је њено раскидање са средином било много напорније (Велимировић 1938: 4). Међутим, иако је њихово песништво антиподно, то не би требало да буде повод за маргинализацију једног од њих. У односу на песништво Милице Стојадиновић Драга Дејановић заиста представља, не другоразредност, већ Другост. Међутим, ове две списатељице се не искључују или не би требало да их искључујемо у историографским приказима књижевне прошлости. Напротив. Чини ми се да би било конструктивно размишљати о два извора српске женске песничке традиције у 19. столећу. Са једне стране је Миличино песничко искуство - рефлексивно, елегичко, религиозно обојено и контемплацији природе склоно, а, са друге стране Драгина песничка реч - страсна, игрива, дијалогична, путеној духовности посвећена.

Напослетку, споменућу и Драгину елeгију „Песме моје“ која отвара *Списе*. Ова песма наговештава рефлексивнију песничку нит која, услед песникињине преране смрти, није развијена. Песма је грађена на принципу оштрог контраста - младалачком добу, пуном ентузијазма и полета, супротстављена је садашњост коју боји „горки талог искуства“. Јер, младалачки снови лирске

јунакиње, њена чежња за даљинама и неспутаношћу, показали су се недостижним. Такође, вера у катарзичку моћ поезију је осујећена јер испевани стихови остављају само „ране живе“. Лирска јунакиња сведочи да су у подтексту њене поезије „горке сузе, тешки уздисаји“ које је настојала поезијом лечити, али и да њено срце остаје, ипак, „пуно јада“. Доживљај свеопште пролазности и предосећање смрти, које евоцира елегијски исказано предосећање смрти Бранка Радичевића, „Заоду се моје сунце спрема, / Још за мало па га није више!“ (Дејановић 1869б: 8), обележавају егзистенцијални доживљај лирске јунакиње. Горчина којом је бременита елегија „Песме моје“ није својствена Драгиној песничкој речи. Песникиња животног полета сведочи о сопственим изневереним животним хтењима и надама, о свом животном поразу. „Песме моје“ је својеврстан Миличин и Драги сусрет - меланхолија којом трепери Миличина поетска реч поникла из свести о илузорности младалачких хтења и надања, осенчила је и Драгине стихове. О животном поразу проговорила је само Драгина имагинативна реч. О њему можемо износити само хипотезе. Но, имајући у виду судбину највољеније песникиње романизма, није неосновано претпоставити да је и Драга Дејановић наилазила на исте препреке на које и Милица - неразумевање, одбијање, напуштање и презир средине. Елегија „Песме моје“ завршава се тестаментарним речима:

„Када умрем и срце ми стане,
Па у земљу закопају тело,
Песме моје на гроб ми изађ’те,
Те надамном свршите опело.

Више главе усадите ружу,
Нека славуј, нека ме облеће,
Нек’ над гробом вије песме тужне
Срце моје и онако неће!“ (Исто: 9).

Гробно место Драге Дејановић данас је непознато. Не постоји никакво спомен-обележје на песникињу чак ни у Бечеју, у граду у којем је провела највећи део свог кратког живота. Међутим, њен стваралачки опус завређује не само спомен-обележја, већ и

читалачку и истраживачку пажњу. Време је да пођемо у *походе* и *песникињи* Драги Дејановић и свестрано осветлимо њену песничку реч која може да продуби наше знање о традицији српског женског песничког искуства.

Драга Дејановић, нова, модерна жена

Личност и ангажман Драге Дејановић подстицали су поређења са европским феминисткињама. Јован Скерлић ју је упоредио са Немицама Рахел Варнхаген (Rahel Varnhagen von Ense) и Бетином фон Арним (Bettina von Arnim) (Скерлић 1966: 501). Јулка Хлапец Ђорђевић, напомињући да се Драга Дејановић разликује од немачких романтичарки (које Скерлић наводи) јер оне нису тежиле да непосредно учествују у културној борби свог народа и нису схватиле да живот жене из темеља мора да се мења, Драгин душевни полет и енергију изједначава са душевним полетом и енергијом Олимпије де Гуж (Olympe de Gouges) и Мери Вулстонкрафт (Mary Wollstonecraft), одричући јој при томе „логично резонување западних феминисткиња“ (Хлапец Ђорђевић 1921: 247). Иако функција ових паралела није само истицање Драгиног феминистичког опредељења и заслужују опсежније поредбено сагледавање, једна друга напомена Јулке Хлапец Ђорђевић чини ми се, такође, сугестивном и вредном посебне пажње. Наиме, успостављајући паралелу између Милице Стојадиновић и Драге Дејановић у завршници свог есеја, а сумирајући Драгин значај за српску културу, Јулка Хлапец Ђорђевић, између осталог, закључује:

Драга Дејановић, напротив, нелепа, у својим намерама непоколебљива и самовољна, пуна енергије и снаге прекорачила је границе дојакшоњег деловања српске жене. Драга, стојећи чврсто и радосно у хуктавом вртлогу јавнога живота увађа код нас *тип нове, модерне жене*. [курзив Ж.С.] (Исто: 248).

Вероватно да Јулка Хлапец Ђорђевић синтагму *тип нове, модерне жене* није употребила у „произвољном“ значењу, већ је на уму имала иделогему *нове жене* која је била у средишту међуратне феминистичке контрајавности. Феминистичка периодика након Првог светског рата је место на ком је, понајпре,

дошло до интензивног преплитања научног, публицистичког, есејистичког и литерарног дискурса о обликовању новог идентитета жене. Станислава Бараћ је показала да је изградња друштвеног идентитета *нове жене* била главни али и најудаљенији циљ феминистичке контрајавности (Бараћ 2015: 97). Иако је идеологема *нове жене* поникла у британској и немачкој штампи крајем 19. века, њен прототип у југословенској феминистичкој контрајавности представља студија Александре Колонтај *Нови морал и радничка класа* (1919) чији је превод, под насловом *Нова жена*, објављен 1922. у Краљевини СХС. Дистинктивне црте нове жене које издваја Колонтај - уме да савлада осећања, поставља све веће захтеве свом мужу, не трпи деспотизам, економски је самостална, рад и стваралаштво јој постају значајан животни садржаји, прихвата нови сексуални морал - теоријски је модел према којем се управљао феминистички дискурс у Краљевини СХС (Исто: 97).

И летимичан поглед на сет особина који садржи идеологема *нове жене* показује да је могуће Драгу Дејановић с правом кандидовати за њену антиципаторку. Драга Дејановић је у својим есејима промовисала „лик“ образоване и економски независне жене, жене која свој идентитет не утемељује у свом супружнству и мајчинству, већ у сопственој радној еманципацији која подразумева модерно образовање. Такође, критички је била усмерена ка традиционалном маниру склапања бракова, имплицитно поручујући да жена сама треба да изабере свог партнера, што је прави ексцес јер „се брак као установа скоро и не помиње а још ређе преиспитује у домаћим еманципаторским текстовима. Уосталом, једна од одлика европског либералног феминизма је управо изостављање критичког разматрања онога што се сматрало приватном сфером“ (Столић 2015: 50). Драга Дејановић је, такође, и својим личним примером, што је Јулка Хлапец Ђорђевић такође имала у виду, оличавала *нову жену*. Најпре, професије списатељице и глумице у времену и средини у којој је живела још увек су биле табуисане, такви избори су разумевани као одраз психичке неуравнотежености или моралне проблематичности.³¹ Потом, и Драгин брачни живот у многоме

представља радикалан чин друштвене непослушности. Године 1861. удала се са Михаила Дејановића³² упркос противљењу оца који је држао да он није „прилика“ за његову кћер, богату миражцику племићких корена. Након неколико недеља брака, Драга, незадовољна мужем, напушта брачну заједницу и одлази у Пешту, Нови Сад и потом Београд. У Бечеј се враћа средином 60-их, тек када су се испунили услови за брачну заједницу какву је она желела (живот у домаћинству одвојеном од свекрве).

Драга Дејановић је многоструко повезана са репрезентацијом *нове жене*. „С правом се може рећи да су женски портрети у српској женској и другој периодици, који су интензивно исписивани током две деценије (1919-1941), били *текстуална карика* између нове жене у делима фикције, на основу које је Колонтајева извела свој модел, и нових жена у стварности, које су сматране подлогом те фикције.“ (Бараћ 2015: 999), истакла је Станислава Бараћ. Запажање Станиславе Бараћ вишеструко призива у своје окружје Драгу Дејановић.³³ Једна од

³¹ Сведочанства о статусу и перцепцији списатељица и глумица у друштву оставиле су, на пример, Милица Стојадиновић у дневнику *У Фрушкој гори 1854.* и Драга Гавриловић у *Писму једној глумици и Петао га довукао*. Неразумевање, неприхватање, дисквалификација (на моралној и психичкој основи) и оштра осуда повезице су друштвене слике списатељице и глумице.

³² Рођени Сомборац, Дејановић је у родном граду завршио Учитељску школу шк. 1858/1859. године са „особитом препоруком“. Шеснаест година је био учитељ у Бечеју. Писао је педагошке чланке за *Школски лист*. Био је један од оснивача Српске читаонице у Бечеју (1862) и њен секретар. О Дејановићевим позоришним активностима у Бечеју је већ било речи. Године 1875. је прешао у Мол, где је интензивирао своје интересовање за баштованство, воћарство, виноградарство и пчеларство. У Молу је основао прво пчеларско друштво, као и воћарску школу за обуку школске деце. Аутор је бројних студија и књига из области којима се посветио: *Кратко пчеларство за почетнике* (1878), књига ће постати уџбеник у сомборској Учитељској школи и школама у Хрватској и Славонији, *Гајење кртоле* (1879), *Увод у науку о воћарству* (1892), *Подизање подлога и калемљење племенитих воћака* (1892) и друге. За рад у области воћарства Дејановић је више пута награђиван, а два пута наградом тада чувеног Клостернајбуршког воћарског друштва. Већина биографских података преузета из Макарић и Васиљевић 1978: 507–508. Иначе, у *Српској библиографији*, књиге 1868-1944, књ. 2 (Народна библиотека Србије, Београд, 1989) наведене библиографске референце Михаила Дејановића приписане су Милану Д. Дејановићу. Реч је очито о поткраденој грешци у именовању аутора.

жена која је у више махова у међуратном периоду била модел за женски портрет је управо Драга Дејановић. Бараћ истиче да жанр женског портрета настаје и развија се у контексту женског ауторства или борбе за женска права; он представља мање или више развијену слику „жене“ коју прожима еманципаторска тенденција и/ли феминистички приступ у представљању одабраног „лика“, успостављајући одређени семантички однос са актуелном идеологемом *нове жене*; приказујући положај жене или жена на фону патријархалних друштвених норми, ауторке женских портрета исписују карактеристичан *наратив* о еманципованој или дискриминисаној жени, учествујући избором „јунакиња“ из прошлости и у раду на *женској историји* (Исто: 26-27). Може се закључити да избор Драге Дејановић за модел женског портрета потврђује њену парадигматичност и актуелност у међуратној феминистичкој контрајавности. И не само у међуратном периоду јер ће Драга Дејановић бити модел за женски портрет и у часопису *Profemina* на сцени обновљене феминистичке контрајавности 90-их година прошлог столећа, у оквиру рубрике *Портрет претходнице*,³⁴ те је наслов ове књиге омаж феминистичким континуитетима на овим просторима. Разматрајући присуство Драге Дејановић у међуратној феминистичкој контрајавности, Јелена Милинковић закључује „почевши од текста Јулке Хлапец Ђорђевић, па до текста Марије Велимировић Драга Дејановић се не конституише само као славна претходница међуратних феминисткиња и неизоставни део феминистичке прошлости и традиције (у гинеографском смислу), већ и као контролни и огледни пример за међуратне феминисткиње и њихово деловање“ (Милинковић 2015: 279). Све ово оснажује уверење да је Јулка Хлапец Ђорђевић, означивши Драгу новом, модерном женом имала на уму конкретну идеологему. Занимљиво је да је у роману *Једно дописивање* управо она дала најрадикалнији лик *нове жене* у међуратној српској књижевности.

³³ У својој књизи Станислава Бараћ је анализирао рецепцију Драге Дејановић у међуратној периодици, у текстовима Јулке Хлапец Ђорђевић „Омладинка Драга Дејановић“ (*Мисао*, књ. V, св. 4, стр. 241–249), Радмиле Петровић „М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама“ (*Женски покрет*, 13-16, 1930, стр. 4-6) и Марије Велимировић „Две наше жене прошлости: Драга Дејановић и Милица Стојадиновић“ (*Жена данас*, 15, 1938, стр. 4-5).

Међутим, Дејановић није са српском феминистичком контрајавношћу повезана само преко свог присуства у жанру женског портрета у периодици 20-их, 30-их и 90-их година 20. столећа. Њени есеји су простор у ком се могу препознати зачеци српске феминистичке контрајавности.³⁵ Драгини есеји актуелизују разговорну ситуацију у јавном простору („беседи“ на којој се окупљају грађанке и грађани/штампани текст) која рефлектује *јавно резоновање привремено једнаких учесника*, критички се односећи према мериторном знању које дефинише ствари од општег интереса - образовање жена, могућност професионалне оријентације или слободе у одлучивању приликом склапања бракава и др.³⁶

Такође, у Драгином есеју „Еманципација Српкиња“, у белешци о Марији Зиболд,³⁷ може се препознати и клица жанра женског портрета:

Можда вам, сестре, није познато, да тамо у горњој Немачкој има једна чувена женскиња, госпођа Сиболдова која је примерно свршила лекарске науке и сад је на гласу као вешта лекарица женскога пола. Тим је заслужнија, што само женским услуга чини, јер су болести код жена сила многобројније, него што су код мушких. Иста је женскиња и мати и ваљана кућаница, она има каде да врши и своју природну и уметничку задаћу, и да ради за своју породицу и кућу; али да је како год остала самохраном, сиротом и несретном девојком, ипак би свој позив примерно испуњавати могла, па од каквог би јој онда спасења било то занимање и та заслуга! Оваквих примера у Енглеској има тисућама.

³⁴ У оквиру *Profeminog* темата посвећеног Драги Дејановић објављени су Драгини феминистички есеји и чланак Љубице Ђоровић. Вид. *Библиографију Драге Дејановић* у овој књизи.

³⁵ Мапирајући претече и протооблике српске феминистичке контрајавности, Станислава Бараћ је издвојила часописе Светозара Марковића и Уједињене омладине српске, али и часописе либералније оријентације уопште, посебно анализирајући *Девојачки роман* Драге Гавриловић као „актер и огледало феминистичке контрајавности.“ Вид. Бараћ 2012.

³⁶ Ово су, дакако сведено формулисане, карактеристике феминистичке контрајавности које се артикулишу у/кроз *Девојачки роман* Драге Гавриловић које истиче Станислава Бараћ.

Оне не гледају и не питају шта ће свет рећи, него гледе да се ослободе од оне женске лењости и незнања, које је данас само код дивљачких народа. Ал' ту неје чудо, јер не признају да је жена човеку равно створење, него је држе да је створена само за уживање и послугу мушкоме. Па хоћемо л' и ми њиним трагом? (Дејановић 1870: 110-111).

Драгина есејистичка белешка у потпуности укључује све аспекте „женског ауторства“ које подразумева жанр женског портрета. Њен есеј/белешка настаје у тренутку када се једна Српкиња изборила за право јавног говора у сопствено име, промовишући сопствену делатност, али и делатност „чувене женскиње“ госпође Сиболдове, која је свршила лекарске науке и „сад је на гласу као вешта лекарица“ (родно осетљив језик!). Белешка је део Драгиног феминистичког активизма и дискурса и постаје средство „промоције и конструкције новог и другачијег родног идентитета у односу на традиционално схваћен женски идентитет“ што је, у принципу, функција жанра женског портрета. Белешка о госпођи Сиболдовој је Драгин одговор на питање *је ли жена умно способна као и мушкарац*. И не само да је умно способна, већ је способна да се развија као свестрана личност. Поред професионалне успешности, жена може да буде и посвећена мајка и супруга, уколико то жели.³⁸ Важно је да јој образовање и професионална испуњеност омогућавају личну и финансијску независност. Ослањајући се на типолошко разврставање женског портрета Станиславе Бараћ (Бараћ 2015: 77–83), Драгину белешку

³⁷ Др Марија Зиболд (Сиболд), пореклом из Риге, као млада лекарка, заједно са Драгом Љочић, студенткињом медицине, учествовала је добровољно у српско-турским ратовима 1876-1878. и тако стекла чин резервног амбулантног поручника. После рата др Марија Зиболд је боравила у Србији и водила је приватну ординацију у Београду. „Најнеобичнији станар хана Велика Србија (данашњи хотел Москва) била је докторка Марија Зиболд. Како је писала *Политика* 1902, госпођа Зиболд је била позната на целом Балкану као одличан лекар, али и као необична дама, кратко ошишане косе са мушким филцаним шеширом.“ (в. Лопушина 2008). Др Марија Зиболд је умрла 1939. године са чином мајора и као резервни медицински носилац бројних одликовања: Орден Таковског крста 5. степена (најзначајнији орден за време владавине династије Обреновић), Орден Белог орла, Орден Светог Саве, Орден Црвеног крста и Орден за част. Немали број женских портрета у међуратној феминистичкој контрајавности био је посвећен др Зиболд.

о немачкој лекарки можемо сврстати у „портрет пионирке“, дакле, жене која је узор и која крчи пут другим женама, као што је и сама Драга Дејановић за будуће генарције жена и феминисткиња.

Две сачуване фотографије Драге Дејановић метафорички представљају два аспекта њеног ангажмана. Фотографија на којој је Драга у традиционалном костиму визуелизује њену припадност покрету УОС и романтичарско-националној идејној струји. Фотографија на којој је у грађанском костиму, на којој говор тела сугерише интелектуални став независне жене у дослуху је са њеним авангардним идејама које и данас могу да изазову читаоце. У оба случаја Драга Дејановић представља изузетну појаву у српској деветнаестовековној култури. Својим „јавним предавањима“ „дала је српској књижевности прави образац/модел ангажованог феминистичког есеја“ (Кох 2007: 167) који ће плодотворно бити негован и у 20. веку (в. Кох 2015, Росић 2015), прокрчила је пут феминистичкој идеологији, постављајући њене темеље који неће губити на својој актуелности у веку који ће уследити (па ни овом нашем), борећи се за грађанску равноправност жена и мушкараца, развијајући и прогресивну педагошку мисао, а њена песничка реч источник је српске женске еротске поезије и поезије двадесетовековних песникиња патријархалних иконокластичкиња. Такође, својим личним животним изборима и свестраним интересовањима најављује интелектуалке ренесансног типа које ће наставити њену борбу за изграђивање српске културе чији је интегрални део и женска интелектуално-стваралачка традиција и савременост.

Још је Васа Стајић запазио да су на линији стваралаштва Драге Дејановић Исидора Секулић, Аница Савић-Ребац, Аница Ђукић, Јованка Хрваћанин... (Стајић 1933: 74). Поштујући предмет Стајићевог истраживања, „пречанску“ женску стваралачку традицију, његове тротачке заменила бих именом Јулке Хлапец Ђорђевић, која је била драгоцен подстицај и ослонац мом

³⁸ Нespoјивост професионалних обавеза и обавеза које носи супружанство и мајчинство био је општи став у Србији 19. столећа и законом потврђен - жене након удаје нису могле да обављају учитељски посао. Вид. Столић 2001.

посезању у *архив Драга Дејановић*, а чија сабрана дела, нека се и то спомене, још увек чекамо.³⁹ Када Јулка Хлапец Ђорђевић за неког каже, као што је за Драгу Дејановић, да „спада без двојбе међу најзнаменитије женске српског народа“ (Хлапец Ђорђевић 1921: 242), онда нас њен став као културу обавезује - обавезује да бар на информативном плану познајемо животопис и дело Драге Дејановић, а читање њене есјистике и поезије може само да подстакне захвалност због задовољства и ужитка које пружају, захвалност коју сама осећам и изражавам Јулки Хлапец Ђорђевић.

³⁹ Последњих година Јелена Милинковић је заслужна за „повратак“ Јулке Хлапец Ђорђевић, интензивно и са иновативног становишта проучавајући различите аспекте њеног стваралаштва (в. Милинковић 2012а, 2012б, 2013, 2014а, 2014б, 2015).

ЛИТЕРАТУРА

ПРИМАРНА ЛИТЕРАТУРА

Дејановић 1863: Драга Д-ћа, „Несретна мати. Део 1“, *Даница: лист за забаву и књижевност*, бр. 21, стр. 322-325.

Дејановић 1869а: Драга Дејановић, „Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање“, *Матица, лист за књижевност и забаву*, бр. 3, стр. 63-65, бр. 4, стр. 88-89, бр. 5, стр. 110-112, бр. 6, стр. 137-139.

Дејановић 1869б: Драга Дејановић, *Списи Драге Дејановића (Д-ћа.)*. [Књ. 1], Нови Сад: Платонова штампарија.

Дејановић 1870: Драга Дејановића, „Еманципација Српкиња. Јавно предавање“, *Матица: лист за књижевност и забаву*, бр. 3, стр. 56-61, бр. 4, стр. 81-85, бр. 5, стр. 108-111.

Дејановић 1871: Драга Дејановића, „Српским мајкама. Јавно предавање“, *Млада Србадија: лист Уједињене омладине српске за књижевност и науку*, бр. 6, стр. 85-89, бр. 7, стр. 100-105.

СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА

Ајдачић онлајн: Dejan Ajdačić, „O vilama u narodnim baladama“, <http://www.rastko.rs/rastko/delo/10032> (приступљено 3.7.2017).

Аноним 1837: Аноним, „Воспитаніе женскогъ пола“, *Сербскій народній листъ*, год. 2, бр. 52, стр. 411.

Арсичъ 1816: Еустахија Арсичъ, *Полезная размышленія о четырехъ годишнихъ временехъ*, Будим: Писмены Крал. Всеучилища Пештанскогъ.

Assmann 2008: Aleida Assmann, "Canon and Archive", у *Cultural Memory Studies: an international and interdisciplinary handbook*, eds. Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin - New York, 97-108.

Атанасијевић 2008: Ksenija Atanasijević, „Razmatranje o vaspitanju žena“, у *Etika feminizma*, priredila Ljiljana Vuletić, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, стр. 34-40.

Бараћ 2012: Станислава Бараћ, „Рађање феминистичке контрајавности у *Девојачком роману Драге Гавриловић*“,

Књиженство: часопис за студије књижевности, рода и културе, бр. 2, <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=42>.

Бараћ 2015: Станислава Бараћ, *Феминистичка контрајавност. Жанр женског портрета у српској периодици 1920 -1941*, Београд: Институт за књижевност и уметност.

Бернаджиковска 1913: Јелица Беловић Бернаджиковска, „Жене и књижевност“, у *Српкиња: њезин живот и рад, њезин културни развитак и њезина народна умјетност до данас*, Сарајево: Добротворна задруга Српкиња у Иригу, Штампарија Пијуковић и друг, стр. 15-22.

Beauvois 2011: Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, New York: Random House.

Бешлин 2005: Бранко Бешлин, *Европски утицаји на српски либерализам у XIX веку*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Богдановић 1932: Милан Богдановић, „Смрт Данице Марковић“, *Српски књижевни гласник*, бр. 36, стр. 479-480.

Божиновић 1996: Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd: Devedesetčetvrta, Žene u crnom.

Бошков 1968: Живојин Бошков, „Улога Данице у стварању српског романтизма“, *Уједињена омладина српска: зборник радова*, уредник Живан Милисавец, Нови Сад-Београд: Матица српска-Историјски институт, стр. 519-530.

Броди и Кејн 2011: Марк Броди, Барбара Кејн, „Друштвени сталеж, пол и пријатељство: тај дуги деветнаести век“, *Историја пријатељства*, ур. Барбара Кејн, Београд: Clío 2011, стр. 273-338

Велимировић 1938: Марија Велимировић, „Две жене наше прошлости: Драга Дејановић и Милица Стојадиновић“, *Жена данас*, бр. 15, стр. 4-5.

Вулетић 1998: Витомир Вулетић, „Уједињена омладина српска и друштвени положај жене“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века, књ. 2*, Београд: Институт за новију историју Србије, Београд, стр. 163-173.

Вучетић 2007: Радина Вучетић, „Жена у граду: између резервата приватног и освајања места у јавном животу (1918-1941)“, у *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, приредио

Милан Ристовић, Београд: Clío, стр. 131-164.

Гавриловић 1990: Драга Гавриловић, „Петом га довукао - писмо уреднику једног српског листа“, у *Сабрана дела. Друга књига*, Кикинда: Књижевна заједница Кикинде, стр. 98-100.

Гариоч 2011: Дејвид Гариоч, „Од хришћанског пријатељства до световне осећајности: поновно успостављање вредносног система у доба просветитељства“, у *Историја пријатељства*, ур. Барбара Кејн, Београд: Clío, стр. 203-264

Дамјанов 2002а: Сава Дамјанов, „Рани (еротски) радови српске књижевности“, у *Ново читање традиције*, Нови Сад: Дневник, стр. 183-192.

Дамјанов 2002б: Сава Дамјанов, „Еротска поезија у рукописним песмарицама XVIII и почетком XIX века“, у *Ново читање традиције*, Нови Сад: Дневник, стр. 201-226.

Дојчиновић 2000: Biljana Dojčinović Nešić, „O ženama i književnosti na početku veka“, *Ženske studije*, br. 11/12, стр. 23-33.

Дојчиновић 2006: Biljana Dojčinović-Nešić, *Gendered Readings in Serbian Women's Writing*, Beograd: Asocijacija za žensku inicijativu, Indok centar.

Дојчиновић 2011: Биљана Дојчиновић, „Живимо ли ми само у садашњости? О покушају стварања женске културне заједнице у раду Јелице Беловић Бернаджиковске“, *Књиженство: часопис за студије књижевности, рода и културе*, бр. 1, текст доступан на <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=16>.

Дојчиновић 2012: Биљана Дојчиновић, „Док сазревамо као култура“, у Магдалена Кох, *...кад сазремо као култура... Стваралаштво српских списатељица на почетку XX века (канон - жанр - род)*, Београд: Службени гласник, стр. 331-352.

Дојчиновић 2015: Биљана Дојчиновић, „Матерински глас у дневнику Милице Стојадиновић Српкиње“, у *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године, зборник радова*, ур. Биљана Дојчиновић, Александра Вранеш, Зорица Бечановић-Николић, Београд: Филолошки факултет, стр. 113-128.

Елијаде 1999: Мирче Елијаде, *Слике и симболи. Огледи о магијско-религијској симболици*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, стр. 145-175.

Захаријевић 2010: Adriana Zaharijević, *Postajanje ženom*, Београд: Реконструкција женски фонд.

Јовановић 2005: „Антологија „других“ српских романтичара“, приредио Небојша Јовановић, *Стање ствари*, бр. 9, стр. 365-433.

Јовановић 2013: Рашко Јовановић, „Димитријевић-Дејановић Драга“, *Лексикон драме и позоришта*, ур. Р. Јовановић и Д. Јаћимовић, Београд: Просвета, стр. 236.

Јовићевић 2014: Татјана Јовићевић, „Глас из потиснутог наслеђа“, *Књижевство: часопис за студије књижевности, рода и културе*, бр. 4, <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=123>.

Коларић 2011: Ана Коларић, „’Жена, домаћица, мајка. Од те три речи зависи цео свет’: анализа часописа *Жена* (1911-1921)“, *Књижевство: часопис за студије књижевности, рода и културе*, број 1, 2011, <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=26>.

Комненић 1975: Милан Комненић, *Ерос и знак*, Београд: Просвета.

Кох 2007: Магдалена Кох, „Почеци женског феминистичког есеја у српској књижевности XIX века: Еустахија Арсић - Милица Стојадиновић Српкиња - Драга Дејановић“, у *Синхронијско и дијахронијско изучавање врста у српској књижевности: зборник. Књ. 1*, ур. Зоја Карановић, Радмила Гикић-Петровић, Нови Сад: Филозофски факултет-Дневник, стр. 157-169.

Кох 2011: Магдалена Кох, „Има ли право Константин Брунер? Родни или универзални приступ стваралаштву жена у есејистици Исидоре Секулић“, *Књижевство: часопис за студије књижевности, рода и културе*, број 1, 2011, <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=15>.

Кох 2012: Магдалена Кох, „...кад сазremo као култура... *Стваралаштво српских списатељица на почетку XX века (канон - жанр - род)*, Београд: Службени гласник.

Кох 2015: Магдалена Кох, „Мајсторице мишљења. Српски феминистички есеј у међуратном периоду“, *Књижевна историја*, бр. 157, стр. 209-233.

Лопушина 2008: Marko i Dušan Lopusina, *Hotel Moskva - prvih*

100 godina, Београд: Hotelsko-ugostiteljsko preduzeće Moskva.

Малетић 1884: Ђорђе Малетић, *Грађа за историју Српског народног позоришта у Београду*, Београд: Чупићева задужбина.

Макарић и Васиљевић 1978: *Две стотине година образовања учитеља у Сомбору: 1778–1978*, приредили Радомир Макарић и Стеван Васиљевић, Сомбор: Одбор за прославу две стотине година образовања учитеља у Сомбору, стр. 507-508.

Марковић 1960: Светозар Марковић, „Је ли жена способна да буде равноправна са човеком?“, у *Сабрани списи I*, приредио Петар Стамболић, Београд: Култура, стр. 212-224.

Матић 1868: Димитрије Матић, *Наука о васпитању. Део 3, Васпитање одрасле деце и омладине и разне школе*, Београд: Државна штампарија.

Милинковић 2012а: Јелена Милинковић, „Феминизам Јулке Хлапец Ђорђевић“, *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са III научног скупа младих филолога Србије одржаног 12. марта 2011. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*. Књ. 2, Крагујевац: ФИЛУМ, стр. 313-325.

Милинковић 2012б: Јелена Милинковић, „Особеност приповедачког поступка у роману *Једно дописивање* Јулке Хлапец Ђорђевић“, у *Језици и културе у времену и простору I*, тематски зборник, ур. Снежана Гудурић, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, стр. 599-610.

Милинковић 2013: Јелена Милинковић, „Сусрети култура у роману *Једно дописивање* Јулке Хлапец Ђорђевић и путопису *Нови свет* или *У Америци годину дана* Јелене Димитријевић“, у *Шести међународни интердисциплинарни симпозијум „Сусрет култура“*, *Зборник радова, Књига II*, ур. Ивана Живанчевић Секеруш, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, стр. 1261-1272.

Милинковић 2014а: „*Дописивање Једног дописивања: три фрагмента о роману Једно дописивање* Јулке Хлапец Ђорђевић“, *Свеске, часопис за књижевност, уметност и културу*, бр. 111, стр. 135-142.

Милинковић 2014б: Јелена Милинковић, „Тематизација љубавне

приче у роману *Једно дописивање* Јулке Хлапец Ђорђевић“, *Зборник Матице српске за књижевност*, св. 1, 167-184.

Милинковић 2015: Јелена Милинковић, *Женска књижевност у часопису Мисао (1919-1937)*, одбрањена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

Милисавац 1968: *Уједињена омладина српска: зборник радова*, уредник Живан Милисавац, Нови Сад-Београд: Матица српска-Историјски институт, 1968.

Павловић 1974: Миодраг Павловић, „Лирски глас Драге Дејановић“, у *Поезија и култура: огледи о српским песницима XIX и XX века*, Београд: Нолит, стр. 75-76.

Пандуревић 2015: Јеленка Пандуревић, „Фолклорни еротикон између поетске и обредне метафоре“, *Књижевна историја*, бр. 159, стр. 9-36.

Пантелић 2006: Ivana Pantelić, “Dejanović Draga”, *A Biographical Dictionary of Women’s Movements and Feminisms; Central, Eastern and South Eastern Europe, 19th and 20th centuries*, ed. Francisca de Haan, Kassimira Daskalova, Anna Loutfi, Budapest - New York: Central European University Press, стр. 106-108.

Пантелић 2009: Ivana Pantelić, “John Stuart Mill in nineteenth-century Serbia: Influence on political thought and gender issues”, *Balkanica*, XL, стр. 85-93.

Пековић 2004: Slobodanka Peković, „Ženski časopisi u Srbiji na početku 20. veka“, *Slavica tergesina*, Trieste, бр.11-12, стр. 123-137.

Петровић 1871: Мита Петровић, *Девојачки свет: књига за одрасле девојке*, Панчево: Јовановић и Павловић.

Yuval-Davis 2002: Nira Yuval-Davis, *Rod i nacija*, Zagreb: Ženska infoteka, 2004.

Поповић 1975: Miodrag Popović, *Romantizam II*, Beograd: Nolit.

Поповић 1873: Стеван В. Поповић, „Наша новија лирика“, *Летопис Матице српске*, књ. 115, стр. 44-120.

Радивојевић 1981: Јулијана Радивојевић, „Зашт’ да не смем ја љубити“, у Стеван Радовановић, *Српске песникиње XIX века*, Београд: Стручна књига, стр. 93.

Радовановић 1981: Стеван Радовановић, *Српске песникиње XIX века*, Београд: Стручна књига.

Радовановић 2006: Стеван Радовановић, „Дошло је време да се војишта преруше у позоришта“, у *О знаменитим Српкињама XIX*

века, Земун: Мост арт, стр. 195-197.

Ракитић 2011: Слободан Ракитић, *Антологија поезије српског роматизма*, Београд: Српска књижевна задруга.

Росић 1994: Татјана Росић, *Произвольност дневника*, Београд: Институт за књижевност и уметност.

Росић 2008: Tatjana Rosić, „Žena-pisac: kiborg u srpskoj književnosti?“, *Teorije i politike roda: rodni identiteti u književnostima i kulturama jugoistočne Evrope*, urednica Tatjana Rosić, Beograd: Institut za književnost i umetnost, стр. 11-27.

Росић 2015: Татјана Росић, „Феминистички есеј у српској књижевности и распад Југославије“, *Књижевна историја*, бр. 157, стр. 233-254.

Савић Ребац 2015: Аница Савић Ребац, „Милица Стојадиновић Српкиња“, у *Дух хеленства*, прир. Мило Ломпар и Ирина Деретић, Београд: Службени гласник, стр. 703-709.

Савковић 2011: Нада Савковић, „Наше прве списатељке драмских дела“, *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (29-30. X 2010)*. Књ. 2, *Жене: род, идентитет, књижевност*, Крагујевац: ФИЛУМ, стр. 645-655.

Свирчев 2014а: Жарка Свирчев, „Женски Дон Кихот у прози Драге Гавриловић“ у *Контексти I*, ур. Живанчевић Секеруш и др, Нови Сад: Филозофски факултет, стр. 569-582.

Свирчев 2014б: Жарка Свирчев, „Поетски еротикос Драге Дејановић“, *Књиженство: часопис за студије књижевности, рода и културе*, бр. 4, <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=125>.

Секулић 1966: Исидора Секулић, „Има ли право Константин Брунер?“, у *Аналитички тренуци и теме*, Сабрана дела, књига XII, Нови Сад: Матица српска, стр. 203-204.

Скерлић 1966: Јован Скерлић, *Омладина и њена књижевност*, Београд: Просвета.

Слапшак 1996: Svetlana Slapšak, „Julka Hlapec Đorđević: iz skandalozne istorije zataškavanja feminizma među Južnim Slovenima“, *Profemina*, Београд, бр. 5-6, стр. 86-89.

Стајић 1933: Васа Стајић, *Женски покрет у Војводини*, Нови Сад: Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња.

Стефановић Караџић 1987: Вук Стевановић Караџић, *Српски рјечник (1818)*, фототипско издање, Београд: Просвета-Нолит.

Столић 2001: Ana Stolić, "From childhood to womanhood: The Ideological Basis of the Upbringing of Female Children in Serbia at the End of the 19th Century", у *Childhood in South East Europe: Historical Perspectives on Growing Up in the 19th and 20th Century*, Београд: Удружење за друштвену историју, Graz: Institut für Geschichte der Universität, Abteilung Südosteuropäische Geschichte, стр. 97-110.

Столић 2001: Ана Столић, „Друштвени идентитет учитељица у Србији 19. века“, *Годишњак за друштвену историју*, 3, стр. 205-232.

Столић 2015: Ана Столић, *Сестре Српкиње: појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини Србији*, Београд: Evoluta.

Томандл 1963: Миховил Томандл, *Српско позориште у Војводини*. 1 (1736-1868), Нови Сад: Матица српска.

Томић 2008: Svetlana Tomić, "Draga Gavrilović (1854-1917), the First Serbian Female Novelist: Old and New Interpretations", *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, 22, стр. 167-187.

Томић-Ковач 1971: Љубица Томић-Ковач, *Зора: књижевноисторијска монографија*, Сарајево: Свјетлост.

Hawkesworth 2000: Celia Hawkesworth, *Voices in the Shadows*, Budapest: Central European University Press, стр. 112-121.

Хлапец-Ђорђевић 1921: Јулка Хлапец-Ђорђевић, „Омладинка Драга Дејановић“, *Мусао*, књ. V, св. 4, стр. 241–249.

Хлапец Ђорђевић 1930: Julka Hlapец Đorđević, *Sudbina žene. Kriza seksualne etike. Dve sociološke studije*, Ljubljana.

Хлапец Ђорђевић 1937: Julka Hlapец Đorđević, *Studije i eseji o feminizmu II*, Београд: Radomir D. Ćuković.

Чајкановић 2003: Веселин Чајкановић, *Стара српска религија и митологија*, Ниш: Просвета.

Шљивић-Шимшић 1984/85: Biljana Šljivić-Šimšić, "The Beginnings of the Feminist Movement in Nineteenth Century Serbia", *Serbian Studies*, Vol. 3, No. 1/2, стр. 35-51.

БИБЛИОГРАФИЈА ДРАГЕ ДЕЈАНОВИЋ

Библиографија радова Драге Дејановић подељена је у две целине. Прву целину чине *Радови Драге Дејановић*, а другу целину *Радови о Драги Дејановић*. У оквиру целина грађа је разврстана хронолошки. Узети су у обзир и текстови у којима се Драга Дејановић само спомиње. Предметни регистар и регистар аутора прате други сегмент, *Радове о Драги Дејановић*. Базични извори за библиографију су Узајамни каталог COBISS.SR, *Лисни каталог Народне библиотеке Србије*, *Каталог књига Народне библиотеке Србије: 1868-1972 и Српске библиографије 1868-1944*.

Библиографији претходи *Хронолошки преглед живота и рада Драге Дејановић*. Основни извор за хронологију живота и рада Драге Дејановић је оглед Јулке Хлапец Ђорђевић „Омладинка Драга Дејановић“. Јулка Хлапец Ђорђевић је један од ретких Драгиних биографа који се ослањао на архивску грађу о којој даје и релевантне податке. За поједине податке ауторка је прецизно назначила да потичу из усмене комуникације са члановима Драгине фамилије. Већина биографија Драге Дејановић које су доступне у лексиконима и речницима су непотпуне, непрецизне, чак произвољне у интерпретацији појединих података, а и међусобно противуречне у појединим сегментима. Истраживање је, дакле, показало да је Јулка Хлапец Ђорђевић најтемељније и најодговорније приступила биографисању Драге Дејановић. На рад Јулке Хлапец Ђорђевић се ослања и биографски чланак Иване Пантелић „Драга Димитријевић Дејановић“ који се налази у Базу података *Књиженство* (<http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr-lat/authors/draga-dimitrijevic-dejanovic>).

Податак о ауторству чланка *Избор посланика у Ст. Бечеју* преузет је из Некролога Драги Дејановић и студије Јулке Хлапец Ђорђевић „Омладинка Драга Дејановић“.

Досадашњи прегледи литературе о Драги Дејановић:¹

- Јован Скерлић, *Омладина и њена књижевност (1848-1871): изучавања о националном и књижевном романтизму код Срба*, Просвета, Београд, 1966.
- Nada Đorđević, „Draga Dejanović“, *Leksikon pisaca Jugoslavije*. [Tom] 1, A - Dž, Novi Sad, 1972, str. 630.
- Љубица Отић, „Драга Дејановић“, *Српски биографски речник*. [Књ.] 3, Д-З, Нови Сад, 2007, стр. 265.

¹У прегледима литературе о Драги Дејановић забележене су две референце које моје истраживање није потврдило. Реч је о текстовима Живорада Јовановића „Драга Дејановић“ (*Политика*, 26.4.1955) и Чедомира Попова „Ја сам жена али смем!“ Драга Дејановић“ (*Дневник*, 31.12.1961). Текстови се не налазе у наведеним бројевима *Политике* и *Дневника*, нити су наведених година објављени у поменутих дневним листовима.

ХРОНОЛОШКИ ПРЕГЛЕД ЖИВОТА И РАДА ДРАГЕ ДЕЈАНОВИЋ

1840.

У Старој Кањижи се брачном пару Димитријевић, Софији и Живојину, родила 18. августа друга ћерка, Драгиња.

1853.

Због проблема са очима Драга је приморана да напусти школовање у институту Вижиков у Темишвару. Искуство стечено у институту послужиће јој као основ за критику институција, односно васпитно-образовне праксе намењене девојкама.

(око) 1856.

Породица Димитријевић се сели у Стари Бечеј. Убрзо након пресељења у Бечеј Драги умире мајка, те она преузима бригу о домаћинству и млађој сестри Марији.

1861.

Удаје се 8. јануара, упркос очевом неодобравању, за бечејског учитеља Михаила Дејановића. Након неколико недеља брака враћа се у очеву кућу.

Одлази заједно са сестром Маријом у Пешту. Боравећи код рођака Стевана Поповића, студента права и питомца Текелијанума, упознаје се са либерално оријентисаном српском омладином, будућим члановима покрета Уједињена омладина српска (1866-1971) чија ће и сама активисткиња бити.

1862.

Објављује прву песму, „Сестри“, у листу *Даница*. У истом листу објављује чланак „Зла срећа девојачка“, први феминистички есеј на српском језику. Приповетку „Несретна мати“, такође, објављује у *Даници*. Поезију у периоду од 1862. до 1865. објављује у *Јавору* и *Даници*. Потписује свој надимак или апоконим, Драга Д-ћа, Д. Д-ћа, Д-ћа и Драга.

Постаје чланица ансамбла Српског народног позоришта и 15. августа ступа први пут на сцену у улози Роксанде у Бенедиксовом *Доктору Зољићу*. Наступала је пред новосадском, панчевачком, земунском и осјечком публиком. Играла је у десет позоришних комада: *Вампиру у чизмама и Војничком бегунацу* Сигетија, *Сеоби Србаља* Ђуре Јакшића, Пољариковом *Инкогниту*, Стеријиним комадима *Невин не може да страда* и *Владислав, краљ бугарски* (Косара), Коцебуовом *Дар-мару* (гђа Драгуљевићка), *Сиротици из Новог Сада* (гђа Селена), *Заручнику и невести* (гђа Савићка) и Молијеровом *Силом болесник* (Белина). Драгине изведбе нису прошле незапажено о чему сведоче похвалне и мање похвалне оцене оновремене позоришне критике.

1863.

Напушта Српско народно позориште и приступа београдском Народном позоришту. Поред глуме, почиње да се бави преводилачким радом. Превела је са немачког језика *Ђаволског певача* који је изведен у част рођендана кнеза Михаила 4. септембра.

Спомен на Драгин боравак у Београду оставио је Ђура Јакшић у писму, датираним 12. децембра 1863, Ђорђу Поповићу, уреднику *Данице*, осврћући се на критику песме М. П. Шапчанина Панте Срећковића:

„Срећковић такођер се упутио да коју мудру рекне: те ти с' тим ваљда све славује поплаши у врту твоје Данице? Невидим Лазу [Костића], Миту [Поповића], Милољуба [Ђорђе Бугарски] и све друге Мило, Драго и Својељубе? где су? Зар их је могла тако поплашити једна опора реч? Дивно чудо! да их све једна жена надјача: Драга Димитријевићева она се јуначки држи, и као да се поправља? Ко зна, можда и клима има уплива на њено душевно расположење? Летос кад сам се оно неколико дана у Београду бавио састајао сам се и с' њом – онда је још са Пајом Степићем [управитељ путујућег позоришта] у једној кући становала – пак ми Паја вели: да је по свој прилици негког обожаватеља нашла а и по песмама судећи као да јој срце силније куца?“

1864.

Враћа се у Бечеј и мири се са мужем.

1867.

Неколико дана по рођењу умире јој син Дејан.

1869.

Излази јој збирка песама *Списи*. Књ. 1.

У листу *Матица*, у којем објављује поезију, даје оглас за претплату на други том својих списа - *Ускок Кариман, приповетка из црногорског живота*. Финансијске тешкоће онемогућиле су објављивање књиге.

Објављује есеј „Две три речи нашим Српкињама“, отпочињући зрелу фазу свог феминистичког ангажмана, залажући се за образовање, радну еманципацију и стицање економске независности жена.

Сарадница је *Заставе*. Извештава о изборима у Бечеју и првој српској учитељској скупштини такође одржаној у Бечеју, оштро критикујући наставу веронауке у школама.

1870.

Сачувана су два писма Драге Дејановић Антонију Хаџићу из овог периода.² У њима га Драга обавештава да ради на есејима „Еманципација Српкиња“ и „Српским мајкама“, односно настоји да договори сарадњу са *Матицом* и *Младом Србадијом*. Драга се жали што јој је динамика писања успорена јер има превише обавеза у кући. Такође, обавештава Хаџића да не може чешће да му пише „због моје сиротиње“.

² Писма се чувају у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду (сигнатурне ознаке 34.724 и 34.850). Иако су оба писма потписана именом Драге Дејановић, њен супруг, Михаило Дејановић их је написао, те данас немамо траг Драгиног рукописа. Ово је евидентно ако упоредимо рукопис његове рукописне песмарице (РОМС М417) или, на пример, писма које је послао Аркадију Варађанину након Драгине смрти (РОМС 15.909) и Драгина писма упућена Антонију Хаџићу.

Матица штампа есеј „Еманципација Српкиња“.

Током боловања супруга, одмењује га на послу учитеља. Припрема се за полагање ванредног испита у сомборској Учитељској школи.

На годишњој скупштини Уједињене омладине српске Драга Дејановић је подржала предлог Светозара Марковића. Он је са групом својих истомишљеника захтевао да се рад УОС реорганизује у складу са новим начелима, истичући да сваки члан друштва „без разлике пола, који ради и привређује у друштву мора уживати сва права без разлике. По овоме омладина признаје потпуну равноправност мушкиња и женскиња а сматра као прву потребу да се женскињу придаду једнака права на образовање и рад као и мушкињу.“. Предлог је изазвао бурну реакцију - Светозар Милетић је, на пример, тражио да се изостави реч потпуна, а Михаило Полит-Десанчић је тражио да се тај члан у потпуности изостави јер се, по његовом мишљењу, саме жене не боре са своја права. Драга је реаговала на изјаву „брата Полита“, оградивши се од ње, и предложила да се Црквено-народни сабор у Карловцима заложи за упис девојака у Учитељску школу у Сомбору.

1871.

Есеј „Српским мајкама“ објављује у *Младој Србадији*.

Након рођења ћерке Десанке, Драга умире 25. јуна, не напунивши 31 годину живота.

Неколико дана уочи Драгине смрти, Црквено-народни сабор у Карловцима је донео одлуку да се оснују три више српске девојачке школе у Новом Саду, Сомбору и Панчеву.

ИЗВОРИ:

Малетић, Ђорђе, *Грађа за историју Српског народног позоришта у Београду*, Чупићева задужбина, Београд, 1884.

Јакшић, Ђура, *Преписка: службени списи*, приредио Душан Иванић, Слово љубве, Београд, 1978, стр. 192–194.

Стајић, Васа, *Женски покрет у Војводини*, Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња, Нови Сад, 1933.

Томанд, Миховил, *Српско позориште у Војводини*. 1, (1736-1868), Матица српска, Нови Сад, 1953.

Хлапец Ђорђевић, Јулка, „Омладинка Драга Дејановић“, *Мисао: књижевно-политички часопис*, год. 3, св. 4, 1921, стр. 241–249.

РАДОВИ ДРАГЕ ДЕЈАНОВИЋ

1. Сестри / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 2, 1862, стр. 24-35.
COBISS.SR-ID 61442055
2. Зла срећа девојачка / Аноним // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 2, 1862, стр. 28-29.
[Податак о аутору преузет из садржаја.]
3. Српкиња сам / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 8, 1862, стр. 128-129.
COBISS.SR-ID 316104711
4. Полумесецу / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 13, 1862, стр. 210-211.
COBISS.SR-ID 316110087
5. Жена сам... / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 15, 1862, стр. 264.
COBISS.SR-ID 316110599
6. Моја љубав / Дра Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 16, 1862, стр. 264.
COBISS.SR-ID 316110855
7. Помоз', Боже! / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 20, 1862, стр. 325-326.
COBISS.SR-ID 316111367
8. Туга за мајком / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 23, 1862, стр. 378.
COBISS.SR-ID 316124935
9. Некад беше... / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 3, бр. 33, 1862, стр. 530-531.
COBISS.SR-ID 316125191
10. Нашто ми... / Драгиња Д-ћа // Јавор: лист за забаву, поуку и књижевност. - Год. 1, бр. 20, 1962, стр. 156.
COBISS.SR-ID 295914247
11. Најмилије... / Д. Д-ћа // Јавор: лист за забаву, поуку и књижевност. - Год. 1, бр. 26, 1962, стр. 206.
COBISS.SR-ID 295999495
12. Ох жељо... / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 1, 1863, стр. 7.
COBISS.SR-ID 319623431
13. 30. новембар / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 2, 1863, стр. 17.
COBISS.SR-ID 319645959

14. Још да ми је... / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 3, 1863, стр. 38.
COBISS.SR-ID 319646215
15. Сентомашка беседа у Новом Саду / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 6, 1863, стр. 93-95.
16. Мрзим... / Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 8, 1863, стр. 119-120.
COBISS.SR-ID 319646471
17. Туго! / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 16, 1863, стр. 244.
COBISS.SR-ID 319646727
18. Утеха / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 18, 1863, стр. 281.
COBISS.SR-ID 319646983
19. Оно око... / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 20, 1863, стр. 308.
COBISS.SR-ID 319647239
20. Несретна мати [Део 1] / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 21, 1863, стр. 322-325.
21. Несретна мати [Део 2] / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 22, стр. 338-343.
22. Несретна мати [Део 3] / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 23, стр. 356-358.
23. Несретна мати [Део 4] / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 24, стр. 371-375.
24. Несретна мати [Део 5] / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 25, стр. 386-389.
25. Сузе / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 26, 1863, стр. 401-402.
COBISS.SR-ID 319647751
26. Очи твоје / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 27, 1863, стр. 422.
COBISS.SR-ID 319648007
27. Питај зору / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 28, 1863, стр. 439.
COBISS.SR-ID 319648263
28. Моја душа / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 30, 1863, стр. 472-473.
COBISS.SR-ID 319647495
29. Ја те љубим / Драга Д-ћа // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 34, 1863, стр. 529.
COBISS.SR-ID 319648519

- 30.** Беж' од мене! / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 38, 1863, стр. 593.
COBISS.SR-ID 319648775
- 31.** Коса твоја / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 39, 1863, стр. 612.
COBISS.SR-ID 319649031
- 32.** Јеси л' чула... / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 41, 1863, стр. 647.
COBISS.SR-ID 319649287
- 33.** Дај ми, Боже... / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 4, бр. 45, 1863, стр. 708.
COBISS.SR-ID 319649543
- 34.** Сети ме се... / Драга Д-ћа // Јавор: лист за забаву, поуку и књижевност. - Год. 2, бр. 2, 1963, стр. 30.
COBISS.SR-ID 296525575
- 35.** Незнам зна ли / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 1, 1864, стр. 9-10.
- 36.** Питаш ме... / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 3, 1864, стр. 39.
- 37.** Жеље моје... / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 4, 1864, стр. 49.
- 38.** Кажите ми... / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 20, 1864, стр. 314.
- 39.** Име твоје / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 21, 1864, стр. 328.
- 40.** Црне очи / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 27, 1864, стр. 422.
- 41.** Моје цвеће / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 30, 1864, стр. 470-471.
- 42.** Шта се чудиш? / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 5, бр. 36, 1864, стр. 568.
- 43.** Над тобом / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 6, бр. 12, 1865, стр. 269-270.
- 44.** Србска вила / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 6, бр. 17, 1865, стр. 390-391.
- 45.** Малом ђаволу / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 6, бр. 19, 1865, стр. 437.
- 46.** Певај ми... / Драга // Даница: лист за забаву и књижевност. - Год. 6, бр. 22, 1865, стр. 511-512.
- 47.** Јесам сретна? / Д-ћа // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 4, бр. 16, 1869, стр. 364. COBISS.SR-ID 62511623

- 48.** Што ме гледаш / Д-ћа // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 4, бр. 24, 1869, стр. 545
- 49.** Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање [Део 1] / Драга Дејановића // Матица, лист за књижевност и забаву. - Год. IV, бр. 3, 31.1.1869, стр. 63-65.
- 50.** Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање [Део 2] / Драга Дејановића // Матица, лист за књижевност и забаву. - Год. IV, бр. 4, 10.2.1869, стр. 88-89.
- 51.** Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање [Део 3] / Драга Дејановића // Матица, лист за књижевност и забаву. - Год. IV, бр. 5, 20.2.1869, стр. 110-112.
- 52.** Две три речи нашим Српкињама. Јавно предавање [Део 4] / Драга Дејановића // Матица, лист за књижевност и забаву. - Год. IV, бр. 6, 28.2.1869, стр. 137-139.
- 53.** Певала сам / Драга Д-ћа // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 4, бр. 26, 1869, стр. 595-596.
- 54.** Списи Драге Дејановића (Д-ћа.). [Књ. 1]. - У Новоме Саду: Платонова штампарија, 1869. - 95 стр.; 15 см, 886.1-14
COBISS.SR-ID 39708167
- 55.** Избор посланика у Ст. Бечеју / Аноним // Застава. - Год. 4, бр. 31, 12.3.1869, стр. 1-2.
COBISS.SR-ID 12193287
- 56.** Јан Хус / Драга Д-ћа // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 4, бр. 32, 1869, стр. 737-739.
- 57.** Еманципација Српкиња. Јавно предавање [Део 1] / Драга Дејановића // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 5, бр. 3, 1870, стр. 56-61.
- 58.** Еманципација Српкиња. Јавно предавање [Део 2] / Драга Дејановића // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 5, бр. 4, стр. 81-85.
- 59.** Еманципација Српкиња. Јавно предавање [Део 3] / Драга Дејановића // Матица: лист за књижевност и забаву. - Год. 5, бр. 5, стр. 108-111.
- 60.** Из прве опште учитељске скупштине [Део 1] / Драга Д-ћа // Застава. - Год. 5, бр. 117, 7.10.1870, стр. 2.
- 61.** Из прве опште учитељске скупштине [Део 2] / Драга Д-ћа // Застава. - Год. 5, бр. 118, 9.10.1870, стр. 3.
- 62.** Из прве опште учитељске скупштине [Део 3] / Драга Д-ћа // Застава. - Год. 5, бр. 119, 11.10.1870, стр. 2-3.
- 63.** Српским мајкама. Јавно предавање [Део 1] / Драга Дејановића // Млада Србадија: лист Уједињене омладине српске за

књижевност и науку. - Год. 2, бр. 6, 1871, стр. 85-89.

COBISS.SR-ID 9500167

64. Српским мајкама. Јавно предавање [Део 2] / Драга Дејановића // Млада Србадија: лист Уједињене омладине српске за књижевност и науку. - Год. 2, бр. 7, стр. 100-105.

65. Српкиња сам / Дејановићка // Исток: српско-народни домаћи календар. - Год. 5, 1872, стр. 91.

COBISS.SR-ID 83910407

66. Жена сам / Дејановићка // Исток: српско-народни домаћи календар. - Год. 5, 1832, стр. 92.

67. Српкиња сам / Драга Дејановића // Српски декламатор: збирка одабраних песама за декламовање у средњим школама приликом беседа и светковина / прибрао их Стеван В. Поповић. - У Новоме Саду: Српска књижара Браће М. Поповића, 1879 (у Новоме Саду: Српска народна задружна штампарија). - 96 стр.; 20 ст. - (Библиотека за народ; св. 7). - Стр. 25-26.

886.1(02.053.2)-13(082)

886.1(02.053.2)-14(082)

COBISS.SR-ID 131694343

68. Српкиња сам / Драга Дејановића // Велики српски декламатор: збирка одабраних песама за декламовање у народним и средњим школама, приликом беседа и светковина / прибрао их Стеван В. Поповић. - У Новоме Саду: издање Српске књижаре Браће М. Поповића, 1879 (у Новоме Саду: "Српска народна задружна штампарија"). - [2], V, [3], 160 стр.; 20 цм

69. Српкиња сам / Покојна стрина Драга // Венац песама / спleo за малу Српчад чика Стева. - 2. изд. - Пешта: Брзотис Виктора Хорњанскога, 1872. - 70 стр.; 17 ст. - (Дечији свет; књ. 1) – Стр. 62-63.

Право име аутора: Поповић Стеван В.

821.163.41-93-14

COBISS.SR-ID 203097607

70. За слободом / Драга Дејановић // Антологија српског родољубивог песништва: (XIV-XX век) / [приредио] Зоран Гавриловић. - Београд: Рад, 1967 (Београд : Просвета). - 479 стр.; 23 ст. - Стр. 162

821.163.41-14(082.2)

COBISS.SR-ID 153938439

71. Оно око / Драга Дејановић // Српске песникиње од Јефимије до данас / [приредили] Стеван Радовановић, Слободан Радаковић; [лепотом књиге бавио се Боле Милорадовић]. - Београд: Слово

љубве, 1972 (Београд: Просвета). - XI, 227 стр. (на спојеним листовима): илустр. ; 28 ст. - (Библиотека Арета) - Стр. 67

Поезија одувек, заувек / Исидора Секулић: стр. V-XI. - Поговор / Стеван Радовановић: стр. 221-224. - Белешке о песникињама: стр. 217-219, и уз текст.

886.1-14(082)

COBISS.SR-ID 132212999

72. Питаш ме / Драга Дејановић // Српске песникиње од Јефимије до данас / [приредили] Стеван Радовановић, Слободан Радаковић; [лепотом књиге бавио се Боле Милорадовић]. - Београд: Слово љубве, 1972 (Београд: Просвета). - XI, 227 стр. (на спојеним листовима): илустр. ; 28 ст. - (Библиотека Арета) - Стр. 66

Поезија одувек, заувек / Исидора Секулић: стр. V-XI. - Поговор / Стеван Радовановић: стр. 221-224. - Белешке о песникињама: стр. 217-219, и уз текст.

886.1-14(082)

COBISS.SR-ID 132212999

73. Што се чудиш? / Драга Дејановић // Српске песникиње од Јефимије до данас / [приредили] Стеван Радовановић, Слободан Радаковић; [лепотом књиге бавио се Боле Милорадовић]. - Београд: Слово љубве, 1972 (Београд: Просвета). - XI, 227 стр. (на спојеним листовима): илустр. ; 28 ст. - (Библиотека Арета) - Стр. 70

Поезија одувек, заувек / Исидора Секулић: стр. V-XI. - Поговор / Стеван Радовановић: стр. 221-224. - Белешке о песникињама: стр. 217-219, и уз текст.

886.1-14(082)

COBISS.SR-ID 132212999

74. Малом ђаволу / Драга Дејановић // Српске песникиње од Јефимије до данас / [приредили] Стеван Радовановић, Слободан Радаковић; [лепотом књиге бавио се Боле Милорадовић]. - Београд: Слово љубве, 1972 (Београд: Просвета). - XI, 227 стр. (на спојеним листовима): илустр. ; 28 ст. - (Библиотека Арета) - Стр. 69

Поезија одувек, заувек / Исидора Секулић: стр. V-XI. - Поговор / Стеван Радовановић: стр. 221-224. - Белешке о песникињама: стр. 217-219, и уз текст.

886.1-14(082)

COBISS.SR-ID 132212999

75. Црне очи / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981

(Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 285.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

76. Што се чудиш? / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 285.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

77. Малом ђаволу / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 286.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

78. Очи твоје / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 286.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

79. Јеси л' чула / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 287.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

80. Певај ми / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 287.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

81. Моје самавање / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 288.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

82. Жена сам / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 299.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

83. Још да ми је / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 299.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398
 COBISS.SR-ID 40419847

84. Јан Хус / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 290-292.
 821.163.41-4
 821.163.41.09-1"18"
 821.163.41-14(082)
 821.163.41-13:398

COBISS.SR-ID 40419847

85. Не знам зна ли / Драга Димитријевић Дејановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 293.

821.163.41-4

821.163.41.09-1"18"

821.163.41-14(082)

821.163.41-13:398

COBISS.SR-ID 40419847

86. Питаш ме / Драга Дејановић // Српско љубавно песништво / [приредио] Радослав Војводић; [цртежи Нада Надежда Виторовић]. - Београд: Привредна штампа, 1982 (Београд : Просвета). - 280 стр.: илустр.; 25 см. - Стр. 42.

Тираж 5.000. - Стр. 9-21: О српском љубавном песништву / Радослав Војводић. - Стр. 275-[281]: Коментари / Р.[Радослав] В.[Војводић].

821.163.41-14(082)

COBISS.SR-ID 3568391

87. Малом ђаволу / Драга Дејановић // Српско љубавно песништво / [приредио] Радослав Војводић; [цртежи Нада Надежда Виторовић]. - Београд: Привредна штампа, 1982 (Београд : Просвета). - 280 стр.: илустр.; 25 см. - Стр. 43.

Тираж 5.000. - Стр. 9-21: О српском љубавном песништву / Радослав Војводић. - Стр. 275-[281]: Коментари / Р.[Радослав] В.[Војводић].

821.163.41-14(082)

COBISS.SR-ID 3568391

88. Питаш ме... / Драга Дејановић // Српска љубавна поезија / приредила Владислава Косијер; поговор Никола Страјнић. - 1. изд. - Сремски Карловци: Каирос, 1995 (Сремска Митровица: Матроз; Нови Сад: Будућност). - 266 стр.; 18 см. - (Едиција Стражилово). - Стр. 58

Тираж 3.000. - Напомена приређивача: стр. 249-250. - Српска љубавна поезија: стр. 251-266.

ISBN 86-7128-007-1 (Тврди повез)

821.163.41-14(082.2)

COBISS.SR-ID 95382791

89. Српкиња сам / Драга Дејановић // Српске родољубиве песме / сабрао Дејан Томић. - Нови Сад: Прометеј, 1999 (Нови Сад: Duplex). - 386 стр.; 25 см. - (Цветник). - Стр. 89.

Тираж 1000. - Цвеће у реверу нације / Милован Витезовић: стр. 5-6. - Азбучник песника: стр. 375-378.

ISBN 86-7639-475-X (Картон)

886.1-14(082)

COBISS.SR-ID 150326023

90. Dve tri reči našim Srpkinjama: javno predavanje / Draga Dejanović. - Beleške. // Pro Femina. ISSN 0354-5954. - God. 4, br. 13/14 (1998), str. 160-165.

COBISS.SR-ID 77201164

91. Emancipacija Srpkinja: javno predavanje / Draga Dejanović. - Beleške. // Pro Femina. - ISSN 0354-5954. - God. 4, br. 13/14 (1998), str. 166-173.

COBISS.SR-ID 77201164

92. Srpskim majkama: javno predavanje / Draga Dejanović. - Beleške. // Pro Femina. - ISSN 0354-5954. - God. 4, br. 13/14 (1998), str. 174-184.

COBISS.SR-ID 77201164

93. Што се чудиш? / Драга Дејановић // Међу јавом и мед сном: два века српског песништва: цветник. Књ. 1 / [приредио] Перо Зубац. - Рума: Српска књига, 2002 (Рума: Српска књига Графампромет). - 184 стр.: слике аутора; 20 см. - (Градина. Цветници Српске књиге; 1). - Стр. 37.

Тираж 1.000. - Стр. 7-9: Песме које остају / Перо Зубац. - Одбрана од заборава: стр. 167-171. - Библиографски подаци: стр. 173-184.

ISBN 86-7564-069-2 (картон)

821.163.41-14(082.2)

COBISS.SR-ID 179332871

94. Црне очи / Драга Дејановић // Никад није вито твоје тело --- : антологија љубавне лирике српског романтизма / [приредио] Горан Максимовић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2005 (Нови Сад: Будућност). - 230 стр.: вињете ; 18 см. - (Мала библиотека Српске књижевне задруге). - Стр. 170.

Тираж 1.000. - Стр. 5-30: Љубавна лирика српског романтизма / Горан Максимовић. - Белешке о ауторима уз текст. - Стр. 221-225: О антологији / Г. М. [Горан Максимовић].

ISBN 86-379-0905-1 (картон са омотом)

821.163.41-146.2"18"(082.2)

821.163.41.09-146.2"18"

821.163.41"19":929

COBISS.SR-ID 125169164

95. Што се чудиш? / Драга Димитријевић-Дејановић // Никад није вито твоје тело --- : антологија љубавне лирике српског

романтизма / [приредило] Горан Максимовић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2005 (Нови Сад: Будућност). - 230 стр.: вињете ; 18 см. - (Мала библиотека Српске књижевне задруге). – Стр. 171. Тираж 1.000. - Стр. 5-30: Љубавна лирика српског романтизма / Горан Максимовић. - Белешке о ауторима уз текст. - Стр. 221-225: О антологији / Г. М. [Горан Максимовић]. ISBN 86-379-0905-1 (картон са омотом) 821.163.41-146.2"18"(082.2) 821.163.41.09-146.2"18" 821.163.41"19":929 COBISS.SR-ID 125169164

96. Очи твоје / Драга Димитријевић-Дејановић // Никад није вито твоје тело --- : антологија љубавне лирике српског романтизма / [приредило] Горан Максимовић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2005 (Нови Сад: Будућност). - 230 стр.: вињете ; 18 см. - (Мала библиотека Српске књижевне задруге). – Стр. 172. Тираж 1.000. - Стр. 5-30: Љубавна лирика српског романтизма / Горан Максимовић. - Белешке о ауторима уз текст. - Стр. 221-225: О антологији / Г. М. [Горан Максимовић]. ISBN 86-379-0905-1 (картон са омотом) 821.163.41-146.2"18"(082.2) 821.163.41.09-146.2"18" 821.163.41"19":929 COBISS.SR-ID 125169164

97. Малом ђаволу / Драга Димитријевић-Дејановић // Никад није вито твоје тело --- : антологија љубавне лирике српског романтизма / [приредило] Горан Максимовић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2005 (Нови Сад: Будућност). - 230 стр.: вињете ; 18 см. - (Мала библиотека Српске књижевне задруге). – Стр. 173. Тираж 1.000. - Стр. 5-30: Љубавна лирика српског романтизма / Горан Максимовић. - Белешке о ауторима уз текст. - Стр. 221-225: О антологији / Г. М. [Горан Максимовић]. ISBN 86-379-0905-1 (картон са омотом) 821.163.41-146.2"18"(082.2) 821.163.41.09-146.2"18" 821.163.41"19":929 COBISS.SR-ID 125169164

98. Српкиња сам / Драга Дејановић // Збирке за децу Стевана В. Поповића / [приредила] Мара Кнежевић. - Сомбор: Педагошки факултет, 2006 (Сомбор: Азурпринт). - 207 стр.: факс.; 24 см. - (Библиотека Уџбеници и приручници / Педагошки факултет; књ.

бр. 123). - Стр. 43-44. Садржи факс. насл. стр. збирки и уводне напомене приређивача. - Тираж 300. - Стр. 201: Изводи из рецензија / Слободан Ж. Марковић, Тихомир Петровић, Спасоје Граховац. - На корицама белешка о приређивачу с његовом сликом. - Библиографија: стр. 195-200. ISBN 86-83097-57-9 (брош.) 821.163.41.09 Popović S. V. 821.163.41-93-14 821.163.41-93-32 COBISS.SR-ID 214877447

99. Pitaj zoru / Draga Dejanović // Antologija "drugih" srpskih romantičara / [priredio] Nebojša Jovanović // Stanje stvari. - ISSN 1450-8737. - Br. 9 (leto 2005). - Str. 422. 821.163.41-14(082.2) COBISS.SR-ID 207315463

100. Ne znam zna li / Draga Dejanović // Antologija "drugih" srpskih romantičara / [priredio] Nebojša Jovanović // Stanje stvari. - ISSN 1450-8737. - Br. 9 (leto 2005). - Str. 422-423. 821.163.41-14(082.2) COBISS.SR-ID 207315463

101. Bež' od mene / Draga Dejanović // Antologija "drugih" srpskih romantičara / [priredio] Nebojša Jovanović // Stanje stvari. - ISSN 1450-8737. - Br. 9 (leto 2005). - Str. 423. 821.163.41-14(082.2) COBISS.SR-ID 207315463

102. To Serbian Mothers / Draga Dejanović // [translated by Linda Krstajić, Krištof Bodrić and Vedran Dronjić] // Modernism: the creation of nation states / edited by Ahmet Ersoy... [et al.]. - New York [etc.]: Central European University Press, 2010. - 486 str.; 24 cm. - (Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe (1770-1945): texts and commentaries; vol. 3/1). - Str. 122-124. ISBN 978-963-7326-61-5 (karton sa oмотом) 321.01:323.1(091){4-191.2}(082) 321.01:323.1(091){4-12}(082) COBISS.SR-ID 183485196

103. Питаш ме / Драга Димитријевић Дејановић // Антологија поезије српског романтизма / [приредило] Слободан Ракитић; портрети Предраг Драговић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2011 (Нови Сад: Будућност). - 622 стр.; 23 см. - (Антологије / [Српска књижевна задруга]). – Стр. 369.

ISBN 978-86-379-1149-4 (картон)

821.163.41-1(082.2)

821.163.41.09"17/18"

COBISS.SR-ID 183792396

104. Што се чудиш / Драга Димитријевић Дејановић // Антологија поезије српског романтизма / [приредио] Слободан Ракић; портрети Предраг Драговић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2011 (Нови Сад: Будућност). - 622 стр.; 23 см. - (Антологије / [Српска књижевна задруга]). – стр. 369-370.

ISBN 978-86-379-1149-4 (картон)

821.163.41-1(082.2)

821.163.41.09"17/18"

COBISS.SR-ID 183792396

105. Не знам зна ли / Драга Дејановић // Антологија српске поезије: (1847-2000) / [приредио] Ненад Грујичић. - Сремски Карловци : Бранково коло, 2012 (Нови Сад : Будућност). - 979 стр.: слике аутора; 24 см. - (Едиција Цветници). - Стр. 135.

ISBN 978-86-85203-78-7 (пласт.)

821.163.41-14(082.2)

821.163.41-14.09

COBISS.SR-ID 272598535

РАДОВИ О ДРАГИ ДЕЈАНОВИЋ

1. АНОНИМ

Некролог / Аноним // Млада Србадија: лист Уједињене омладине српске за књижевност и науку. - Год. 2, бр. 21, 1871, стр. 320.

2. ПОПОВИЋ, Стеван В.

Наша новија лирика / С. В. Поповић // Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. [44], књ. 115 (1873), стр. 44-120.

821.163.41-14.09

COBISS.SR-ID 156273671

3. МАЛЕТИЋ, Ђорђе

Грађа за историју Српског народног позоришта у Београду / [Ђорђе Малетић]. - [Београд]: Чупићева задужбина, 1884 (у Београду: Краљевско-српска државна штампарија). - XII, 1044 стр.; 25 см. - (Издање Чупићеве задужбине; 22). - Стр. 141, 143, 164.

792(497.111)"1835/1879"

COBISS.SR-ID 50932743

4. ГРЧИЋ, Јован

Историја српске књижевности / саставио Јован Грчић. - 2., поправљено и допуњено изд. са сто и четири слике. - У Новом Саду: Браћа М. Поповића, [1906]. - IX, 367 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 237.

886.1(091)

COBISS.SR-ID 15969287

5. СКЕРЛИЋ, Јован

Омладина и њена књижевност: (1848-1871): изучавања о националном и књижевном романтизму код Срба / Јован Скерлић. - [Београд]: Српска краљевска академија, 1906 (у Београду: Државна штампарија Краљевине Србије). - XV, 557 стр., [3] пресавијена листа с таблама: ауторова слика; 24 см. - (Посебна издања / Српска краљевска академија; књ. 24. Филозофски и филолошки списи; књ. 7). - Стр. 167, 269-270, 306, 402, 542-544.

821.163.41.02 ROMANTIZAM

COBISS.SR-ID 89332231

6. АНОНИМ

Србин: ђачки календар: 1909. - Београд: Књижара С. Б. Цвијановића, 1909 (Београд: "Доситије Обрадовић"). - 152 стр.: илустр.; 16 см. - Стр. 77.

886.1:929(059)

886.1-84

529.4-057.87"1909"

059"1909"

COBISS.SR-ID 82179591

7. ХЛАПЕЦ Ђорђевић, Јулка

Омладинка Драга Дејановић/ др. Јулка Хлапец-Ђорђевић // Мисао: књижевно-политички часопис. - ISSN 1450-6335 – Год. 3, св. 4, 1921, стр. 241-249.

82+32(05)

COBISS.SR-ID 129739271

8. ПЕТРОВИЋ, Радмила С.

М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама / Радмила С. Петровић // Гласник Историског друштва у Новом Саду. - ISSN 1451-2688. - 3, 1 (5) (1930), стр. 80-97.

929 Стојадиновић М. С.

929 Димитријевић-Дејановић Д.

COBISS.SR-ID 166403079

9. ПРЖИЋ, Илија А.

М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама / И. П. // Српски књижевни гласник. - ISSN 0354-2769. - Књ. XXX, св. 3, 1930, стр. 230-231.

COBISS.SR-ID 181485831

10. КИРИЛОВИЋ, Димитрије

Српско народно позориште. [1], Од оснивања до одласка Јована Ђорђевића у Београд: 1861-1868 / Дим. [Димитрије] Кириловић // Гласник Историског друштва у Новом Саду. - ISSN 1451-2688. - 3, 2 (6) (1930), стр. 252-267.

792.027(497.113 Нови Сад):929 Ђорђевић Ј.

792(497.113 Нови Сад)"1861/1868"

COBISS.SR-ID 166507015

11. БУНУШЕВАЦ, Радмила

Драга Дејановић, прва наша феминисткиња / Радмила Бунушевац // Политика - ISSN 0350-4395. - Год. XXIX, бр. 8612 (30.4, 1, 2. и 3. 5.1932), стр. 14.

32+659(497.11)"52"

COBISS.SR-ID 105395980

12. СТАЈИЋ, Васа

Женски покрет у Војводини / приликом прославе педесетогодишњице рада свог издала Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња. - Нови Сад: Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња, 1933 (Сремски Карловци: Српска манастирска

штампарија). - 250 стр., [12] листова са таблама фотогр. ; 24 цм. - Стр. 58, 71-74, 206.

Регистар.

[Податак о аутору преузет са краја текста.]

061.75(497.113)"1880/1905"

COBISS.SR-ID 12699143

13. ЖИВКОВИЋ, Благоје

Драга Дејановић - прва наша феминисткиња / Б. Ж. // Жена и свет. - Год. 8, бр. 3, 1933, стр. 3-4.

14. МАРКОВИЋ, Љубица

Почеци феминизма у Србији и Војводини / Љубица Марковић. - Београд: Штампарија "Народна мисао", 1934. - 27 стр.; 17 см. - (Библиотека "Удружења универзитетски образованих жена" ; 2) 141.72(497.11)

316.662-055.2(497.113)

COBISS.SR-ID 126482183

15. ВАСИЉЕВ, Спасоје

Драга Дејановић / Сп. Васиљев // Правда. - ISSN 1821-360X - Год. XXXI, бр. 10841-4, 6.1.1935. није нумерисано

COBISS.SR-ID 35613959

16. СТОЈКОВИЋ, Боривоје С.

Историја српског позоришта / Боривоје С. Стојковић. - Ниш: Графика, 1936. - 248 стр.; 23 см. - Стр. 68.

792(497.11)"1825/1935"

COBISS.SR-ID 57166599

17. МАРКОВИЋ, Љубица

Поглед на песничко стварање српске жене / Љубица Марковић // Јужни преглед (Скопље). - ISSN Y700-3269. - Год. 12, бр. 8-9 (авг-сеп. 1938), стр. 327-330.

886.1.09 Савић-Ребац

COBISS.SR-ID 131472391

18. ВЕЛИМИРОВИЋ, Марија

Две жене наше прошлости: Драга Дејановић и Милица Стојадиновић / Марија Велимировић // Жена данас. - ISSN 0351-0034. - Год. 3, бр. 15, 1938, стр. 4-5.

329.71

COBISS.SR-ID 35212807

19. МАРКОВИЋ, Љубица

Жена у омладинском покрету (Драга Дејановић) / Љубица Марковић // Република. - ISSN 1450-6548. - Год. XIII, бр. 49, 8.10.1946, стр. 3-5.

COBISS.SR-ID 25441804

20. АНОНИМ

Драга Дејановић / Аноним // Споменица 1861-1961. - Нови Сад: Српско народно позориште, 1961 (Нови Сад: Форум). - 626 стр.: илустр.; 25 см. - Стр. 579.

Јубиларно издање Српског народног позоришта у Новом Саду поводом његове 100-годишњице.

792(497.113)“1861/1961”(082)

COBISS.SR-ID 512305320

21. ТОМАНДЛ, Миховил

Српско позориште у Војводини. 1, (1736-1868) / Миховил Томандл. - Нови Сад: Матица српска, 1953 (Стари Бечеј: Пролетер). - 195 стр.: илустр.; 30 см. - (Посебна издања Научног одељења / Матица српска, Секција за историју; књ. 1). - Стр. 151, 153, 155.

792(497.113)“1736/1868”

COBISS.SR-ID 23318791

22. ЈОВАНОВИЋ, Милан С.

Драга Дејановић (1843-1870) / Милан С. Јовановић // Календар Матице српске. - ISSN 1452-6212.- 1963, стр. 155-156.

COBISS.SR-ID 11821575

23. ВУЛЕНИЋ, Витомир Р.

Светозар Марковић и руски револуционарни демократи / Витомир Р. Вуленић. - Нови Сад: Матица српска, 1964 (Нови Сад: Будућност). - 250 стр., [2] листа с таблама; 24 см. - Стр. 99, 106.

329.14:929 Марковић С.

COBISS.SR-ID 9520903

24. БОШКОВ, Живојин

Улога Данице у стварању српског романтизма / Живојин Бошков. - Zusammenfassung. // Уједињена омладина српска / [уредник Живан Милисавач]. - Нови Сад: Матица српска; Београд: Историјски институт, 1968. - Стр. 519-530.

050(497.113 Нови Сад)“1860/1872”

COBISS.SR-ID 167000327

25. ЂОРЂЕВИЋ, Нада

Dimitrijević-Dejanović, Draga / N. Đorđević. – Literatura: 630. // Leksikon pisaca Jugoslavije. [Tom] 1, A - Dž / [glavni urednik Živojin Vošković]. - Novi Sad : Matica srpska, 1972 (Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod). - 783 str.: ilustr.; 30 cm. - Str. 629-630.

886.1/.6:929(031)

COBISS.SR-ID 1644295

26. ПАВЛОВИЋ, Миодраг

Лирски глас Драге Дејановић / Миодраг Павловић // Поезија и култура: огледи о српским песницима XIX и XX века / Миодраг Павловић. - Београд: Нолит, 1974 (Суботица: Бирографија). - 244 стр.; 19 см. - Стр. 75-76.

821.163.41-14.09

821.163.41-4

COBISS.SR-ID 114754055

27. РАДОВАНОВИЋ, Стеван

Четири српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Библиографија: стр. 57. // Књижевност и језик. - ISSN 0454-0689. - Год. 21, бр. 1 (1974), стр. [47]-57.

821.163.41.09-13:398 Живана, слепа

821.163.41.09-1 Арсић Е.

821.163.41.09-1 Стојадиновић М.

821.163.41.09-1 Дејановић-Димитријевић Д.

COBISS.SR-ID 512169121

28. ПЕРИЋ, Ђорђе

Драга Димитријевић Дејановић / Ђорђе Перић // Венац. - ISSN 0350-3364. - св. 2, 1979, стр. 21-23.

29. РАДОВАНОВИЋ, Стеван

Драга Димитријевић-Дејановић / Стеван Радовановић // Српске песникиње XIX века / Стеван Радовановић. - Београд: Стручна књига, 1981 (Београд: Стручна књига). - 292 стр.: илустр.; 24 см. - Стр. 163-180.

821.163.41-4

821.163.41.09-1“18”

821.163.41-14(082)

821.163.41-13:398

COBISS.SR-ID 40419847

30. ШЉИВИЋ ШИМШИЋ, Биљана

The Beginnings of the Feminist Movement in Nineteenth Century Serbia / Biljana Šljivić Šimšić // Serbian Studies. - ISSN 0742-3330. - Vol. 3, No. 1-2 (1985/86), str.35-51.

31. ЈУКИЋ, Злата

Пркос малограђанским предрасудама: Драга Димитријевић-Дејановић, глумица, песникиња и једна од првих феминисткиња у Срба / Злата Јукић // Мисао: лист просветних, научних и културних радника САП Војводине. - ISSN 0350-817X. - Год. 18, бр. 9, 1992, стр. 12.

821.163.41.09 Дејановић Д.

COBISS.SR-ID 16221698

32. СИМОВИЋ, Живомир

Песникиња Драга Дејановић - прва српска феминисткиња / Живомир Симовић // Кровови: билтен за културу и уметност. - ISSN 0353-6351. - Год. 9, бр. 33/35, 1995, стр. 109-110.

821.163.41.09 Дејановић-Димитријевић Д.

821.163.41-4

COBISS.SR-ID 58808839

33. БОЖИНОВИЋ, Неда

Žensko pitanje u Srbiji: u XIX i XX veku / Neda Vožinović. - [Beograd]: "Devedesetčetvrta": "Žene u crnom", 1996 (Beograd: Pinkpress). - 276 str.: ilustr.; 24 cm

Tiraž 500. - Bibliografija: str. 266-270. - Registar. - Str. 34, 36, 37, 40-41, 257, 268.

ISBN 86-82449-09-9

316.622-055.2(497.1)

342.72/.73-055.2(497.1)

396(497.1)

COBISS.SR-ID 45495820

34. ЈЕРКОВ, Добрила

Дејановић, Драга / Д. Јер. // Енциклопедија Новог Сада. Св. 6, Гаг-Деч / уредник Душан Попов. - Нови Сад: Новосадски клуб: Прометеј, 1996 (Будисава: Кримел). - 348 стр.: илустр.; 24 cm. - Стр. 305-306.

ISBN 86-7639-237-4 (Брош.)

908.497.113 Novi Sad (031)

COBISS.SR-ID 107808007

35. ЋОРОВИЋ, Љубица

Draga Dimitrijević-Dejanović / Ljubica Ćorović // ProFemina. - ISSN 0354-5954. - Бр. 13/14, 1998, стр. 157-159.

COBISS.SR-ID 102344711

36. HAWKESWORTH, Celia

Voices in the Shadows: women and verbal art in Serbia and Bosnia / Celia Hawkesworth. - Budapest: CEU Press, 2000 (Hungary: Akadémiai Nyomda). - 281 стр., [4] стр. са таблама: илустр.; 24 cm. - Str. 112-121, 181.

На пресавијеном делу омотног листа белешка о аутору. - Библиографија: стр. 273-277 и уз свако поглавље. - Регистар.

ISBN 963-9116-62-9 (картон са омотом)

821.163.41.09

821.163.41-055.2:929

COBISS.SR-ID 128728332

37. СТОЈАКОВИЋ, Гордана

Draga Dejanović (1840-1871) / Gordana Stojaković // Znamenite žene Novog Sada. [Knj.] 1 / urednica Gordana Stojaković ; [autori Gordana Stojaković, Svenka Savić, Mirjana Majkić]. - Novi Sad : Futura publikacije, 2001 (Novi Sad : Futura publikacije). - 242 str. : ilustr. ; 24 cm. - Str. 100-102.

929-055.2(497.113 Novi Sad)

COBISS.SR-ID 166608135

38. БЕШЛИН, Бранко

Европски утицаји на српски либерализам у XIX веку / Бранко Бешлин. - Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2005 (Нови Сад: Будућност). - 943 стр.; 20 cm. - (Историјска библиотека). - Стр. 765-768.

Тираж 1.000. - На корицама белешка о аутору с његовом сликом. - Белешке уз текст. - Библиографија: стр. 898-915. - Регистар.

ISBN 86-7543-101-5 (брош.)

329.12(497.11:4)"18"

COBISS.SR-ID 206412039

39. МАКСИМОВИЋ, Горан

Драга Димитријевић-Дејановић / Горан Максимовић // Никад није вито твоје тело --- : антологија љубавне лирике српског романтизма / [приредио] Горан Максимовић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2005 (Нови Сад: Будућност). - 230 стр.: вињете ; 18 cm. - (Мала библиотека Српске књижевне задруге). - Стр. 169.

ISBN 86-379-0905-1 (картон са омотом)

821.163.41-146.2"18"(082.2)

821.163.41.09-146.2"18"

821.163.41"19":929

COBISS.SR-ID 125169164

40. ПАНТЕЛИЋ, Ивана

Draga Dejanović (Dejanovich) / Ivana Pantelić // A biographical dictionary of women's movements and feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th centuries / edited and with an introduction by Francisca de Hann, Krassimira Daskalova and Anna Loutfi. - 1st ed. - Budapest; New York: CEU Press, 2006. - XXI, 678 str.: ilustr.; 24 cm. - Str. 106-108.

ISBN 963-7326-39-1 (karton sa omotom)

ISBN 978-963-7326-39-4

305-055.2:929(4-191.2+4-11/-12)"18/19"(031)

316.662-055.2:929(4-191.2+4-11/-12)"18/19"(031)

COBISS.SR-ID 230955015

41. РАДОВАНОВИЋ, Стеван

О знаменитим српкињама XIX века / Стеван Радовановић. - 1. изд. - Земун: Мост Арт, 2006 (Земун: Мост Арт). - 246 стр.: илустр.; 24 см. - (Библиотека К женама)

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Стр. 141-161, 195-197.

ISBN 86-84149-15-7 (картон)

929-055.2(497.11)"17/18"

COBISS.SR-ID 129015308

42. ОТИЋ, Љубица

Димитријевић-Дејановић, Драга / Љ. Отић // Српски биографски речник. [Књ.] 3, Д-З / [главни уредник Чедомир Попов; уредници струка Злата Бојовић ... [и др.]; редактори Милица Бујас, Татјана Пивнички-Дринић]. - Нови Сад: Матица српска, 2007 (Нови Сад: Будућност). - 927 стр.: фотогр.; 27 см. - Стр. 264-265.

ISBN 978-86-7946-001-1 (пласт.)

929(=163.41)(031)

COBISS.SR-ID 224742151

43. ERSOY, Ahmet

Draga Dejanović: To Serbian Mothers. About the author. Context / Ahmet Ersoy // Modernism: the creation of nation states / edited by Ahmet Ersoy... [et al.]. - New York [etc.]: Central European University Press, 2010. - 486 str.; 24 cm. - (Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe (1770-1945): texts and commentaries; vol. 3/1)

ISBN 978-963-7326-61-5 (karton sa omotom) - Str. 119-122.

321.01:323.1(091)(4-191.2)(082)

321.01:323.1(091)(4-12)(082)

COBISS.SR-ID 183485196

44. КОХ, Магдалена

Почеци женског феминистичког есеја у српској књижевности XIX века: Еустахија Арсић - Милица Стојадиновић Српкиња - Драга Дејановић / Магдалена Кох. - Напомене уз текст. - Библиографија: стр. 168-169. - [Summary]. // Синхронијско и дијахронијско изучавање врста у српској књижевности. Књ. 1 / [уредници Зоја Карановић, Радмила Гикић-Петровић]. - Нови Сад : Филозофски факултет: Дневник, 2007. - (Научни скупови ; књ. 1). - ISBN 978-86-84097-96-7. - Стр. [157]-169.

821.163.41-4.09 Arsić E.

821.163.41-4.09 Stojadinović M. S.

821.163.41-4.09 Dejanović D.

821.163.41-4.09-"18"

COBISS.SR-ID 514513045

45. БАРАЋ, Станислава

Reprezentacija žene u beogradskoj periodici iz vremena međuratne Jugoslavije / Stanislava Barać. - Napomene uz tekst. - Bibliografija: str. 79. - [Summary]. // Desničini susreti 2005.-2008. Zbornik radova. / [ur. Drago Rokandić i Ivana Cvijović Javorina]. - Zagreb: Filozofski fakultet: Plejada, 2010. - (Biblioteka Desničini Susreti, sv. 3). - Str. 67-79.

ISBN: 978-953-56047-7-8.

46. МУЊАН, Иво

Драга Дејановић-Димитријевић / Иво Мунћан // Наше горе лист: (српски писци у Румунији) / Иво Мунћан. - Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2010 ([б. м. : б. и.]). - 176 стр.: слике аутора; 21 см. - (Посебна издања / Савез Срба у Румунији. Монографије; књ. 60). - Стр. 101.

ISBN 978-973-8402-97-3 (брош.)

821.163.41(498):929

821.163.41:929

COBISS.SR-ID 258782215

47. САВКОВИЋ, Нада

Наше прве списатељке драмских дела / Нада Н. Савковић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Литература: стр. 653-655. - [Резиме] ; Summary. // Српски језик, књижевност, уметност. Књ. 2, Жене: род, идентитет, књижевност / [одговорни уредник Драган Бошковић]. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет: Скупштина града, 2011. - ISBN 978-86-85991-36-3. - Стр. 645-655.

821.163.41.09-2

COBISS.SR-ID 514215598

48. РАКИТИЋ, Слободан

Драга Димитријевић-Дејановић / Слободан Ракитић // Антологија поезије српског романтизма / [приредио] Слободан Ракитић; портрети Предраг Драговић. - Београд: Српска књижевна задруга, 2011 (Нови Сад: Будућност). - 622 стр.; 23 см. - (Антологије / [Српска књижевна задруга]). - Стр. 579-580.

Тираж 1.000. - Стр. 5-30: Поезија српског романтизма / Слободан Ракитић. - О песницима: стр. 521-600. - Речник мање познатих речи: стр. 603-608. - Библиографија: стр. 609-612.

ISBN 978-86-379-1149-4 (картон)

821.163.41-1(082.2)

821.163.41.09"17/18"

COBISS.SR-ID 183792396

49. КОХ, Магдалена

Књижевни дискурс - генеалогичка женског писма у српској култури (од Једимије до Милице Стојадиновић Српкиње, XIV-XIX века) / Магдалена Кох // - Када сазремо као култура - : стваралаштво српских списатељица на почетку XX века: (канон - жанр - род) / Магдалена Кох; превела с пољског Јелена Јовић. - Београд: Службени гласник, 2012 (Београд : Гласник). - 358 стр.: илустр.; 24 см. - (Библиотека Књижевне науке) (Колекција Основа). - Стр. 25-59.

ISBN 978-86-519-1503-4 (картон)

821.163.41.09-055.2"19"

821.163.41.09"19"

COBISS.SR-ID 194129420

50. ЈОВАНОВИЋ, Рашко

Димитријевић-Дејановић, Драга / Рашко Јовановић // Лексикон драме и позоришта / Рашко В. Јовановић, Дејан Јаћимовић. - Београд: Просвета, 2013 (Београд: Невен). - 1119 стр.: илустр.; 28 см. - Стр. 236.

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-07-01999-1 (картон)

792(031)

COBISS.SR-ID 196925708

51. СТОЈАКОВИЋ, Гордана П.

Драга Гавриловић: Прилог за историју стварања нових родних улога у српском друштву 19. века / Гордана П. Стојаковић // Валоризација разлика: зборник радова са научног скупа о Драги Гавриловић (1854-1917) / [уредница Светлана Томић]. - Београд: Алтера: Фондација мултинационални фонд културе, 2013 (Београд: Алтера). - 167 стр.; 24 см - Стр. 56-74.

ISBN 978-86-6007-125-7 (брош.).

821.163.41.09 Gavrilović D.(082)

82.09:305-055.2(082)

COBISS.SR-ID 198833164

52. КОХ, Магдалена

Пројекат: еманципација. Драга Гавриловић и српски феминистички есеј / Магдалена Кох // Валоризација разлика: зборник радова са научног скупа о Драги Гавриловић (1854-1917) / [уредница Светлана Томић]. - Београд: Алтера: Фондација мултинационални фонд културе, 2013 (Београд: Алтера). - 167 стр.; 24 см - Стр. 43-54.

ISBN 978-86-6007-125-7 (брош.).

821.163.41.09 Gavrilović D.(082)

82.09:305-055.2(082)

COBISS.SR-ID 198833164

53. КОВАЧ, Иван

Stari Bečej i feminizam / Ivan Kovač // Већејски мозаик. - ISSN 1450-6424 - Бр. 647, 7.2.2014, стр. 10.

54. СТЕЉА, Ана

Драга Димитријевић-Дејановић : прва српска феминисткиња / Ана Стеља // Луча. - ISSN 0354-7787. - Год. 23, бр. 2/3 (2014), стр. 84-85.

821.163.41-1:929 Димитријевић-Дејановић Д.

COBISS.SR-ID 290662663

55. СВИРЧЕВ, Жарка

Поетски еротопис Драге Дејановић / Жарка Свирчев. - Начин приступа (URL): <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=125>. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Апстракт; Summary. - Библиографија // Књиженство [Електронски извор]. - ISSN 2217-7809. - Год. 4, бр. 4 (2014).

821.163.41.09-1 Дејановић Д.

COBISS.SR-ID 210841100

П.о: Књиженство: теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године / уреднице Биљана Дојчиновић, Александра Вранеш, Зорица Бечановић-Николић; рецензенткиње Љиљана Бањанин, Тамара Ђермановић, Адријана Марчетић. - Београд: Филолошки факултет, 2015 (Београд: Белпак). - XI, 471 стр.; 24 см - Стр. 159-178.

ISBN 978-86-6153-306-8 (брош.)

821.163.41.09".../1915"

82.09-055.2(497.11)".../1915"

COBISS.SR-ID 217916428

56. СТОЛИЋ, Ана

Сестре Српкиње: појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини Србији / Ана Столић. - Београд: Evoluta, 2015 (Београд: Publish). - 171 стр.: илустр.; 24 см. - (Библиотека Полихистор / Еволута; књ. 10) - Стр. 49-60.

ISBN 978-86-85957-59-8 (брош.)

а) Женско питање - Србија - 20. в. б) Феминизам - Србија - 20. в. в) Женска друштва - Србија - 20. в.

316.662-055.2(497.11)"19"

305-055.2(497.11)"19"

141.72(497.11)"19"

COBISS.SR-ID 215291916

57. БАРАЋ, Станислава

Феминистичка контрајавност: жанр женског портрета у српској периодици 1920-1941. / Станислава Бараћ. - Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015 (Београд: Службени гласник). - 434 стр.: илустр.; 24 см. - (Серија Историја српске књижевне периодике / Институт за књижевност и уметност, Београд; 26) - Стр. 55, 57, 75, 108, 124, 125, 158, 160, 222, 223.

а) Књижевнице - Југославија - 1920-1941 б) Серијске публикације - Југославија - 1920-1941 в) Књижевна критика, феминистичка - Југославија - 1920-1941

ISBN 978-86-7095-224-9 (брош.)

821.163.41:929(497.1)"1920/1941"(083.824)

050.488(497.1)"1920/1941"(083.824)

82.09:141.71(497.1)"1920/1941"(083.824)

014.3:305-055.2(497.1)"1920/1941"

COBISS.SR-ID 220200716

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

Арсиф, Еустахија 27, 44

Бандић, Даница 47

Гавриловић, Драга 51, 52, 57

Дејановић, Драга – биографија 1, 7, 12, 13, 15, 24, 27, 28, 31, 34, 35, 37, 40, 42, 46, 50

Дејановић, Драга – књижевно стварање 2, 4, 5, 6, 7, 17, 18, 20, 24, 26, 27, 29, 30, 36, 39, 47, 49, 55

Дејановић, Драга – позориште 3, 10, 20, 41, 47, 50

Дејановић, Драга – феминистичке идеје 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 18, 19, 32, 33, 35, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 56, 57

Марковић, Даница 26

Марковић, Светозар 23, 33, 38, 56, 57

Народно позориште Београд 3, 16

Омладинска штампа 5, 24, 33

Педагогија 7, 51

Симић, Милева 47

Српске књижевнице 17, 29, 36, 41, 45, 49, 47, 55, 57

Српска књижевност 4, 5

Српска књижевност – романтизам 2, 5

Српско народно позориште Нови Сад 10, 20

Стојадиновић, Милица 8, 9, 14, 18, 27, 44, 55

Уједињена омладина српска 5, 19, 23, 24, 33, 38, 56

Феминизам 12, 14, 30, 33, 45, 53, 56, 57

Хлапец Ђорђевић, Јулка 53

РЕГИСТАР АУТОРА

Аноним 1, 6, 20

Бараћ, Станислава 45, 57

Бешлин, Бранко 38

Божиновић, Неда 33

Бошков, Живојин 24

Бунушевац, Радмила 11

Васиљев, Спасоје 15

Велимировић, Марија 18

Вулетић, Витомир 23

Грчић, Јован 4

Ђорђевић, Нада 25

Ersoy, Ahmet 43

Живковић, Благоје 13

Јерков, Добрила 34

Јовановић, Милан 22

Јовановић, Рашко 50

Јукић, Злата 31

Кириловић, Димитрије 10

Ковач, Иван 53

Кох, Магдалена 44, 49, 52

Максимовић, Горан 39

Малетић, Ђорђе 3

Марковић, Љубица 14, 17, 19

Мунћан, Иво 46

Отић, Љубица 42

Павловић, Миодраг 26

Пантелић, Ивана 40

Перић, Ђорђе 28

Петровић, Радмила 8

Поповић, Стеван 2

Пржић, Илија 9

Радовановић, Стеван 27, 29, 41

Ракитић, Слободан 48

Савковић, Нада 47

Свирчев, Жарка 55

Симовић, Живомир 32
 Скрелић, Јован 5
 Стајић, Васа 12
 Стјеља, Ана 54
 Стојаковић, Гордана 37, 51
 Стојковић, Боривоје 16
 Столић, Ана 56
 Томандл, Миховил 21
 Ћоровић, Љубица 35
 Хлапец Ђорђевић, Јулка 7
 Hawkesworth, Celia 36
 Шљивић Шимшић, Биљана 30

ИНДЕКС ИМЕНА**А**

Ајдачић, Дејан 54, 71
 Албала Лебл, Паулина 14
 Арсић, Еустахија 15, 16, 23, 71
 Асман, Алаида (Aleida Assmann) 12, 71
 Атанасијевић, Ксенија 18, 71
 Атанацковић, Богобој 40

Б

Бандић, Даница 17, 42
 Бараћ Станислава, 51, 66, 67, 69, 71, 72
 Беловић Бернаджиковски, Јелица 14, 15, 35, 44, 72
 Бешлин, Бранко 22, 25, 72
 Богдановић, Милан 50, 72
 Божиновић, Неда 19, 22, 23, 72
 Бошков, Живојин 43, 44, 72
 Броди, Марк (Marc Brodie) 17, 72

В

Варађанин, Аркадије 83
 Варнхаген, Рахел (Rahel Varnhagen von Ense) 63
 Велимировић, Марија 61, 66, 72
 Вулстонкрафт, Мери (Mary Wollstonecraft) 63
 Вулетић, Витомир 22, 23
 Вулф, Вирџинија (Virginia Woolf) 14
 Вучетић, Илија 22, 23, 72

Г

Гавриловић, Драга 17, 25, 33, 36, 65, 67, 73
 Гариоч, Дејвид (David Garrioch) 17, 73
 Гргурова, Милка 17

Д

Дамјанов, Сава 56, 73
 Де Бовоар, Симон (Simone de Beauvoir) 61, 72
 Де Гуж, Олимпија (Olympe de Gouges) 63
 Дејановић, Бранко 13

Дејановић, Михаил 43, 65, 73, 84
 Димитријевић, Живојин 81
 Димитријевић, Јелена 36
 Димитријевић, Марија 81
 Димитријевић, Софија 81
 Дојчиновић, Биљана 13, 14, 15, 60, 73
 Дучић, Јован 35

Ђ
 Ђорђевић, Јован 39
 Ђукић, Аница 69

Е
 Елијаде, Мирча (Mircea Eliade) 55, 73

З
 Захаријевић, Адриана 20, 21, 74
 Зиболд, Марија (Maria Zibold) 67, 68

Ј
 Јакшић, Ђура 45, 81, 85
 Јовановић, Небојша 47
 Јовановић, Рашко 40, 74
 Јовићевић, Татјана 15, 16, 74
 Јувал-Дејвис, Нира (Nira Yuval-Davis) 25, 76

К
 Каравелов, Љубен (Любен Каравелов) 22
 Кејн, Барбара (Barbara Caine) 17, 72
 Кириловић, Димитрије 39
 Коларић, Ана 25, 74
 Комненић, Милан 53, 74
 Костић, Лаза 42, 43, 52, 82
 Костић Селем, Милица 53
 Кох, Магдалена (Magdalena Koch) 13, 17, 23, 34, 46, 47, 69, 74

М
 Малетић, Ђорђе 85
 Мангел, Алберто (Alberto Manguel) 16
 Марковић, Даница 46, 50

Марковић, Светозар 19, 21, 22, 23, 33, 67, 75, 84
 Матић, Димитрије 27, 28, 75
 Мил, Џон Стјуарт (John Stuart Mill) 22, 33
 Милинковић, Јелена 13, 17, 18, 26, 35, 66, 70, 75, 76

П
 Павловић, Миодраг 48, 52, 53, 76
 Пандуревић, Јеленка 50, 76
 Пантелић, Ивана 19, 33, 76, 79
 Пековић, Слободанка 15, 76
 Петровић, Мита 27, 28, 76
 Полит-Десанчић, Михаило 84
 Поповић, Димитрије 45
 Поповић, Миодраг 48, 52, 53, 76
 Поповић, Стеван 45, 46, 76, 81
 Поповић, Ђорђе 82

Р
 Радивојевић, Јулијана 49, 76
 Радичевић, Бранко 45, 51, 62
 Радовановић, Стеван 13, 40, 46, 77
 Ракићић, Слободан 60, 77
 Рајковић, Ђорђе 22
 Росић, Татјана 35, 36, 60, 69, 77

С
 Савић Ребац, Аница 61, 69, 77
 Савковић, Нада 40, 42, 77
 Свирчев, Жарка 29, 49, 77
 Секулић, Исидора 34, 35, 69, 77
 Симић, Милева 17, 42
 Скерлић, Јован 40, 45, 46, 47, 48, 56, 60, 63, 77, 80,
 Слапшац, Светлана 13, 77
 Сремац, Стеван 36
 Спиридоновић Савић, Јела 53
 Стајић, Васа 21, 22, 69, 70, 77, 85
 Стојадиновић, Милица 15, 16, 23, 30, 45, 47, 48, 49, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 65, 67
 Столић, Ана 19, 22, 23, 24, 26, 27, 33, 64, 69, 78
 Стратимировић, Ђорђе 43

Т
Томандл, Миховил 40, 78, 85
Томић, Милица 24
Томић, Светлана 13, 77

Ћ
Ћоровић, Љубица 67

Ф
Фон Арним, Бетина (Bettina von Arnim) 63

Х
Хаџић, Антоније 83
Хлапец Ђорђевић, Јулка 13, 19, 20, 24, 25, 26, 32, 38, 39, 41, 42, 45, 46, 48,
63, 64, 66, 70, 74, 78, 79, 85
Хоксворт, Силија (Celia Hawkesworth) 42
Хрваћанин, Јованка 69

Ч
Чажкановић, Веселин 54, 78

Ш
Шљивић Шимшић, Биљана 19, 29, 78

Жарка Свирчев
ПОРТРЕТ ПРЕТХОДНИЦЕ: ДРАГА
ДЕЈАНОВИЋ

Издавач
Градско позориште Бечеј

За издавача
др Здравко Петровић

Техничко уређење
Тања Драпшин

Штампа: Сајнос, Нови Сад

Тираж
150

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41.09 Dejanović D.

СВИРЧЕВ, Жарка

Портрет претходнице: Драга Дејановић /
Жарка Свирчев. - Бечеј : Градско позориште, 2018
(Нови Сад : Сајнос). - 116 стр. : илустр. ; 20 cm

Тираж 150. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија: стр. 71-78. -
Регистри.

ISBN 978-86-911227-1-3

а) Дејановић, Драга (1840-1871)

COBISS.SR-ID 323720455